
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 03 02 10 003 7

זכרונות ציון

ספר השיר [illegible]

זכרונות ציון

ד/ד פאניי

באלטימור

תרס"ג

LIBRARY
AUG 11 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

שיר במקום הקדמה.

אֵיךְ יִקָּרֵא מָוֶת מוֹת זַךְ מִפֶּשַׁע ?
אוֹ אֵיךְ יִקָּרֵא חַי אִישׁ אוֹהֵב רֶשַׁע ?
חַיֵּי לֵץ אַךְ מָוֶת מוֹת תּוֹם חַיֵּיהוּ
מַה חַיֵּי הֶבְלֵנוּ ? סוֹעָה וָסַעַר
כֻּלָּנוּ מֵתִים גַּם זָקֵן גַּם נַעַר
וּמַה יִּתְרוֹן אִישׁ זֵר יַלְבִּין שְׂעָרֵהוּ.

אִם לַשָּׁוְא נִבְרָאנוּ אִם זֹאת חֶלְקֵנוּ
רַק אֱכֹל רַק שָׁתֹה עַד בֹּא קִצֵּנוּ
הֲלֹא טוֹב לָנוּ נֵפֶל כִּי יִמְצָא קָבֶר
אַךְ כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשִׂים יְעִדֶה חַיֵּינוּ
לְפִי רֹב טוּב עָשִׂינוּ רַבּוּ יָמֵינוּ
כִּי חָכְמָה זִקְנַת אִישׁ תּוֹם שֵׂיבַת גָּבֶר.

משירי החכם המפאר ר׳ נפתלי הירץ וויזל.

פתח דבר.

אמר המחבר, מיעוד הלאומי של עם ישראל שמעתי עוד בשחר טל ילדותי. זוכרני כשהייתי תינוק בבית ספר האלפא בית בשבתי על הארץ עם ילדים כגילי לצחק בחול, אז נדברו תינוק את חברו כי יש משיח לישראל וכאשר יבוא היום הגדול אשר יוליך משיח את היהודים לארץ ישראל יעברו היהודים את הים על גשר של ניר ושונאי היהודים ומציקיהם יעברו על גשר של ברזל, שונאי היהודים יטבעו בים והיהודים יעברו בטח באין מכלים דבר. גם שמעתי בחדר האלפא בית, שמשיח

יושב בשער רומי ויחבוש את פצעיו כי נגוע מכה ומענה הוא מפשעי ישראל (מקורה של ההגדה הזאת בסנהדרין צ"ח) ויהיו הדברים האלה חרותים על לוח לבבי. בלמדי מקרא ותלמוד נקשרה נפשי בעבותות אהבה אל הארץ הקדושה, עד כי היו נהירין לי שבילי דארץ ישראל משבילי דארץ מולדתי. ביחוד הלהיבו את לבבי נבואות ישעיהו מפרשה מ' ומעלה ואגדות חז"ל בכתובות קי"א קי"ב הבוערות בשלהבת יה אהבה עזה לארץ אבותינו. זה עשרים ושמונה שנה מעת אשר למדתי מדרש איכה ועוד לא שכחתי את הרושם אשר עשתה על לבבי אהבתו הנפלאה של ירמיהו הנביא להאומה הישראלית. עליו יסופר בפתיחתא דאיכה כי היה מוצא אצבעות מקוטעין מושלכין בהרים והיה מלקטן ומגפפן ומחבקן ומנשקן ונותנן לתוך טליתו, כדרכו של איש יהודי כלתה נפשי להקבר בא"י. אולם בשנת 73 הגיע לידי הספר שערי ירושלים ואקרא בספר הזה מחיי היהודים בא"י מצבם ארחם ורבעם ואת הפעולות לטובת הישוב אשר עשה ה' מאנטפיורי בירושלים בבנין הבתים ובית הרחיים.

ובקראי בספר הנ"ל כי בכפר אחד בא"י יושבים יהודים ומתפרנסים מעבודת אדמה. החילותי לחשוב מחשבות על דבר י"א על ידי עבודה ומסחר. בשנת 75 קראתי בשום לב את נסיעתו של ה' מונטפיורי לבקר את א"י בפעם השביעית. עשירים אחדים במערב אירופא אבו בעת ההיא לעשות מזכרת לה' מונטפיורי בזה שייטיבו את מצב היהודים בא"י על ידי עבודת אדמה או מלאכות שונות. בשנת 76 יצא לאור בלונדון הספר הציוני דניאל דיראנדא, וה' גדליהו בן אחותו של סיר מונטפיורי אשר כפי הנראה היה חפצו הטוב להופיע על הבמה בתור דניאל דיראנדא התפאר בהעתון דשזואיש בראניקעל כי הוא יסע אל הסולטן אוהבו ויקנה מידו את ארץ ישראל, ליסד שם מדינה יהודית. העתון המגיד העתיק את דבריו, גם כתב מאמרים להוכיח כי יתכן הדבר לצאת אל הפועל, והעתון הלבנון שחק על דברי ה' גדליהו ועל חלומותיו.

כחצי שנה התוכחו ויריבו שני עתונים הנ"ל באפשרות הדבר ואנכי אשר כבר הייתי אוהב לא"י וישובה, נטיתי אחרי המגיד, ודבריו היו כאש בערת עצור בעצמותי עד כי נלאיתי כלכל, והטפתי את אמרי למיודעי ומכירי.

למודי התלמוד פעלו עלי לאהוב לא רק את היהדות כי אם לאהבה גם את ארץ מולדתי ובהתפעלות הנפש קראתי את מאמרו של הגאון ר׳ ישראל סעלאנט בהמליץ, על דבר עבודת הצבא אשר העיר למוסר את אזני בני עמו על השתמטם מעבודת הצבא. גם מאמרי שאר חכמים וסופרים אשר הזהירו את העם לבלי יעשו שום תחבולות להנצל מעבודת הצבא, לכן בבוא עתי לעבוד בצבא קבלתי בנפש חפצה את העבודה הנ״ל.—כמנעימי זמירות ישראל בימים הקדמונים אשר נשאו כנורותיהם צרורות על שכמם בירדם בבלה כן גם אנכי צפנתי עמוק עמוק בלבבי את רעיון ישוב ארץ ישראל בצאתי להחלץ בצבא, וכמו שבויי ירושלים אשר בכו בזכרם את ציון עיר מולדתם, כן גם אנכי עגמה נפשי בקראי בספרי העתים כי באחת הארצות קרובה או רחוקה, מצב ישראל איננו איתן, וביחוד ירעה לי נפשי בהודעי כי בערים הגדולות ברוסיא התחברו צבאות היחפים לפרוע פרעות בישראל.

למלא סאת יגוני הופיע בנדודינו העתון סוויעט אשר עורכי העתון הנ״ל בשנאתם לבני עמנו השתדלו להוכיח כי היהודים בעצמם אשמים במעשה הפרעות, כי היהודים בעלילותיהם הנתעבות יעלו עליהם חמת ההמון, ואנשי הצבא קוראי העתון נתנו אמן לדבריו וחמתם בערה בם, ואנכי התוכחתי אתם, ופעמים לא מעטות נאלצתי לבוא עמהם בריב.— כנוגה הברק המאיר נתיב להולכי דרך בחשכת ליל כן הרנינה את לבבי: החדשה אשר הביאו העתונים כי קמה תנועה בישראל לישוב ארץ ישראל, למען דעת תנועת הישוב על נכון לכל פרטיו. חפשתי בין היהודים יושבי העיר אחרי עתונים עברים ותקותי זאת נשארה מעל, יען כי היהודים הנ״ל המה מכת החסידים אשר אינם נזקקים לעתונים עברים, בכל זאת לא לשוא היה עמלי כי מצאתי עלים אחדים מהעתון הלבנון, וישמה ראיתי את מאמרו היקר של זלמן דוד לעוואנטין „השנה הזו בירושלים" במאמרו הנ״ל יכתוב ה׳ לעוואנטין בדמי לבבו כדברים האלה:—מעת נחרבה ירושלים עד ימינו אלה זה מאות רבות בשנים לא מצא היהודי מנוח לכף רגלו אם יגרשוהו מארץ הזאת יחיש לו מפלט לארץ אחרת עד אשר גם משם יגרשו אותו.

לכן מיעץ ה׳ לעוואנטין לתקוע לנו יתד במקום נאמן בארץ אבותינו ובזה נשים קץ לנדודינו. המאמר הנ״ל עשה עלי רושם חזק קראתיו כמה פעמים וכל מלה ומלה היתה בקול כנור ועוגב באזני, לא ארכו הימים ונדודינו העתיק מקומו לעיר המחוז פ. כי שם יתאספו כל גדודי

תפאלק בימות הקיץ לירות אל המטרה ולעשות מנוסות מלחמה, החילותי לחפש אחרי עתונים עברים בעיר הזאת, ומצאתי איש אחד אשר החזיק את המגיד. שלמתי לו את המחיר אשר שת עלי וקבלתי מידו בכל שבוע את המגיד למקרא. בקראי את המגיד שבעתי רב ענג וגיל לראות כי מו"ל המגיד וסופריו עמלים בכל כחם להפיץ את רעיון הישוב. הד"ר בערנפעלד ישא קינים והגה והי במגלות המגיד, על שפל מצבו של ישראל בלאומים, ובמרי שיחו יאמר זרים ובודדים אנחנו באירפא, אין לנו שבט, אין לנו משפחה, המשורר הגדול אב"ג ישורר את שירו הנפלא, שאו נס ציונה, גם ראיתי כי כבר נמצאו אנשים אשר קרבו אל פעולה ממשית. האדונים לעוואנטין ופיינבערג מיסדים את המושבה ראשון לציון ומיסדים ועד הפועל ביפו, להקת סטודענטים מרוסיא בשם בילו נוסעים לא"י. אנית קיטור מרומעניא מלאה יהודים הנוסעים לא"י להתישב בהמושבה ראש פנה הנוסדה למענם. את כל אלה ראיתי ותאורנה עיני גם קנאתי בהם קנאה גדולה לציון כי גם אנכי בכל לבבי חפצתי לעבוד ולפעול לטובת הישוב משאת נפשי אבל לא היה לאל ידי לעשות מאומה, הרביתי לדבר עם היהודים החסידים יושבי המקום ובארתי להם את הטוב הצפון בישוב א"י על ידי יהודים, ובראותי כי אזרע את דברי על צחיח סלע העידותי בהם, כי אנחנו נלך לא"י ואת החסידים נשאיר בפולין.

בסוף שנת 85 נקרא לי דרור מעבודתי בצבא שבתי לעיר מולדתי ק.... ויסדתי חברה לציון תיכף בהפרקי כלי נשקי מעלי, כאשר נדפס אז בהצפירה נומ׳ 50, על ידי הפצת הרעיון בעיר הנ"ל, התעוררה משפחה אחת להתישב בא"י ולהמשפחה הזאת אלפים רו״כ מלבד הוצאות הנסיעה וערכתי למענם מכתב אל הגאון רש"ם כתבתי לו סכום הכסף ומכסת הנפשות אשר להמשפחה הנ"ל. ותבוא תשובת הראשון לציון שמשפחה כזו אשר לה עשר נפש ולארבע מהם יש להם הכח לעבודה ולפעולה אם תתנדב לעבוד את האדמה בארץ ישראל, נחוץ לה ששת אלפים רו"כ ואם יסתפקו במועט אז די רק ארבעת אלפים רו"כ. והמשפחה למרות רצונה נסוגה אחור ממחשבתה.

ב.

לונדון.

בשנת 90 השליכני גורלי ללונדון העיר הגדולה ושם מצאתי חבל צעירים מסורים בכל לבבם לרעיון הישוב. הצעירים הנ"ל יסדו שלש חברות לציון אשר נקראו בשמותם: חובבי ציון, בני ציון, ופרחי ציון.

חברת חובבי ציון נוסדה לתת לכל אחד מחבריה נחלת שדה וכרם בא"י, תשלום כל חבר לאוצר החברה לא פחות מפעני אחת לשבוע, וכאשר שאלום איך תתנחלו ברכוש מצער כזה? באה תשובתם כי עשירי לונדון בשמעם חפצנו הטוב יזילו לנו זהב מכיסם עד כי יהיה די והותר. בבואי ללונדון היתה החברה קטנה ודלה ומספר חבריה היה כמעט רק מיסדיה, אבל חיש מהר רחבה ונסבה למעלה ראש כי מנהיגי החברה התחילו לקרא אספות עם (פובליק מיטינגס) באולם הגדול דשזואיש וואָרקיננמענס קלאב, ובכל אספה כבדו את אחד הדזשענטעלמענים היהודים ילידי הארץ לשבת בראש האספה. גם המגיד מקאמעניץ נלוה עליהם, אשר כחו בפיו. כל אלה הועילו למשוך אל האספות עם רב, גם סופרי עתונים קראו אל האספות להפיץ את דבריהם בכל העיר. היהודי הראשון מילידי הארץ אשר התכבד לשבת בראש אספת חובבי ציון, היה האדון יוסף סעבאג מונטופיורי יורשו של סיר משה מונטופיורי, אחריו ישבו על כסאות האספות האדונים בערנטהייל גדליהו וכו', כל אחד ואחד מהם אשר ישב פעם אחת בראש האספה, כתב את שמו בפנקס החברה בתור חבר והתחיב לשלם איזה סך כסף בכל שנה לקופת החברה.

בימים האלה התעוררו ראשי חברת קדימה (מטרת החברה הנ"ל היתה להחזיק אולם לקריאת ספרים ועתונים ולדרשות ספרותיות) לחדש את נעורי חברתם אשר כמו בטלה נחשבה, ויקראו גם המה אספה באולם דשזואיש וואָרקמענס קלאב, ואת הקולוניל גאלדסמיט הנודע באהבתו לבני עמו כבדו לשבת בראש האספה להוכיח להנאספים את נחיצת חברת קדימה בלונדון. אבל מה רב התמהון בין הנאספים

כי בהפתחו ראש המדברים ה' גאלדסמיט את האספה שכח את חברת קדימה וישא את מדברותיו בשבח א"י ויספר באזני הנאספים ממסעו בא"י בשנת 82 לדרוש בשלום ציון ולראות את מצב הקולוניסטים במושבות החדשות, ויהלל את הסטודענטים בני גדרה כי בני חיל המה ורוכבים על סוסים.

כתום ה' גאלדסמיט את דבריו, מחאו כל הנאספים כפיהם לאות רצון ושמחה, וראשי חברת קדימה השחו לארץ ראשיהם, כי כלמה כסתה פניהם על אשר לא נעשתה עצתם. כאשר ראו שאר המדברים אשר הוכנו לדבר לטובת חברת קדימה את מעשי ה' ג. והנהגתו, נהפכו גם המה ויתנבאו לציון. מעת הזאת התחבר ה' גאלדסמיט אל חברת חובבי ציון ויבוא כפעם בפעם אל האספות, וכאשר הגיעו ימי הבחירות להחברה הנ"ל, הואיל ה' ג. לקחת על שכמו את משרת ראש החברה, ומלבד ה' ג. נשארו אמונים לחובבי ציון עוד ארבעה מטיבי לכת מהיהודים אזרחי הארץ, הלא המה האדונים די אבנדור, פראג, וועכט ובענטאוויץ. האדונים הנ"ל השתדלו לעשות נפשות לציון בכל פנות העיר וייסדו חברות במערב העיר בין היהודים הפורטוגעזים. וביחוד הרבו להספח אל החברה היהודים יוצאי רו"פ עד כי הגיעו מספר החברים ליותר מאלף ושבע מאות, וכל החברות השונות התלכדו תחת הנהגה ראשית אחת. גם נדבות הגונות הובאו לאוצר החברה, כי האדונים סעבאג מונטפיורי, ושמואל מאנטאגו, מכרו כברת ארץ אשר היה להם בירושלים וישתכרו אלף ליטרא סטערלינג, ואת האלף ליטרא סטערלינג אשר הרויחו נתנו מתנה לחברת חובבי ציון. גם הכהן הנוצרי רעווערענד שאר, גם הוא הביא אל אוצר החברה חמשים ליטרא סטערלינג, אשר נתן על ידו נוצרי אחד מבאי בית תפלתו של הכהן הנ"ל.

ראשי טובי חו"צ לא הסתפקו בפעולתם בלונדון לבדה, ויאבו להרחיב מקום אהלם במדינה, למטרה הזאת הלכו האדונים גאלדסמיט, די אבינדור, פראג ומכבי, לאיזה מהערים הגדולות באנגליי, וייסדו גם שם חברות לציון.

בקיץ שנת 91—שלחה חברת חו"צ ועד של שלשה אנשים הלא המה הקאלאניעל גאלדסמיט, ואדונים וועכט והערמאן לאנדו, אל הלורד ראטשילד להציע לפניו את רעיון י"א, ותהי עצתו של ה"ר לנסות דבר אל הסולטאן, אולי יאות לפתוח שערי א"י לפני בני עמנו לבוא בהמון,

וייטב הדבר בעיני חו"צ ויערכו מכתב בקשה אל הסולטאן, בשם היהודים צאצאי רוסיא בלונדון, לבקש לפניו כי יפתח לאחיהם אשר אין להם עבודה ומחיה ברוסיא את שערי א"י. למטרה הזאת קראו אספה גדולה באולם אסעמבלי. האולם היותר גדול במזרח העיר, ה' שמואל מאנטאגו ישב בראש האספה, ויבאר לפני הנאספים אשר הגיעו לאיזה אלפים את מטרת האספה, ה' די אבינגדור נשא מדברותיו, ויאמר כי קנית א"י תהיה לא רק לתועלת חומרי ליהודי רוסיא לבד. כי אם גם לעזור מוסרי לשלומי אמוני ישראל בכל ארצות. כי לקח דברים עם יהודים עשירים אזרחי ארץ אנגליא אשר להם אחוזות פה בענגלאנד, המצפים גם הם לעת אשר התישבות א"י על ידי יהודים תצא לפעולה, כי אז גם המה ימכרו אחוזותיהם פה וילכו לשבת במדינה יהודית, באמרם אם תהיה שבת, תהיה בכל המדינה שבת, אם יהיה יום כפורים, יהיה יום כפורים בכל המדינה.

אחרי כן קרא המטיף ה' זיננער את כתב הבקשה ואנשים מחובבי ציון סבבו בין הנאספים עם כתבי הבקשה בידיהם אשר נדפסו במספר רב, ויבקשו חתימות על כתב הבקשה, טובן מאליו כי כל איש מישראל לא סרב בזה לחתום את שמו, ויהיו מספר החתומים כארבעת אלפים, מלבד החתימות אשר אספו באולם האספה, עוד סבבו חו"צ בעיר ובבתי כנסיות לאסוף חתימות עד אשר נאספו החתימות לערך ששת אלפים.

את כל המכתבים עם החתומים מסרו לה' מאנטאגו, והוא מסרם לה' ראטשילד, אשר מסרם לשר הענינים החיצונים באנגליא לשלחם אל הסולטאן, שר החיצון לא מהר לשלוח את כתב הבקשה אל הסולטאן, כי אם כתב אל האמבאסאדאר האנגלי בקאנסטאנטינאפול, וישאלהו אם העת הזאת היא שעת הכושר בתוגרמה להציע לפני הממשלה שם דבר כזה. בין כה וכה והנה הגיע הדבר לאזני הסולטאן, וידבר הסולטאן אל הגראנד וויזיר כדברים האלה:

היהודים ישתדלו בכל כחם להתישב בפלשתינה, אנכי כשאני לעצמי אינני מתנגד לזה. אולם זאת לדעת כי יבצר ממני הדבר לתת להם הרשיון, יען כי אם יתישבו היהודים בפלשתינה יתעוררו סכסוכים בדברים מדינים ודתים, ודבר כזה לא יעשה בלי הסכמת אדירי אירופא, מהיום ההוא התחזק איסור הכניסה ליהודים בערי א"י, וגם נאסר

לבנות בתים במושבות היהודים ומי שכבר החל בבנין לא נתנוהו הפקידים לכלות את מלאכתו.

אחרי איזה חדשים כאשר הגיעו באנגליא ימי הבחירות להפאר־לאמענט, וה' מאנטאגו בחפצו להבחר עוד הפעם אל הפארלאמענט אסף אספות של בוחרים יהודים לבד, ונוצרים לבד, לדבר באזניהם ולספר לפניהם את פרשת פעולותיו לטובת הכלל, וכי רק הוא ראוי לאותה איצטלא ולא מתנגדו העומד גם הוא להבחר בחלק העיר וויטשעפיל.

התפאר ה' מאנטאגו באספת היהודים כי הוא דואג בעד עם ישראל להשיב בנים לגבולם, ובאספת הנוצרים הגיד כי הוא ישתדל לטובת הפועלים האנגלים שלא יקחו אחרים את החררה אשר המה מהפכים בה, ובשבילם טרח והשתדל לפני הסולטאן לפתוח שערי א"י ליהודי רוסיא שלא יאלצו לבוא לונדונה להתחרות עם הפועלים האנגלים. על כן יאמרו ליצני הדור שלא לשם חבת ציון היתה כונתו של הבאראן מאנטאגו בלקחו חלק גדול בעריכת מכתב בקשה אל הסולטאן, כי אם לשם חבת מאנטאגו....

גם את הגאון ר' שמואל מאָליווער זכינו לראות באחת האספות בלונדון, כי בקיץ שנת 91—התחברו הרש"ם, הד"ר הירש הילדעסהיימער, והסופר הגדול שפ"ר מוואַרשוי, ויסעו יחדו להבאראָן הירש בפאריז לעורר בלב הבאראן את האהבה לישוב א"י. ויעזבו פאריז שמחים ושבעי ענג, כי הבטיחם הבאראן לתת כסף במרוצת הזמן גם לישוב א"י אך העת הזאת אין עוד מוכשרת לזה.... דר. הילדעסהיימער כתב אז בעתונו—יודישע פרעסע—כי הבאראן הוא איש זקן שקנה חכמה וכל מעשיו המה במתון ובישוב הדעת, וכי הישוב בארגענטינא טוב מאד, כי מלבד שהקולוניסטים שמה ישבעו לחם עוד יצלח בידיהם לאסוף כסף ביד חרוצים, וכאשר שבה סגל חבורה הנ"ל לארץ מולדתם סרו ללונדון ונתקבלו בכבוד ובחבה יתירה מחובבי ציון, מנהלי החברה קראו אספת ועד החברה, אשר בה לקחו חלק היהודים ילידי אנגליא אשר היו בין חברי הועד כמו גאָלדסמיט, די אבינגדור, מונטפיורי וכו', ויתיעצו על צפונותיהם עם האורחים הנכבדים הנ"ל. גם אספת עם קראו ראשי החברה לכבוד האורחים הנכבדים באחד האולמים במערב העיר. — ויבואו האורחים וישאו מדברותיהם היקרים לטובת האומה, הרש"ם לא אבה לדבר את דבריו עד כי יאסף כסף לטובת הישוב בין הנאספים,

באמרו כי באין כסף לא נוכל לעשות מאומה, גם הוסיף, אנכי לא אקח כסף, ויצאו אחדים מחובבי ציון ויאספו בין הנאספים ארבע עשרה ליטרא סטערלינג, אחרי כן אבה רש"ם לעמוד על רגליו ולדבר אל העם ולא נתנו ה' הילדעסהיימער לקום מכסאו כי הרש"ם היה אז כבר זקן וחלש בגופו. וישמע הרש"ם לעצתו של ה"ה וישב על מקומו והטיף דברים היוצאים מלב טהור, לב מיצר בצרת עמו באמת ובתמים ויבך בדמעות שליש על מצב ישראל כי מורה מאד, וינחם את נפשו בזה כי רבו בישראל אנשים המרגישים את שפל מצב האומה,—ויאמר מה אות כי ישראל עוד לא מת (כי מת איננו מרגיש) ויש תקוה לאחריתנו א"כ התחיל בתוספות במסכת זבחים וידרוש דרוש של פלפול.

בשנת 86 כאשר בקר רש"מ את היהודים בלאנדאן, לא הצליח חפצו בידו לעשת חזה עם ראשי היהודים, כי הד"ר אדלער לא הציגו לפני גדולי העיר כאשר עשה הרב צדוק הכהן בפאריז, ויעזוב את לונדון במפח נפש, אבל בשנת 91 נשתנו העתים. לשמע הראשון לציון נאספו ובאו אל ועד חברת חו"צ אחדים מראשי אלפי ישראל. מונטופיורי, מאנטאגו, וכו' ורש"ם מצא למצער שעת הכושר להוכיחם ולדבר אליהם כדברים האלה: ישעיהו אמר על חומות ירושלים הפקדתי שומרים, ומה אחזה פה כי השומרים בעצמם מהרסים את החומות. סבת השנוי לטוב כי אניות הקיטור כבר הביאו אנשים צעירים לימים אשר ישבו על ספסל בית המדרש, ובלמדם תלמוד קראו גם את דברי העתון המגיד או שאר ספרים לאומים, אשר מחבריהם השתדלו להשריש בלבות היהודים את החבה לרעיון י"א. הראשון בין הצעירים אשר חשב לעשות לונדון לעיר לאומית, היה המשכיל היקר ה' איש כישור הוא אצל מרוחו על ה' בן אליהוא ואליהם התחברו גם הצייר המפואר ה' דן, והמטיף הנודע ה' מכבי. ארבעה אלה היה להם הכח לעמוד על הבמה ולהטיף את דבריהם באזני אלפי אנשים, ומלבד הצעירים הנ"ל היו אז בלונדון כחמשה עשר צעירים לימים בתוכם גם כותב הטורים האלה אשר עשו נפשות לציון בניב שפתותיהם, כי דברו השכם ודבר בשבתם במסבת רעים, בעבדם בבית המלאכה ובלכתם ברחוב וימלאו את העיר בתשואות לאומיות ישראל. כארץ יהודה בימי מתתיהו ובניו, ובהתחברות אצילי היהודים אזרחי הארץ אל החברה באו סדרים חדשים בהנהגת החברה, המה עשו את הד"ר הירש למזכיר החברה,

גם הוציאו לאור על ידו חוברת בכל רבע שנה בשפות אנגלית וזארגאן בשם פאלעסטיין, בהחוברת הנ"ל נדפסו מאמרים וחדשות בעניני הישוב.

בחורף שנת 92 כאשר קנו ש"צ נומ' 1 מנויארק חלקת אדמה מהנדיב בפאריז, בעבר הירדן מזרחה, קנתה גם חברת חו"צ בלונדון כברת ארץ אצל אחוזת שבי ציון להושיב שם חמשים חברים. ה' די אבגדור בשר את הבשורה הטובה בשמחה גלויה באספת עם, ויור באצבעו על הד"ר הירש כי בעצתו של הד"ה נעשה הדבר. בהודע דבר קנית האדמה, התעוררו רבים מהחברה, להיות מן הזוכים לחלקת שדה, וידפקו על פתחי מנהלי החברה, ויבקשו לבחור בהם לעשותם אכרים עובדי אדמת החברה. באחת האספות אשר היתה בימים האלה עלה על הבמה איש בריא אולם כאחד מצבא הגבורים (גוואַרדיע), ויאמר אל קהל הנאספים כדברים האלה: הביטו אל גבה קומתי ואל מבנה גויתי, אף כי צעיר אנכי לימים, ושנות חיי עוד לא הגיעו לעשרים. אנשים כאלה אם תשלחו יהפכו מדבר לעדן. אחריו עלה על הבמה ה' ר' אחד מטובי חו"צ ויציע לתת את אדמת החברה לאנשים מרוסיא אשר יש כסף באמתחותיהם, ואין להם עסקים כי יוכלו לחיות על כספם וההכרח יאלצם לתת את כספם בנשך, הוא יעץ את העצה הנ"ל יען כי באו אליו מעיר מולדתו שני אנשים צעירים לימים ויביאו אתם הון עתק, והמה בשמעם את החדשות אשר נעשו בחברת חו"צ הציעו לפני ה"ר בן עירם, כי לא נכון הדבר לתת שדות וכרמים לפועלים מדלת העם אשר אין להם מאומה. השדה צריך להחלק לבעלי כסף אשר יש לאל ידיהם לבנות בתים ולטעת כרמים, והפועלים החובבים יוכלו למצוא עבודה אצל הנכבדים בעלי הכסף. ה"ר הופיע על עצתם ויבטיחם להשתדל למענם באספת החברה. וה' יוסף גאלד חכה את ה"ר בדברים כי ידע את העצה היעוצה בבית ה"ר ויהי כי כלה ה"ר את נבואתו בקש ה' גאלד מהיושב ראש ה' פראג, הרשיון לדבר, ובעמדו על מקומו בקר את דברי ה"ר, ויאמר כי לא טובה העצה שחברת חו"צ בלונדון אשר מיסדיה וחבריה רובם ככלם המה פועלים עניים, יעמלו לטובת העשירים נותנים כספם בנשך, לו היו העשירים יהודים אידיאליסטים כי אז הלא טובם בידיהם לקנות בכספם אחוזות. א"כ קם ה' מכבי וירב להשליך שקוצים על המיוחסים ובני הרבנים ונכדי הצדיקים האוכלים ואינם עושים, גם יעץ להנהיג במושב אשר תכונן חברת חו"צ שגם

המלמדים לא יהיו למשא על הצבור, היום יהיה להם ללמד תינוקות ובבקר השכם בעוד התלמידים ישנים את שנתם, יַשכימו המלמדים קום לחרוש את חרישם ולקצור את קצירם. יפה דרשת יפה תקנת, ענו ואמרו הפועלים על עצתו של ה. מ. כי למה יהיו עלינו המלמדים למעמסה? טוב הדבר ענו אף המלמדים חלקם, תנו לנו בתים ושדות והיה כי נמלא את ידינו לעבודת אדמה נשליך אחרי גונו אח בניכם השובבים כמוכם....

אחר הדברים האלה, אבו ראשי החברה לגשת אל המלאכה ולהושיב פועלים מחברת חו"צ על האדמה אשר קנו ויען כי אוצר החברה היה ריק, כי הוציאו למקנת האדמה אלף ושש מאות ליטרא סטערלינג, כל סכום הכסף אשר אצרו, לכן הוציאו קול קורא בעתונים יומים ויבקשו לתמוך את החברה בכסף הנחוץ לבנינים ולמטעי כרמים. וישאר הקול קורא בקול קורא במדבר גם אספת חברים קראו ויציעו לפני החברים לשחד כל אחד מכחו כפי אשר ידבנו לבו, וגם בזה לא עשו חיל כי מכל הכסף אשר הרימו החברים, לא הספיקו אף להתחיל את הישוב שם. ואדמתם נשארה קרקע בתולה עד היום הזה.

בסוף קיץ שנת 91 נבחר הקאלאנעל גאלדסמיט מאת הבאראן הירש לנסוע לארגענטינא לעשות סדרים במושבות היהודים אשר יסד שם הבאראן. באספת חו"צ אשר היתה אז בחדש תשרי באולם בוימענט, בא ה"ג ויספר כי לקח על שכמו את המשרה בארגענטינא גם חוה דעתו כי הישוב בארגענטינא אך טוב לישראל, יען כי היהודים לא הורגלו למשמעת וסדרים זה רבות בשנים, ואם ינתן להם כעת א"י יבצר מהם להחזיק רסן ההנהגה בידיהם, אי לזאת טוב הדבר כי ילכו לגור בארגענטינא לקנות שלימות בהנהגת המדינה ומשם ישובו לא"י ערוכים ומסודרים כיאות לעם נאור?

בסוף חורף שנת 92 נסע ה' גאלדסמיט לארגענטינא ובטרם עזבו את ארץ מולדתו לנסוע למחוז חפצו, קראו חו"צ אספת חברים באולם דשזואיש ווארקינגמענס קלאב, וה"ג בא אל האסיפה לקחת ברכת הפרידה מחברת חו"צ. מה שדבר ה"ג על דבר הנהגתו שיתנהג עם הקאלאניסטים לא אמצא לנחוץ לספר פה לפני הקורא, כי רפרט שלם מהאספה הנ"ל כתבתי אז בהצפירה, רק זאת אזכיר פה כי ה"ג אמר

שהישוב בארגענטינא הוא רק כפרוזדור לא"י כמו האלפא בית הרומי שיתחיל אותיותיו ב A ויסיים ב Z, האות A מרמז מרמז ארגענטינא והאות Z ציון (הרמז כתב לו הראשון לציון רש"ם). רבים מגדולי העיר כסעבאג מונטופיורי ובנו ארטהור וכו' באו אל האסיפה הנ"ל, גםאשת ה"ג ושתי בנותיו כרמל ורחל באו אל האולם ותשבנה על הבמה (בתו כרמל נולדה לו לה' גאלדסמיט, בהיותו בזכרון יעקב אצל הר הכרמל, ובעמדו על הר הכרמל הביאו לו דעפעשע מלאנדאן כי רעיתו הולידה לו בת ויקרא את שמה כרמל, על שם הר הכרמל אשר עמד עליו בהבשרו), כל אחד ואחד מהנאספים הנכבדים אשר ישבו על הבמה נשא מדברותיו על דבר הישוב בארגענטינא, ויברך את ה"ג כי ילך לשלום ויצליח בהמפעל הגדול אשר למענו הוא עוזב את ארץ מולדתו. דר. הירש אמר כי לא לך לשלום נאמר לה' גאלדסמיט, כי אם ברוך בואך לשלום נאמר לו, יען כי עד הנה היו עתותיו נתונות לממשלת אנגליא וכעת יבא לפעול בעד עמנו הצריך לעזרה.

בקיץ 92 נפלה תרדמה על חו"צ בלונדון אין חזון האספות נפרץ. מלבד ה"ג אשר נסע לארגענטינא נסעו גם האדונים וועבט לאויסטראליע, איש כישר לאמעריקא, דן לפאריז, מכבי המגיד מקאמעניץ, עזב את החברה בחרי אף, על אשר חברי ועד החברה לא שמעו לקולו לגרש מהסתפח בנחלת החברה את כל היהודים אשר חברים המה לחברת מחזיקי הדת, ה' מכבי לא הסתפק בעזיבת החברה לבד, וירב להשליך שקוצים על הנהגת החברה ועל מנהיגיה הנכבדים בדרשותיו, הוא חשב ומנה סכום הכסף אשר ישלמו במחיר חדר יפה לאספות חברי הועד אשר יתאספו בו רק שתי פעמים בחדש, וכמה כסף ישקיעו בהדפסת החוברת פאלעסטיין בכל רבע שנה, גם הגיד בפומבי שמזכיר החברה ד"ר הירש יקבל את שכרו מאוצר החברה בעד פעולותיו בעניני החברה ובעד עריכת הפאלעסטיין. בעת אשר הוא ה' מכבי פעל יותר לטובת החברה בלי כסף ובלי מחיר. גם חברי החברה נשמטו לאט לאט ויחדלו מלשלם את תשלומם השבועי, ובשנת 95 בעזבי את לונדון כבר לא נשארו אף שליש ממספר החברים.

אולם בכל זאת היתה לאל יד החברה לכלכל את הוצאותיה כקדם כי יותר מעשרים חברות נוסדו בערי השדה אשר שלחו את כסף תרומתם אל אוצר החברה בלונדון. רובי החברות בערי השדה נוסדו על ידי הרב החכם איזידאר מאייערס, כי הוא סבב שלש שנים בארץ

אנגליא וידרוש דרשותיו התלמודיות באזני יהודים ונוצרים, ובכל מקום בואו השתדל גם ליסד חברה לציון: חברת מחזיקי הדת הנ"ל נוסדה בלונדון ע"י יהודים אשכנזים ורוסים, אשר מאנו לאכול בשר מהשגחתו של הדר. אדלער, ויעמידו להם שובי"ם וגם חנויות בשר כוננו להם לבדם. בתחלת התיסדות החברה יצא ה' מכבי בצבאותיהם ויעזור הרבה למשוך אליהם חברים, וכאשר החברה כבר רחבה ונסבה, התנחם ה' מכבי על מעשיו אשר עשה לטובת החברה הנ"ל.

מפני מה עזב ה' מכבי את חברת מחזיקי הדת? לא לי לחרוץ משפט. ה"מ אמר כי עשה זאת בשקדו על תקנת היהודים ילידי הארץ, כי מעת אשר החלו הגרים לרגנן אחרי השגחתו של הד"ר אדלער נמצאו יהודים אחדים מילידי הארץ אשר מנעורם לא בא בפיהם בשר פגול, שהחלו לקנות מזבחי האנגלים, באמרם מה לנו לכתת את רגלינו ולהביא בשר טרפה מחנות של יהודי, אם ימצא לנו בשכונתנו בחנויות הנוצרים, ובני חברת מחזיקי הדת טענו כי רוחם זרה לה' מכבי מעת אשר כבדו הד"ר אדלער להזמינו בבית הכנסת דוקספליים, בין הקרואים הנכבדים ושרי הממשלה, בעת הושם כתר הרבנות על ראש הד"ר אדלער, ואת אחיו של ה"מ השו"ב, ספח הד"א אל בית המטבחים לאכול פת לחם. אם כה או כה, אבל זאת אדע נאמנה כי מעת סר ה' מכבי מבני חברת מ"ה החל לחרפם ולגדפם בדרושיו, וירבו המריבות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ויגיעו הקטטות עד אספות חו"צ, ולא למותר יהיה לתת לפני הקורא מכתב אשר כתבתי ממריבה כזו בהצפירה.

לונדון י"א לחדש שבט תרנ"ב. במו"שק העבר קראו חו"צ בעירנו אספת עם לדרוש בעניני י"א ולעורר את העם מתרדמתם, אך הפעם יצא השטן לרקד בתוכם, כי טרם פתח היושב ראש את האספה, קם מתוך העדה נער אחד, ויצעק ככרוכיא, רבותי! התדעו מדוע לא בא ה' מכבי אל האספה? יען כי ה' מיציג ראש חברת מחזיקי הדת יושב בין חברי הועד, הדברים האלה אשר יצאו מפי הנער בקול חוצב להבות אש, היו כשלהבת לקש, וחיש מהר נשמע קול ענות, צא צא איש הבליעל מפיות אנשי האולם, קול גדול מבלי הפוגה ותבקע הארץ בקולם. המראה המוזרה הזאת פעלה פעולה לא טובה על היושב ראש, ה' וועכט, ועל ראש מחלקת חו"צ במזרח העיר, ה' פראג, אשר ישב לימינו, אולם היושב ראש ה' וועכט, התעודד ויהס את העם בספור קמצא ובר קמצא, גיטין נ"ה. ומאד התעננגו לשמוע ספור מאגדות חז"ל

יסופר מפי איש אנגלי בשפתו. אחריו דבר האדון „פראג" להשקים סערת העם, ויאמר ישוב א"י איננה מצוה אשר מחויבת בה, רק כת אחת בישראל, כי אם נחוץ שתהיה קנין העם כלו, כרעפארמים, כאורטודוקסים, כספרדים, כאשכנזים, כמחזיקי הדת, כמנדיהם. אחריו דבר ה' ראבינאוויץ, ויאמר, לכל עם ועם אשר יעלו על במת דברי הימים ישנם שתי עתות שונות, ימי עליה וימי ירידה, העם אשר השלום והאחדות שורר ביניהם, אות היא כי יעלה מעלה מעלה, אולם העם אשר אין שלום בעצמיו, מה אות כי ירד מטה מטה. אחרי כן דרש החו"צ דוד הראובני, הוא האדון יוסף זאב מקאנסטאנטינופול דרוש נלהב, להעיר ולעורר את רעיון הלאומי בלבות העם, ובזה תמה האספה.

ג.

חברת בני ציון.

חברת בני ציון בלונדון נוסדה לפני חברת חובבי ציון, כי להקת צעירים לאומים יצאו מהחברה הספרותית קדימה ויכוננו למו חברה בשם ב"צ להפצת רעיון י"א. וחברי בני ציון המה הגבורים אשר יסדו את חברת חו"צ הלונדונית אשר מטרתה היתה לאסוף כסף וליסד מושבות, בהתיסדות חברת חו"צ בטלה חברת ב"צ, כי הלאומים שמו כל מעינם בעסקי חברת חו"צ. ואחרי זמן מה כאשר חברת חו"צ הספיקה להסתדר ולהתבצר, חזרו ויסדו את חברת ב"צ. ראשית פעולתם היתה לאסוף כסף ולהוציא עתון לאומי בשם נאציאנאל צייטונג, אך העתון הנ"ל לא השלים שנתו כי אזל הכסף מאוצדם, ותשלומי הקוראים לא הכנים להם די כלכל הוצאות העתון, אחרי כן נועצו להפיץ את רעיון הישוב בעיר ע"י דרשות באזני העם, וע"י קריאת ספרים ועתונים, למטרתם זאת שכרו אולם במחיר 42 ליטרא סטערלינג לשנה. האולם הנ"ל היה פתוח בכל ערב מקץ שעה השמינית עד קץ שעה העשתי עשרה לקריאת עתונים וספרים, ופעמים בשבוע היו מטיפים בעניני הישוב או בדברי ימי ישראל, מה שנוגע לדרשות ונאומים היו ב"צ ממלאים הבטחתם על צד היותר טוב, כי היו ביניהם צעירים חכמים כהבלשן ה' פינקעלשטיין,

המשכיל המפואר ה' בן אריה, ועוד צעירים מלומדים אשר להם הכח לעמוד על הבמה להטיף ולהתוכח, מדי נישאם מדברותיהם היה האולם מלא מפה לפה, אנשים למאות היו יושבים ועומדים צפופים ודחוקים. לשמוע את הדברים אשר היו משמיעים באזניהם מטיפי בני ציון, לעתים לא רחוקות באו אל אולם ב"צ מתנגדים לישוב א"י כסוציליסטים, ואנארכיסטים וישאלו ויתוכחו. ודבר זה עוד הועיל לברר את עניני הישוב באזני העם, ועזר גם להפרחת החברה ולחדש את רוחה, אולם בנוגע לבית הקריאה אשר לבני ציון יצאו ידי חובתם רק בספרים אחדים אשר היו להם למורשה מחברת קדימה, כי כל הכנסות החברה היו מוציאים לשכר האולם, ולא נותר כסף באוצר החברה לקנות ספרים, ואף גם עתונים לבית הקריאה לא היו קונים בכסף, אך לא היה מורגש כל כך חסר ספרי העתים בבית הקריאה, כי החברים היו קונים עתונים בחנויות והיו מביאים בערב לבית הקריאה, כאשר יביאו החסידים בפוילין כל אחד ואחד פת לחם בידו אל החסידות שטיבל לאכול שמה את הסעודה השלישית, אשר על כן נמצאו בבית הקריאה, רק עתונים ז׳שארגאנים הנדפסים באמעריקא, והעתונים האנגלים והז׳שארגאנים הנדפסים בלונדון, כי העתונים הנ"ל מצויים למכירה בחנויות של עתונים בלונדון, וממכתבי העתים אשר אינם נמכרים בחנויות לונדון הופיעו בבית הקריאה רק הזועלבסטמאנציפאציאן; המליץ והצפירה, כי סופרי העתונים הנ"ל בלונדון נתנום לבית הקריאה בחנם.

וכותב הטורים האלה שמע כי בבאלטימאר באמעריקא תופיע העתונה הפסגה והיא עתונה לאומית משתדלת להפיץ את רעיון י"א החילותי להריץ אליו חדשות מתנועת הישוב בלונדון וקבלתי גם את הפסגה למען בית הקריאה של בני ציון. כעבור איזה חדשים כתב אלי ה' שור כדברים האלה:

באלטימאר, אויגוסט 19, 1902.

ה' פאניץ!

עיניך הרואות את פעלי ועבודתי בהפסגה לרעיון הקדש של ישא"י בפרט ולעמנו בכלל, וכן הנך רואה אדוני את המלחמה הקשה אשר לי עם בני בליעל אשר כל קדשי ישראל למשחק להם, ובלי ספק גם תדע אשר גורל סופרי עברית רע ומר הוא, ולכן לא תתפלא אם אומר לך אשר גם אני חי חיים של לחץ ודחק, ומה גם פה אמריקה אשר איש לבצעו פונה ואין חולה על סופרי ישראל, ולכן מן הנמנע הוא להפסגה

לעמוד ולהתקיים רק על חותמי אמעריקה בלבד אי לזאת אחלה פניך אולי תדע סוכן חרוץ כי יקבל עליו את העבודה לאסוף חותמים להפסגה בלונדון ובערי אנגליה האחרות ואני אשלם להסוכן 25 פ"צ מכל חותם, דעת לנבון נקל כי הסוכן מוכרח לקחת מהחותם בעד חצי שנה מראש והוא 1.50. באנגליה ימצאו עתה חו"צ רבים ובחפץ לבב יביאו את הפסגה אל ביתם כי ברכה בה, ומה גם עתה אשר היא תופיע בכל שבוע בשמונה עמודים ומכילה בתוכה מאמרים יקרים מסופרים מצוינים, אנא ידידי השתדל להפיץ גם אתה את הפסגה בין חו"צ בלונדון, כי רק שני עלים יבואו להעיר הגדולה לונדון, הלא תדע ידידי גם איזה סוכנים המוכרים מ"ע לאחדים, דבר עמהם כי יקחו גם את הפסגה, אקוה כי לא תשיב ריקם פני ותמהר לענות לי דבר, כן אבקשך להודיעני גם מהחדשות שנעשו בגבול ישראל בעירך מלבד מה שנעשה בין החברות ח"צ.

והנני מכבדך ומוקירך וו. שור.

כאשר הגיע לידי מכתבו זה של בעל הפסגה דרשתי אחרי סוכן שיקח על שכמו את המשרה לאסוף חותמים להפסגה, אך לשוא היה עמלי, כי היהודי בלונדון רגיל לקנות עתון בחנות ולא לשלם בעד חצי שנה מראש, ומצאתי רק חנוני אשר אבה לקחת את הפסגה לחנותו, בהודע הדבר לה' בערמאן אחד מטובי ב"צ. יעצני ה"ב כי שנינו נקח עלינו את העבודה למכור בכל שבוע את הפסגה שלא על מנת לקבל פרס, וזאת תהיה תמיכה להפסגה מהחובבים הלונדונים. אנכי הופעתי על עצתו של ה"ב, וכתבתי אדותה אל מול הפסגה והוא השיבני כדברים האלה: באלטימארע, אָקטאבער 21, 1892. ברגע זה הגיעני מכתבך הגלוי והנני ממהר להשיב על דבריך ולשלוח לך את העלים ולהגיד לך ולהאדון בערמאן את תודתי מראש בעד חפצם הטוב לפעול לטובת הפסגה, ואמנם הגיעה העת כי גם חובבי ציון בלאנדאן ובכל אנגליה יאספו את הפסגה אל ביתם, כי מצבה החומרי ברע הנהו מאד, ואף בעזרת חו"צ תוכל עמוד, אקוה אשר אחינו הלאומים בקראם את הפסגה אחת ושתים יראו אותה בעין אהבה ויביאוה אל ביתם, הנני שולח לכם אדונים נכבדים ארבעים עלים מנומר 24 וארבעים עלים מנומר 25, תוכלו לתת אותם להחנונים בעד שלשה סענט כל נומר ועליהם למכור אותם לא פחות מחמשה סענט. הגליונות השנים האלה אינם כפולים אולם משבוע הבא והלאה תופיע הפסגה בגליון כפול,

ואז אדפיס בראש הגליון כי מחיר הגליונות לאחדים הם 6 סענט, גם באמריקה, ולכן גם להחנונים בענגלאנד למכור אותם לא פחות מששה סענט, מהם ישלמו לי 4 סענט. כי כמעט סענט אחד עולה לי פארטא בעד גליון כפול. הסוכן שכתב לי כבודו ראשונה חפץ לשלם לי רק שני סענט בעד גליון ועלי עוד לשלם דמי פארטא ומוכרח אני עוד להפסיד ולכן לא עניתי על דבריו. והנני מכבדך ומוקירך וו. שור.

אדוני הואילה בטובך להוסיף לכתוב למען הפסנה וביחוד להודיע מהתנועה הלאומית, הנ"ל,—מני אז התאמצנו למכור את הפסגה בלונדון עד ארבעים גליונות לשבוע אשר הועילה ברב או במעט להפצת רעיון י"א.

בתשעה באב שנת 95 קראה חברת בני ציון אספה, הרבנים מכבי ואיזידאר מאייערס נקראו להטיף אמריהם. ה' מאייערס נשא מדברותיו ויאמר, טבע האדם לשכוח ולייאש את לבו מאבדה שאין לה חוזרין, ולהפך הוא מתאבל ויש לו געגועים על האבדה שעוד לא אפסה התקוה להשיבה לו, ואם נאבה לדעת כי א"י עוד תשוב לבני ישראל, נתבונן על הקינים והנה והי, אשר נשאו היהודים אתמול בערב, והיום בבקר, בכל תפוצות ישראל. ויספר ה' מאייערס כי בשנת 90 היה בתשעה באב בירושלים, ויבקר בעת הקינות בערב, את בית הכנסת אשר ליהודים צאצאי ספרד, וירא כי אחר תפלת ערבית כבו את הנרות, הש"ץ קרא את הקינות בעל פה, והצבור ישבו על הארץ לנגה הירה, וינעו בבכיה, אחר הצות הלילה הלך בלוית אנגלי מלונדון ובלוית יהודי יליד ירושלים אל מקום המקדש, וירא ויתבונן אל יללת אבלי ציון אצל כותל המערבי: וישא הרב את משלו ויספר, כי פעם אחת בבניסתו לבריטייש מוזעאום, ויתבונן אל אחד מחנוטי מצרים השוכב שמה, שאל אותו החנוט, מאיזה עם אתה? ויענהו הרב מבני ישראל אנכי. מבני ישראל! קרא החנוט בתמהון, העודכם חיים? הלא זוכר אנכי כי העבידו אתכם המצרים בפרך, ואת בניכם השליכו ביאור. אמנם כן הדבר, הוסיף הרב, המצרים ישכבון לראוה בבריטייש מוזעאום, בעת אשר היהודים יסחרו בעיר ובמדינה, כי גוים רבים ועצומים אשר לחצו את ישראל נאבדו מתוך הקהל, וישראל עושה חיל. אחרי כן הופיע ה' מכבי על הבמה וירב להשליך שקוצים על ראשי טובי חו"צ, ובזאת העלה חמת בני ציון, ויקחו שנים מבני ציון האדונים בערמאן וגאלד, ויכתבו אדות ה"מ ושיחו, מאמרי בקרת בהעתון שולמית, ויתנוהו לשמצה

לגרופים. גם הציעו להביא את ה' מאסליאנסקי ללונדון, אחרי כל הדברים והאמת, האלה כבודו של ה' מכבי במקומו מונח, כי מלבד כשרונו הגדול להטפה, עוד מדה טובה נמצא בו כי מסתפק במועט הוא, ואיננו רודף אחרי בצע.

ד.

חברת פרחי ציון.

חברת פרחי ציון בלונדון יסדו טובי חו"צ בסוף שנת 90 בעד נערים מבני עשר עד חמש עשרה שנה, מטרת החברה הזאת היתה ללמוד שפת עבר ודברי ימי ישראל, ולא למותר יהיה לתת לפני הקורא את תמצית אחת האספות אשר קראו בני חברת „פרחי ציון" באולם דשזואיש וואָרקינגמענס קלאב, בראש האספה ישב הנער „גאלדמאן" הוא פתח את האספה ויאמר, עלץ לבי בקרבי ותגל נפשי לראות את האולם מלא מפה לפה אנשים באים בשנים, אשר באו לקחת חלק באספתנו, המטרה אשר הציבה לה חברתנו המצערה היא למוד שפת עבר, אל תדמו כי לשון יהודית היא השפה אשר בה ידברו היהודים הבאים ללונדון מרוסיא. שפתנו האמתית היא השפה אשר בה דברו הנביאים וזאת היא השפה אשר אנו חפצים ללמוד. לכן חוב קדוש על כל איש יהודי אשר לו בן, לשלחו אלינו ולספחו לחברתנו. אחריו דבר מזכיר החברה הנער „בריל" בנו של הרב המנוח ר' יחיאל בריל בעל הלבנון, ויאמר, זה תשעה שבועות מעת נוסדה אגודתנו, במשך העת הזאת חגרנו שארית כחנו, לרכוש לנו ספרים לשכור לנו חדר למצוא לנו מורים, גם להרבות מספר החברים. אולם עתה כבר צר החדר אשר שכרנו לנו מהכיל את כל התלמידים, לכן נבקש מאת טובי העם לתמכנו בימין צדקם, למען יהיה לאל ידינו לשכור לנו חדר גדול ורחב ידים. אח"כ דבר הנער „שניידער" ויאמר הלאומים יתפרדו בתוכנו לשליש מחלקות, לתלמידים מורים ופועלים, חברת חו"צ אשר בעירנו המה הפועלים אשר יתאמצו להוציא את רעיון תחית הלאום אל הפועל, אגודת ב"צ המה המורים המפיצים את הרעיון בכתב ובדבור. ואנחנו

„פרחי ציון" הננו התלמידים עלינו ללמוד כעת את רב טוב הצפון בתחית הלאום הישראלי. לכן נשתדל להיות תלמידים מקשיבים למען יצאו ממנו מורים ופועלים טובים. אח"כ דבר אחד ממיסדי חברת הו"צ הציר המפואר ה' דן, ויאמר זכרתי ימים מקדם עת ישבו ב"י בארצות אירופא בשלום ובשלוה אין פרץ ואין צוחה. אז ידעתי צעירים רבים אשר שמחו אל גיל בעמים, ויתענגו לראות כי היהדות תרד פלאים מיום ליום, ורק על ידי המכות אשר הכו בית מאהביהם שבו אל עמם. וכעת בראותי את נערינו יתעוררו להגות בספרות העברית בשחרית ימי נעוריהם, תאמצני תקותי כי הדור הבא יהיו בנים נאמנים לעמם מבלי נצטרך לעזרת שונאנו שישיבו אלינו את בנינו בכח ידיהם. אח"כ דרש המטיף ה' מכבי, ויבאר את ההבדל בין הלומד כתבי קדש במקורם, לבין הלומד בתרגומים שונים, סוף האספה היתה, כי עשרים חברים נוספו על חברת פרחי ציון, וגם איזה אנשים הבטיחום לתמכם בכסף.

ה.

חברת אהבת ציון נומ' 1 בלונדון.

או מושבה יהודית באי קפריסין.

בבקר לא עבות אחד בסוף שנת 1892, נכנסתי לקנות סיגארעטים בחנות של טאבאק, בשוק ליין נומ' 32, ויראני בעל החנות ה' פאקס את אחד העתונים הזארגנים היו"ל באמעריקא, כי הביא חדשה אשר באמעריקא נוסדה חברה, אשר מטרתה ליסד מושבות לעבודת אדמה בעד יהודים במדינת קאליפארני, גם ספר לי ה' פאקס כי הוא יאבה לקנות כברת ארץ מהחברה הנ"ל לעבדה ולשמרה, בשמעי את הדברים האלה, הוכחתי לה"פ בהוכחות נאמנות וראיות צודקות את יתרון ארץ ישראל על אמעריקא, וספרתי לו מחברת דורשי ציון בפאריז, ומהחברות שבי ציון באמעריקא, דברי נכנסו ללבו של ה' פ. ואחרי משא ומתן של דברים, נמרנו בינינו ליסד בלונדון חברה כמתכונת החברות הנ"ל, ותשלום השבועי מכל חבר יהיה חמשה שילינג, גם עם המטיף הלאומי ה' מכבי עשיתי הזה, ובקשתי ממנו להיות לנו לעזר בדבר התיסדות

החברה החדשה, וייטב הדבר בעיני ה' מ. והבטיחני לפעול בדבר זה מה שיש לאל ידו, בתנאי כי תשלום השבועי יהיה רק אפיקריין, ואז יהיה גם הוא ה' מ. לחבר החברה ומי שידו משגת לשלם חמשה שילינג, יקח שתי מניות מהחברה.

ארבעה ימים טרם נוסדה חברתנו בעת אשר כבר הוכנו החמר והאבנים להנחת היסוד, קראתי בספרי עתים העברים היו"ל ברוסיא כי חופי א"י נסגרו מחדש לפני בני ישראל, צפנתי את הדבר בלבבי ולא גליתי לשום איש.

בשמונה עשר יום לחדש יאנואר שנת 93, נאספנו כעשרים אנשים בבית ה' באנעט ברחוב האמבור, רובם היו חברים מבית הכנסת של אנשי סובאלק, אשר הביאום האדונים מכבי ופאקס, ומעוטם היו אנשים צעירים מחברת בני ציון אשר הביא אתו כותב הטורים האלה. אחרי וכוחים שונים ואחרי אשר שמתי לאל את דברי בעלי הטענות, הוחלט ליסד חברה לישוב ארץ ישראל, אשר מטרתה תהיה לטעת כרמים. כל אחד מאנשי החברה יתחיב לשלם אפיקריין בכל שבוע שש או שמונה שנים רצופות, עד אשר תצלח בידם לרכוש להם חלקת שדה בארץ ישראל לטעת שם כרמים, גם לבנות בתים לכל אחד מאנשי החברה, כל משך העת הזאת ישבו תחתם, וישחדו מכחם מדי שבוע בשבוע, עד אשר יהיה הכל ערוך ומסודר, אז יעלו לשבת בארץ ישראל איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו. יותר ממאה חברים לא יקובלו אל החברה, אך לכל חבר הזכות לקחת מהחברה כמה מניות שיחפוץ, מהנאספים בערב הנ"ל כתבו חמשה עשר אנשים את ידם להחברה החדשה וישלמו את תשלומם השבועי אפיקריין, מלבד סיקספענס אשר נתן כל אחד מהם להוצאות הנהגת החברה, זמן קנית אדמה הוקבע לשלש שנים מעת התיסדות החברה.

הצעתי לקרוא את שם החברה אשר יסדנו „שבי ציון" כהשמות אשר נקראו החברות באמעריקא, וצחוק אדיר התפרץ מפי אחד החברים, ושפתיו הביעו „דיא פאלשע" ציון, כי נתחלף לו משבי לשוא, ויען חבר אחר „אהבת ציון" נקרא את שמה של חברתנו, כי כן כתוב בתהלים, אהבת ציון אל תשכח לנצח. הוחלט לקרוא את שם החברה אהבת ציון. הוצע לקרוא אספה גדולה באחד האולמים הגדולים ולאסוף חברים לחברתנו, כותב הטורים האלה התנגד לכניסת חברים על ידי אספות של פומבי, ויעצתי כי כל אחד החברים שלנו יתור אחרי חברים

חדשים בין מכיריו ומיודעיו. הוחלט כי כל חבר ישתדל להביא בשבוע הבא לפחות חבר אחד לחברתנו, הוחלט לכתוב אל חברת חובבי ציון אשר בעיר ולהודיע להם את אשר עשינו, אחרי כן ספרתי להם כי נסגרו מחדש חופי ארץ ישראל לפני בני ישראל, והגדתי כי לא ישימו לזאת לב, יען כי טרם תבוא העת לקנות אדמה, יפתחו חופי א"י ויסגרו, ויפתחו עוד הפעם. ובזה תמה האספה הראשונה.

ממחרת הלכתי אל החכם ה' בן אריה והוא ערך למענינו בשפת אנגלית דברי שלום ואמת אל חברת חו"צ, ואחרי אשר האדונים אבן זהב ומכבי, חתמו את שמותיהם על המכתב, שלחתי את המכתב אל מזכיר חברת חו"צ „דר' הירש". חברת חו"צ השיבה גם היא לנו דברי שלום ואהבה, ויבקשו מאת ה' מכבי לבוא לאספת חו"צ לשאת מדברותיו לתועלת רעיון י"א, ה' מכבי הבטיח למלא את בקשת ראשי חו"צ. למטרה הזאת שכרו את האולם דישזואיש וואָרקינגמענס קלאב ויקראו אספת עם. ה' מ. בא אל אספתם וידרוש בשבח כל בתי חסד ליהודים אשר בלונדון ולא זכר את חברת חובבי ציון וישכחה (כאשר התפאר ה"מ בעצמו באזנינו). מהיום ההוא והלאה היו מנהלי חברת חו"צ עוינים את חברת אהבת ציון.

בכל יום ראשון בערב היינו מתאספים לאספה בבית איש אחד מבני חברתנו או בחדר שכור בכסף, ושם הביאו החברים את תשלומם השבועי, שם היו שואלים ודורשים בעניני הישוב בכלל ובעניני חברתנו בפרט, ושם התקבלו חברים חדשים:

בחצי שנה הראשונה לא האירה לנו ההצלחה פניה בכניסת חברים, כי במשך חצי שנה נספחו אלינו רק חמשים חברים, אולם לעומת זאת הצליח הפצנו בידינו אחרי עבור חצי שנה באופן נעלה, כי במשך שבועות אחדים נספחו אל דגל חברתנו חמשים חברים ונתמלאה החברה במספרה אשר קצבו לה המיסדים. ואף כי חברתנו סגרה בריחיה בעד קבלת חברים, בכל זאת נראו פנים חדשות מדי שבוע בשבוע באספתנו אשר השתדלו להספח אל החברה, אנכי חויתי דעי לקבל אל החברה עוד מאה חברים, כי שערתי מראש שהברים רבים יעזבו א.ה. דבו ו בטרם תבוא העת לקנות אדמה, ואם נאבה לכונן מושבה ממאה אכרים, נחוץ לנו חברה אשר מספר החבריה יהיו שתי מאות, אך מנהלי החברה התנגדו לזה באמרם מה לנו לשאת טרחם משאם וריבם של חברה גדולה, בעת אשר גם בחמשים משפחות יש לאל ידינו ליסד מושבה

אז יעצוני כליותי ליסד חברה חדשה בלונדון אשר מטרתה תהיה כמטרת חברת אהבת ציון.

בלבבי חשבתי ובפי מלאתי כי עשיתי חזה עם החו״צ העסקן, ה׳ איש-כישור הצעתי לפניו את הדבר והוא נאות לקבל עליו הטרח לנהל את החברה החדשה, ומהאנשים אשר אחרו המועד להתחבר אל חברת אהבת ציון לקחתי לי חמר ולבנים ליסד חברת אהבת ציון נומ׳ 2, אך כאשר נודע הדבר לה׳ פאקס ולעוד אחדים מבני חברת אהבת ציון, הפצירו בי לעזוב את המלאכה הזאת מפני שני טעמים, 1) אם אישים מעיני בחברה חדשה, תהיה החברה הישנה עזובה באין עסקן ומעורר, 2) כעת אם חבר אחד יעזוב את חברתנו יבואו שלשה או ארבעה אנשים המבקשים למלא את המקום הפנוי, אבל אם תוסד חברה שנית בעירנו, ותחת דגלה יתאספו עוד מאה אנשים אוהבי עבודת אדמה, אז אם איש אחד יעזוב את חברתנו, קשה יהיה לנו למצוא אחר תמורתו, בשמעי את טענותיהם רפתה רוחי ובלי חמדה נסוגותי אחור מעבודתי החדשה.

בתחלת ימי הקיץ שנת 93 נוסד בפאריז ועד המרכזי, פעולת הועד היתה למכור חלקות אדמה בעבר הירדן ובסוריא, לחברות כאלה, אשר לא פחות מארבעים חברים בכל חברה, כי מאה ועשרת אלפים דונאם אדמה קנה ה׳ שייד בגולן בבשן, ובבאטימאר בקרבת דמשק, ויהי כי ספרתי באזני חברת אהבת ציון משפט הועד ומעשהו, ויתאוו גם המה תאוה לקנות אדמה, ובאספת החברה אשר היתה בקיץ הנ״ל בשבעה עשר בתמוז, עלה הצעת קנית אדמה על השלחן, ה׳ רובינשטיין אשר ישב בראש האספה התנגד לצעד הזה, באמרו כי עוד לא באה העת לקנות אדמה, וכי לגשת אל עבודה ממשית, נחוץ שיהיה באוצר החברה עשרת אלפים פראנק, ויענוהו החברים כי כבר יש באוצר החברה עשרת אלפים פראנק, ומלבד זאת ית: כל אחד מהחברים איזו ליטראות סטערלינג לאוצר החברה, נוסף על התשלום השבועי. גם יש בנו חברים החפצים להלוות לחברתנו מאות לטראות סטערלינג. אחרי ברור דברים הוחלט לבוא במשא ומתן עם ועד המרכזי, ויבחרו בהסוחר ה׳ חיימזאהן, לבוא בכתובים עם ועד המרכזי, ואחרי כי היה לחברתנו חליפות מכתבים עם ועד המרכזי, הבטיח ה׳ ברוין ראיש הועד, למכור לנו עשרים אלף דונאם אדמה בבאטימאר, מהלך ארבע שעות מעיר העתיקה דמשק, במחיר חמש פראנק הדונאם, לשלם את מחיר האדמה,

קימעא קימעא, וכאשר יסולק שליש החוב יותן לנו הרשיון לעבוד את האדמה, בני חברתנו הסכימו לתנאים האלה, אך מטעם הועד נדחתה הקניה עד אחר אספת הועד אשר היתה אז בחדש נאוועמבער (אל האספה הנ"ל נשלחו צירים מחברת חו"צ אשר בלונדון, מחברת שבי ציון נומ' 1 בנויארק, מהחברה לישוב ארץ ישראל ביעקאטרינאסלאוו, ומחברה לישוב ארץ ישראל ברומעניא, כי החברות הנ"ל כבר קנו חלקות אדמה מאחוזות הנדיב בעבר הירדן).

בימים האלה פגשני ברחוב הסוכן אשר להעתון רעקארדער בלונדון (הרעקארדער היה עתון לאומי אשר יצא לאור על ידי הד"ר מינץ בנויארק) ויספר לי האיש הנ"ל כי הד"ר מינץ שב זה עתה לאמעריקא דרך לונדון ממסעו בארץ ישראל, ועתותיו לא היו בידו לבקש את חו"צ לראות איפה הם רעים, כי היה נחפז אל אנית הקיטור, אי לזאת בקש מסוכננו הנ"ל לדרוש בשלום החובבים הלונדונים, ולהגד להם שהמושבות בא"י נמצאות במצב טוב, גם ספר לי כי הד"ר מינץ קנה אדמה למען חברתו שבי ציון נומ' 2, ספרתי את הדבר באספת חברתנו, והצעתי לכתוב אל הד"ר מינץ, לשאול ממנו דברים הנחוצים לנו לדעת, הצעתי זאת נתקבלה, ומזכיר החברה ערך מכתב אל ה' מינץ וישאלהו את הדברים אשר שמנו בפיו, וזאת תשובת ה' מינץ.

נויארק, אויגוסט 21, 1893.

לכבוד המזכיר הנכבד של חברת אהבת ציון ה' ק.

(העתקה) את יקרתו קראתי ברב ענג, מלאתי גיל וחדוה להוכח כי גם במטריפולין של אנגליא יתנוסס דגל ציון ביפיו ובהדרו, בתור תשובה על שאלותיו אוכל להשיבו: 1) למשפחה נחוץ עד מאה דונאם, מסכום הנ"ל צריך לטעת רק 25 עד 30, לכל היותר 50 דונאם. 2) מחיר הדונאם בעבר הירדן מחמשה עד ששה פראנקים ובארץ ישראל לערך שנים עשר פראנק, אנחנו קנינו בארץ ישראל שלשים אלף דונאם בין הערים צפת וטבריה ושלמנו 12 פראנק במחיר הדונאם, את האדמה קנינו מאת האדונים עפשטיין והערצענשטיין בביירות, אך את הכסף אנו משלמים על ידי הועד הפלשתיני בפאריז, העומד תחת השפעת הנדיב הידוע. יש לאל ידם לפנות אל האדונים הנ"ל על ידי מכתב, או לשלוח שמה שליח מיוחד, ואחר שתבקרו את האדמה ותתפשרו אדות המחיר תפנו אל הנדיב הידוע, לו תתנו את הכסף, ועל ידו יונמר הדבר.

ברגש כבוד ובאהבת ציון ד"ר מינץ.

ו.

ה׳ הערבערט בענטוויץ.

ה׳ ק. לעווי אשר ישב בשכונתו של החו״צ הנכבד ה׳ הערבערט בענטוויץ בא אל ה׳ מכבי ויספר לו כי ה׳ בענטוויץ מסור בכל לבבו לרעיון הישוב וכי הוא יאבה לעבוד לטובת הרעיון, אשר על כן מיעץ ה׳ לעווי לבקש מאת ה׳ ב. לקחת את חברת א״צ תחת השגחתו. וייטב הדבר בעיני החברים כי ה״ב הוא עורך דין מצוין, ואיש כמוהו היה נחוץ לנו לעת כזאת אשר החילונו לפעול פעולה ממשית, ויבחרו את ה׳ רובינשטיין לקחת דברים עם ה״ב ואחרי כי הגיד ה״ר לה״ב את משפט החברה ויבקשהו לפעול לטובתה, ענהו ה״ב כי לא יוכל ולא יאבה לגשת אל המלאכה בטרם הוכחו על נכון, כי בתחבולות כאלה יתכן הדבר להנחיל לכל חבר בית שדה וכרם, למלאות רצונו של ה׳ בענטוויץ בחרה החברה בכותב הטורים האלה לבוא בכתובים עם חברות שונות לישוב א״י ולהודע מכל אשר יעשה שמה, גם נתנו לי תשורה נכבדה חלף עבודתי זאת, כי אמרו לי לחתום את שמי על המכתבים בתור מזכיר או סופר החברה, לקחתי את העבודה הנ״ל בידי והריצותי מכתבים אל שתי החברות שבי ציון אשר בנויארק, ולהחובב ציון היקר ה׳ אייזענשטאדט ביפו, משבי ציון בקשתי את ספרי חוקי החברות אשר להם, ומ״ה אייזענשטאדט בקשתי להודיעני ממצב המושבות רחבות וחדרה, תכניותיהם ופעולותיהם אשר כבר פעלו על שדמת א״י, את תשובותיהם אתן פה לפני הקוראים: תשובת שבי ציון נומ׳ 2.

נויארק, אקטאבער 13, 1893.

ה׳ פאניין!

(העתקה) כפי התנאים האחרונים מפאריז נאלין לשלם מחיר האדמה אשר קנינו, במשך ששה חדשים האחרונים, ודבר זה יכביד מעט על חברתנו, כי נחוץ לנו הכסף לעבודת השדות, לכן אם יש באוצר חברתכם די כסף, נוכל למכור לכם כברת ארץ מחמשה עד עשרת אלפים דונאם, מובן מאליו במחיר אשר אנחנו משלמים, אבל בתנאי שתפרעו כל סכום

הכסף מחיר האדמה במשך הששה הדשים, אבקש להציע את הדבר לפני האחים בני חברתכם ויכתוב לי מענה.

באהבת לאום כללי וברגשי כבוד ד"ר מינץ.

חברת שבי ציון נומ' 1 שלחה ספר החוקים אשר לה בצירוף המכתב הנוכחי:

נויארק, נאוועמבער 10, 1893.

כבוד הדורש לציון ה' דוד פאניין.

אחד"שה, זה עתה קבלתי מכתבך והנני ממלא בקשתך בדבר שלוח ספר החוקים של אגודתי שבי ציון, זאת לי להודיעך כי בדברים אחדים ביחוד בדבר התכנית אשר אמרה האגודה להוציא את מטרתה אל הפועל (כונתי על „הפאקטישען פלאן") נעשו איזה שנוים למן דעת אשר חובר הספר הזה. אבקשך אדון נכבד להודיעני את מצב חברתך אהבת ציון וכמה מספר חבריה כי מאד ערגה נפשי ונפש כל חברינו לדעת מכל הנעשה בעולם הישוב בכל המדינות אשר אחינו נחתים שמה, מספר חברי אגודתנו שבי ציון עולה לחמש מאות בצמצום אולם מטרדת הזמן מוכרחים מספר לא מעט (בערך 100) למשוך את ידם מן האגודה ומשתדלים אנחנו למכור את חלקיהם לאחרים, האגודה הזאת יש לה ההנהגה הראשית בנויארק, אבל יש לה סניפים רבים בכל ערי המדינה וגם בקענעדי, לע"ע אקצר ואומר שלום לך ולכל חבריך הנאמנים בברית ציון, מזכיר האגודה, פהיליף קאפלאן.

תשובת ה' אייזענשטאדט.

מוצש"ק אור ליום א' י"ב מרחשון התרנ"ד יפו.

אל כבוד הסופר ה' דוד פאניין ולכל הנלוים אליו שלום וברכה.

מכתבו מן 9 לחדש הזה למספרם השנתי, משנה שמחה שמחתי על אגודת אהבת ציון כי כפלים יגדל הענג על כי אחינו בני חורין המתענגים על נעם הזכיות בארץ החופש ישתוקקו להתאחז בארץ אבותינו, ממעמקי לבבי הנני מברכבם כי תשכילו בכל אשר תפנו.

בקשת כבודו בדבר שלוח תולדות תקנות ותכניות האגודות שיסדו רחובות עין זתים וחידרה, לא אוכל למלאות בדיוק, כי אין בעת בדי נירותיהן בעין אולם עקרי הדברים אוכל למסור לכבודו על פי זכרוני ובקאותי בעניניהן וגופי הנירות ישיג כבודו ממיסדי ומנהלי האגודות אם יפנה אליהם במכתביו כפי האדריסים שהנני רושם במכתבי הזה.

ואלה הנה תולדות ותקנות האגודות הנזכרות:

א) רחובות נוסדה בשנת תר"ן ע"י אגודת חמשים הנקראת „מנוחה ונחלה" שכל אחד מהחברים קבל עליו לשלם שלש מאות רובל במשך חמש שנים רצופות, ובעד הסך אלף וחמש מאות רובל קוו, לתת לכל חבר—אחרי כלות חמשת שנות התשלומים—מאה ועשרים דולם אדמה שעליהם ימצא כרם בן חמשים דולאם אשר מספר גפניו יעלו לעשרת אלפים בית ורפת, לתכלית הזאת קנו כפר דוראן הנמצא על גבול רמלה ולהם נלוו עוד אנשים יהודים: שלא התאחדו עם אגודת „מנוחה ונחלה" כי אם כל אחד קנה לו חלק אדמה ובעצמו החל לעבדה, ויקראו למושבתם „רחובות" ועד עתה נטעה אגודת „מנוחה ונחלה" 1000 דולם אדמה, 20 דולם לכל חבר בגפנים ומעט שקדים, אף בנתה שני בתים גדולים ורפתים, אולם גם המעט הזה עולה לכל חבר 2400 רו"כ ואם יחפצו לבצע כל האמור בתכניתם יהיו מוכרחים להוציא עוד כשלשת אלפים רובל על כל חבר, ועוד אז יצטרכו לבנות יקב הנחוץ להם מאד כי בלתו אין להם מקום למכור ענביהם והיקב הזה יעלה לפחות למאת אלף פראנק, נמצא כי כל חבר צריך לתת לפחות ששת אלפים רו"כ ולא אלף וחמש מאות רו"כ כאשר חשבו בתחלה, סבת הדבר איננה רוע הנהגת הפקידות של „מנוחה ונחלה" אדרבה הפקידות הזאת טובה למאד, ומנהלה ה' לעווין עפשטיין ויתר הפקידים העומדים על ידו הנם אנשים ישרים נבוני דבר ויודעים אשר לפניהם ועוסקים בענינם באמונה ואהבה, אולם הסבה פשוטה: החשבונות היסודיים נשענו על השערות, והנסיון בא להפך את הענין לגמרי בעלי החשבונות חשבו מחיר העבודה במחצית המחיר שהיא עולה באמת וכן טעו הרבה בהערכת סכומי הבנינים והו"צ הפקידות, ובעיקר שכחו לחשוב הרבה הוצאות עקריות ובתוכן את הבקישיש שבלתו אי אפשר לנעץ פה אף קנה אחד, וכמו כן שכחו לחשוב הוצאות בנין יקב שבלתו אי אפשר להם להתקים.

ב) עין זתים נוסדה ע"י חברת „דורשי ציון" בשנת תר"ן שהיא אגודת אלף חברים אשר על כל אחד מהם לשלם ארבעים רו"כ במשך חמש שנים רצופות: מאתים רו"כ בס"ה וחמש שנים התחייבו להקדיש כל הכנסת נחלת האגודה על תקונה ושכלולה ובזאת קוו לתת לכל חבר בכלות עשרת השנים מאה ועשרים דולם אדמה שעשרים או שלשים מהם—אינני זוכר עתה כמות שטחי הכרמים על נכון—יהיו

נטועים בגפנים, ובית ורפת, וכ"ז קוו לתת במאתים רו"כ תשלומי החברים ובהכנסות הכרמים, והנה הנסיון מראה לנו שעד עתה יש להם אך כחמשת אלפים דולם אדמה שעליהם נטעו כמאתים אלף גפנים, ועתה הם בונים בתים אחדים וכבר הוצאו שליש תרומות, ומזה נוכל לדעת מראש כי בשום אופן לא יכלו למלאות הבטחתם לתת לכל חבר את אשר חשבו בהתכניות, גם האגודה הזאת המתנהלת ע"י ה' שלעפין מתנהלת כשורה, אלא שבדברים רבים טעו בההוצאות ובעיקר טעו בחשבון הכנסות ושכחו לגמרי מנחיצת יקבים ובעיקר כי היין איננו עוד סחורה עוברת לסוחר.

ג) חידרה בהמושבה הזאת שאדמתה נקנתה בשנת תר"ן התנהלו שליש אגודות והרבה יחידים אך קניתה נעשית בשנות השאון ע"כ לא הצליחו ועד הנה עוד לא הספיקו לעשות דבר נכון וע"כ אין ללמוד מהם כלל.

אחרי שספרתי לכבודו תולדות האגודות הנזכרות ובררתי בקצור את יסודתיהן הנני חושב לי לחובה לחוות דעתי, שדרך אגב אגיד לו כי זאת דעת רוב טובי חו"צ פה, אודות האגודות בכלל ומהן יקיש כבודו גם על אגודתו. וזאת היא חות דעתינו:

א) על כל אגודה לדעת, כי בעיקר היא מתיסדת לשם חבת ציון ולא למען עסקים טובים.

ב) כי כל ענין הקולנזציא הפלשתינית עודנו רך והדיש וכולנו עודנו טרונים לגבה וכל חשבונתינו אינם אלא השערות הקרובות פחות או יותר, הכל לפי המחשב, אל המציאות.

ג) כי בארץ תוגרמה ייש מעצורים להתישבות איירפיים בכלל ויהודים בפרט, וכי ייש בה הוצאות בקשייש אף כשהכל נעשה כחוק וכמשפט.

ד) כי צריך לעשות הכל דוקא בדרך המלך ושיהיה הכל כחק וכמשפט, וכי הסומך על סבוב איזה חק ע"י בקשייש איננו אלא טועה המאבד מעותיו ומביא רעה על נפשו.

ה) כי אף אם ישלמו החברים 15 סטערלינג לשנה במשך עשרת שנים רצופות לא תוכל האגודה להנחילם נחלות אשר יוכלו החברים למצוא מהן כל מחיתם.

ו) כי כל ענין האגודה צריך להיות כאגודה אקצית שקונה האקציות יכול לקוות על ריבית—או ריוח—הגונה מכספו, אבל חלילה

להאגודה להבטיח להחברים כי תנחילם נחלות שכח בידו לפרנסם, אם קים תקים האגודה את כל התנאים שמניתי ותעשה מעשיה בשובה ונחת יש תקוה גדולה כי תצליח ותוכל לתת להחברים יותר ממה שהבטיחה כי הארץ בעצמה, האדמה טובה ודשנה ותוכל להביא פרי שוה לעובדיה. נדרשתי לכבודו יותר ממה שבקשני כי ענין הישוב יקר לי מאד ולבי דוי על כל השגגות שהעלינו עד כה ואדיר כל חפצי שהמושבות החדשות תבנינה על יסוד נכון, יתר הדברים יכול כבודו לדעת מפי הסופר המפואר ואחד מראשי טובי ח"צ ה"ה האדון אשר גינזבורג הנודע בעולם הספרות בשם „אחד העם" הנמצא כעת בלונדון הבקי היטב בכל מקצעות הישוב. כתבתו רשומה מטה.

והנני מוקירו ומכבדו החפץ בהצלחת פעלו יהושע אייזענשטאדט.

בעייני בתשובתו של ה' אייזענשטאדט נבוכו עשתונותי.

בלילה ההוא נדדה שנתי, שכבתי על משכבי קמטתי את מצחי וחפשתי עצות איך לצאת מן המבוכה, לבטל את החברה לא חפצתי בשום אופן כי נשאתי עיני אל העתיד, וראיתי כאה אכרים מבני ישראל חורשים אדמתם בארץ ישראל, מחיר אחוזותיהם עולה לארבעים אלף ליטרא סטערלינג, התברכתי בלבבי כי הועלתי לבני דורי יותר מעשיר כילי אשר אסף באמתחתו ארבעים אלף ליטרא סטערלינג, כי העשיר מה שיגע וטרח לעצמו טרח, אשר לא כן אנכי עמדי אם יצלח בידי להוציא אל הפועל את מגמתי כי אז הלא אעשה טוב בעמי, גם עצתו של ה' אז"ש לא ישרה בעיני, כי ידעתי את אנשי חברתנו ואת שיחם, אשר אך לשבת בא"י ינשאו את נפשם, ואם אגיד להם ליסד את חברתנו כדברה אקצית יאמרו כי לעשות מסחר וקנין נוכל גם בלונדון, וכי נחוץ לנו הכסף לעסקינו, על כן יעצוני כליותי ליסד את המושבה למזרע תבואות אשר לא תעלה בדמים מרובים כמו מטעי כרמים, ואם יארכו הימים וטרם יהיה לאל ידנו לבוא אל המנוחה ואל הנחלה. ורוח החברים תקצר לחכות עוד, אז יבנו למו העשירים בתים על חלקתם ויקנו כל המכשירים הנחוצים לעובד אדמה, ויתנחלו על חשבון עצמם, והעניים ימכרו חלקם וישתכרו מעט או הרבה לפי מספר שני תבואות, הזאב יהיה שבע, והגדי יהיה שלם, ועיר מושב תבנה ותתכונן בארץ ישראל, כל היום ממחרת יראתי להראות את המכתב לאחד ממנהלי החברה, אך בערב לא יכולתי עוד להתאפק והראתיו לה' פאקס, ויהי בקרוא ה"פ את האגרת, הלבינו פניו ויאמר, אם כן למה זה התעשענו

בשעשועי ילדים זה שנה תמימה? הרגעתי את לבבו בדברים טובים, דברים נחומים, והוכחתיו לדעת כי לא יבצר מאתנו לכלות את הדבר הטוב אשר החילונו, נחה דעתו, והבטיחני לבלי יגלה את דברי האגרת לשום איש, אך הפציר בי להראות את המכתב גם לה׳ מכבי. ממחרת בקרתי את ה״מ נתתי לו את המכתב למקרא, ואמרתי אליו כדברים האלה: זה לא כביר כאשר עבר דרך עירנו אל אספת ועד המרכזי בפאריז, ראש חברת שבי ציון נומ׳ 1 ה׳ אדם ראזענבערג, ויספר באזני כבודו כי מטרת נסיעתו להציע לפני ה׳ שייד כי ישתדל להשיג רשיון הממשלה בעד בני חברתו לשבת על נחלתם אשר קנו, ובלי רשיון הממשלה לא ישליכו נפשם מנגד להתישב שמה ולהאחז בסבכי דיני קנסות, כי אם יקח את כסף השדה בחזרה, ויחלקם בין החברים, וייטב הדבר בעיני כבודו לעשות גם בחברתנו כעצתו של ה״ר. וחשבתי את כבודו לאיש ירא ורך לבב אשר אין בו הכח לסבול יסורי ארץ ישראל, לכן מנעתי מכבודו את המכתב הנוכחי זה שני ימים, אכן סמוך לבי בטוח, כי כבודו לא ישמיע את דברי המכתב באזני החברים ולא ימס את לבבם, כי באמת לא יפלא ממנו הדבר להגיע אל המטרה אשר הצבנו לנו, אמנם זאת נחוץ לעשות, להחליף את התכנית ממטעי כרמים למזרע תבואות. אחר קרוא ה״מ את המכתב, נשא אלי עיניו בתמהון וישאלני מי הוא ה׳ אייזענשטאדט? ועל אדות ה׳ גינצבורג ספר לי כי בקרו פה בביתו, וכי הוא בא ללונדון להשתדל אצר הבאראן הירש, ליסד בתי ספר ליהודים ברומעניא, (אחרי איזה שבועות נודע לי כי ציר חברת ישוב א״י מרומעניא בשובו בעת ההיא מאספת ועד המרכזי בפאריז סר ללונדון לשחר את פני הבאראן הירש אשר ישב אז בהיכלו בלונדון, על דבר התיסדות בתי ספר ברומעניא, וגם הציר הנ״ל בקר את ה״מ ונתחלף לו מהציר הנ״ל לה״ג.) ואגב אורחא ספר לי ה״מ כי העסקן הגדול ה׳... הוא איש ריק ופוחז לדברי העסקן נ... לזאת לא ישים כבודו לבו עניתי לה״מ, כי כמו בעת חרבן ירושלים אשר אז לחמו אבותינו מלחמת מגן היו ריב ומלחמה בין הלוחמים מגיני העיר, כן גם עתה בימינו אלה, בעת אשר הגיעה העת לבנות חרבות ירושלים עוד השטן מרקד בתוכנו, וחובבי ציון ישליכו שקוצים איש על רעהו, לדברי אלה שחקה האשה הזקנה אשר ישבה על הכסא אצל הקיר, ותחכה לדבר את דבריה אל המגיד, ואנכי עזבתי את הבית.

בבוא אלינו מכתבו של ה׳ א״ש כבר נבחרו בחברתנו שני צירים

לנסוע פאריזה לשאת ולתת בדבר קנית אדמה, אשר על כן חפצתי לבקר את ה' גינצבורג במוקדם האפשרי להנות ממנו עצה ותושיה, ערכתי מכתב אל ה"ג ותבוא תשובתו כדברים האלה:

לונדון, כ"ג מרחשון, תרנ"ד.

להאדון מר. דוד פאניץ נ"י.

אם יכבדני לבוא אלי מחר יום ו' משעה 10 עד 11 בבקר ימצאני בביתי ואוכל להקדיש לשיחתנו כשעה אחת, והנני מכבדו אשר גינצבורג, נסעתי בלוית ה' פאקס שלש תחנות בעיר על מסלת הברזל, עד כי באנו אל בית מגורו של ה"ג. ואחר שפרשתי לפניו את מכתבו של ה' א"ש אמרתי לו שיש לי להעיר על המכתב הנ"ל, כי ה' א"ש שגה במשפטו על המושבה רחובות, בערכו את החשבון כי לבצע את כל האמור בתכניתם צריך כל חבר להוציא עד ששת אלפים רו"כ, מדוע שכח לחשוב את הגפנים אשר כבר נטעו, ורבים מהם יבשלו ענביהם בשנה זו? הלא בכסף מחיר הענבים יהיה לאל ידם לנטוע ולבנות, אם רק ישבו החברים עוד שנים אחדות בווארשוי, ויענני ה"ג אם אין להם יקב מה יעשו בענביהם? את ענביהם יוכלו למכור ליקב הנדיב עניתיו, ויענני ה"ג, עוד לא נודע אם פקידי הנדיב יקבלו ענבי רחובות, ומה יעשו בענבים רבים האם ישנם שוקים ליין א"י במדה מרובה? יוכל להיות כי ימצאון שוקים: הוסיף ה' גינצבורג לדבר. בנוגע לחברתנו, יעץ לנו ה' גינצבורג לקנות אדמה במדה מרובה שתספיק שתי מאות והמשים דונאם לכל חבר וחבר, וחברתנו תעסוק רק במזרע תבואות, וכי לא נתחיל לעבוד את האדמה עד שימציא לנו הועד המרכזי את רשיון הממשלה על זאת.

וישאלני ה"ג בשלום היהודים יושבי ווייטשעפול: ואען ואמר, היהודים בלונדון הנם בצרה וברעה, כי ימים רבים במשך השנה יסוגרו בתי העבודה וילכו בטל, ובעת אשר פתוחים בתי המלאכה, יעבדו יתר על המדה וישכחו שבת ומועד.... בניהם יחונכו ללא תורה ולא דרך ארץ, בחוצות העיר ידמו בצעקתם בפחזותם ובשובבותם אל נערי הבריטאנים, כמוהם גם יסקלו באבנים ויעפרו בעפר, מול כל איש אשר פניו כפני יהודי, לא דבר חדש הוא לבני עמנו לשנות מקום מגורם, גולי ספרד החישו למו מפלט למארוקו ותוגרמה, אשר נכו מחמת המציק באשכנז, מצאו להם מקום מנוחה בפוילין, היהודים הספרדים והאשכנזים אף כי הורקו מכלי אל כלי עמד טעמם בם וריח יהדותם

לא נמר, לא כן המה אחינו האומלים צאצאי רו״פ, בעזבם את ארץ מולדתם וישתקעו בברכי הים ישליכו אחרי גום את דתם ואת מנהגי אבותיהם.... כניסת מאה יהודים לארץ ישראל מאנגליא, שקולים כנגד כניסת עשרים אלף יהודים ממזרח אירופא, כי הראשונים ישבחו מעשיהם בארץ אבותינו ומצבם המוסרי יתוקן. בעת אשר האחרונים ייטיבו רק את מצבם החומרי כי מצבם המוסרי טוב גם בארצות מגוריהם: ויגל ה׳ גינצבורג את חפצו לבקר את אספת חברת אהבת ציון, ואמר אליו כי אנכי חשבתי זאת מכבר לבקשהו שיכבדנו לבקר אספתנו אשר תהיה בעוד עשרה ימים, ויאמר ה״ג כי הוא מוצא לטוב ונחוץ לספר בחברתנו את משפט הישוב בא״י, את העמל והתלאה אשר יפגושו הקולוניסטים על דרכם בימים הראשונים, למען ישמעו היראים ורכי לבב ויעזבו את החברה בעשרים והמשה אנשים, וייטב הדבר בעינינו.

ויתאונן ה׳ גינצבורג בצדק על טובי בני עמנו בלונדון על אשר ישב חמשה שבועות בעיר הנ״ל, טרם זכה לראות את הד״ר אדלער ואת ראשי טובי חו״צ גאלדסמיט ודי אבגדור, ואף גם זאת רק אחרי שכתב אדות הדבר הזה רבי צדוק הכהן מפאריז אל הד״ר אדלער: כאשר בקר ה״ג בפעם הראשונה את הד״ר הירש מזכיר חברת חו״צ ויבקשהו להציגו לפני ה׳ גאלדסמיט, לא היה אז ה׳ גאלדסמיט בעיר ובפעם השנית כאשר ה״ג כבר שב אל העיר ענה הד״ר הירש לה׳ גינצבורג, השומר גאלדסמיט אנכי? כאשר בקר ה״ג את ה׳ מכבי ויגד לו כי חפצו לבקר אספת חברת אהבת ציון, אשר ה״מ היה ממנהליה, ענהו ה״מ כי הוא לא ילך אל אספות החברה הנ״ל, צחוק מכאיב לב הוא, שגם ה״מ יהודי מארץ ליטא לא ידע מי הוא ה׳ גינצבורג בספרות העברית, ומה הוא לישוב ארץ ישראל, ויחשבהו לאחד העם... על אדות ההצעות שהציע ה״ג לפני האדונים גאלדסמיט ודי אבגדור לתועלת הישוב, ענוהו כי אין ככף באוצר חברתם, אולם הד״ר אדלער דבר רתת כי לו הכח והעוז לפעול לטובת היישוב, אך עתותיו מכורות להשגיח בשבעה עינים על השחיטה והבדיקה, ובכל שקידתו והשתדלותו איננו יוצא ידי חובתו, ויגש אל הארגז ויוציא גליון האיזראעליט המאינצי, ויאמר אל ה״ג קרא נא זה ותראה מה שבני חברת מחזיקי הדת מפה כותבים עלי: אחרי אשר בלינו כשעה וחצי בשיחתנו עם ה״ג, לקחנו ממנו ברכת הפרידה ושבנו לרבע היהודים, בתקוה לראות את ה״ג באספתנו ולחזות בחזיון גדעון

והעם אשר אתו, אולם בבואי לביתי ובזכרי את אנשי חברתנו כי לא מאהבת עמם נספחו על דגל ציון, כי אם מאהבת הבצע ותועלת חמרי פחדתי פחד פן בשמעם דברי ה"ג תתפרד החבילה, כתבתי אל ה"ג כי דבר נחוץ לי אליו בטרם תהיה האספה, וישיבני כדברים האלה:

לונדון א' דר"ח כסלו תרנ"ד.

להאדון מר' דוד פאניץ.

אחכה לכבודו מחר יום ו' משעה 10 עד 11 בבקר, בקרתי עוד הפעם את ה"ג בלוית ה' בן אריה, ודברתי את דברי לפניו, ויופיע ה"ג על עצתי לבלי להעיק על רוח החברים, ויוסף ה"ג לדבר, הקונה שדות בא"י לא יפסיד את כספו אף אם לא יפתחו שערי הארץ לפני בני עמנו, כי דרך האדמה להתיקר במרוצת הזמן ע"י ישוב התושבים הישנים, כשתי שעות נדברו האדונים ג' וב"א, בעניני היהודים ובספרות התבל, ושבעתי ענג לשמוע סוד שיח חכמים, במשך שיחתם העיר ה"ג בשחוק קל על שפתיו כדברים האלה: אף אם תתישב א"י ע"י אינו יהודים, גם אז ימצאון להם חלק מבני עמנו נחלה ומנוחה בארץ, כי הלא אנגליא ארץ נוצרית היא, וישכנו בה מאה אלף יהודים, מוזרים היו לי לשמוע דבריו אלה אשר דבר ברוח קר, חכם האוהב את עמו.

לכבוד האורח הנעלה אשר קוינו לקבל בחברתנו, לקחנו לאספתנו הנ"ל את האולם בני ציון באלדגייט אוונוי, גם שלחנו כתבי קריאה לכל החברים, ויתאספו רוב חברים ומנהלי החברה אשר בתוכם היה גם ה' מכבי, אך תוחלתם נכזבה, כי ה"ג לא בקר אותנו בגלל מצב בריאותו אשר הורע.

אחר הדברים האלה, ובני חברתנו התאספו כלם לתת כח והרשאה לצירי החברה אשר נבחרו לקנות למענם חלקת אדמה מועד המרכז בפאריז, והנה שני אנשים מבני חברתנו אשר כבר חתרו בסתר לבטל את החברה, מצאו עתה שעת הכושר להחל פעולתם בגלוי, כי התאמצו לפתות את החברים לבלי יקנו אדמה בעת אשר שערי הארץ סגורים לפני בני עמנו, אז אזרתי כגבר חלצי והעברתי לפני החברים את התלאות אשר סבלו אבותינו יוצאי מצרים טרם זכו להתנחל בארץ, גם הצרות הרבות והרעות אשר סבלו עולי בבל עד אשר נבנתה החומה, ואמר אליהם גם בעת הנוכחי בפעם השלישית כמה הרפתקאות עדו על האכרים בא"י עד אשר זכו להנות מיגיע כפיהם, בשבוע העבר ספרתי

לכם את הנדודים אשר שבעו האכרים יוצאי רומעניא על חופי הארץ טרם זכו לדרוך על ארמת ישראל.... כי פקידי החוף לא נתנום לעלות על היבשה, נשאר לי עוד לספר כי אחרי אשר הצליחו להתישב בעיר מושבם זכרון יעקב, סבלו מחסור ונקיון שנים עד כי מכרו בגדיהם באכל להשיב נפשם, ואחרי כל אלה כאשר הנדיב הידוע פרש עליהם כנפי חסדו ויראו מנוחה כי טוב, קרם אסון חדש כי מת בלי בנים האיש אשר על שמו נקנתה אחוזתם, ולפי חוקי תוגרמה אם אין יורשים לאיש תקח הממשלה את נכסיו, ויבואו שוטרי הממשלה וינשלו את האכרים מבתיהם ומשדותיהם, ויהיו נעים ונדים עד אשר נשלח עורך דין לקאנסטאנטינאפול, ועל ידי השתדלות נמרצה בבית דין הגבוה שבה המושבה לבעליה. ומה אהבת עמנו וארץ אבותינו דורשת ממנו, הלא רק לשלם את תשלומנו השבועי ולשבת במנוחה במקומנו, עד אשר יהיה הכל ערוך ומוכן. אי לזאת עלינו חוב קדוש לא רק לקנות אדמה בעת אשר יש לנו שעת הכושר לזה, כי אם אף כי לא תצלח בידנו לקנות עתה, נחוץ לנו לחכות, לצבור כסף ולחכות, עד אשר תבוא העת המאשרת. דברי אלה אשר יצאו מלבי ונאמרו בהתלהבות עצומה נכנסו ללבות החברים, ויסכימו כלם לחתום על כתב של כח והרשאה. אשר תתן החברה לציריה, הוחלט לערוך כתב הנ"ל ע"י יודע דין.

ז.

הקולוניל גאלדסמיט.

בעוד צירי חברת אהבת ציון מכינים עצמם לדרך, והנה בא מכתב מאת מזכיר הועד המרכזי, הרב ה' לובעצקי על שמו של ה' היימזאהן אחד מבני חברתנו, לקחתי את המכתב מיד ה' היימזאהן וקראתי בו כדברים האלה: הלא יש בעירכם חברת חו"צ ובית ועד של החברה הוא במספר 11 בויוויס מארקס, אל הבית הנ"ל תפנו לקנות אדמה, כי ראש החברה ה' גאלדסמיט יאבה לקחת עליו את הטרח לשאת ולתת עמנו, בהשקפה הראשונה חרה אפי על אשר באו ראשי חו"צ להתערב בעסקי חברתנו, אולם בזכרי את אהבתו הנפלאה של ה'

גאלדסמיט לבני עמו, ואת השתדלותו הנמרצה בישוב א״י. החלטתי כי טוב ויפה הדבר אשר יאבו ראשי חו״צ לקחת חלק בעסקי חברתנו, ובידעי כי ה׳ מכביא יבוא אל האספה אשר תהיה ביום המחרת, וכאשר ישמע את דברי המכתב יתקצף ויסית את החברים לבלי יקנו ע״י חברת חו״צ, לכן הקדמתי ללכת תיכף אל ה״מ ולהראות לו את המכתב, בחשבי כי טרם יבוא אל האספה תשכך חמתו וישיב אל לבבו כי טוב לנו קרבת חו״צ, ויהי בקרוא ה״מ את המכתב נפלו פניו ויצרח מר כדברים האלה: האנחנו ניסד חברה והמה ינחלו כבוד?! חויתי דעי בענין אשר לפנינו באזני ה״מ ועזבתי את ביתו, ממחרת בא ה״מ אל האספה ויבקר את הליכות חו״צ והנהגתם, ויאמר, מבלתי יכלת חו״צ לפעול מאומה לטובת הישוב, על כן יאבו להשתרר על חברת אהבת ציון ולהתיפות בנוצות זרים, ויציע ה״מ לפני החברים שתי הצעות, אחת לבלי יקנו אדמה ע״י ראשי חו״צ, וזאת שנית לכתוב לפאריז ולספר באזני ועד המרכזי מרוע הנהגת חברת חו״צ בלונדון. על הראשונה הסכימו לו והוחלט לעשות כן, בהתאונני ממחרת באזני ה׳ היימזאהן על הצעד לאחור, אשר צעדה חברת א״צ יעצני ה״ה לאסוף אל ביתו בווייטשעפיל נומ׳ 21 עשרה חברים מחברת א״צ, עשיתי כדבריו עוד בערב היום ההוא, ואחרי שה׳ היימזאהן הבינם כי הסכילו לעשות לבעט בטוב אשר ראשי חו״צ חפצים להשפיע על חברתם, הסכימו כלם לבטל את החלטת האספה העברה, למטרה זאת המתקנו סוד לשבת בהאספה הבאה, מפוזרים ומפורדים בין החברים, למען יהיה לאל ידנו לפעול על החברים באספתנו השבועית.

כאשר באנו אל האספה עשינו כאשר יעצנו, אחד מאתנו הציע לבטל את החלטת האספה העברה, ושני הסכים לו כנהוג, ויצאו הדברנים מתנגדי חברת חו״צ מחוריהם, ויגישו טענותיהם ותביעותיהם נגד ח״צ, וכאשר תמו דבריהם, רמז לי גזבר החברה ה׳ גאלדפלאם להשיב להם על תוכחתם, ושמתי לאל את טענותיהם ודבריהם. אחרי כן מנה היושב ראש מספר הדעות הנוטים אחרי חו״צ, ומספר הדעות אשר למתנגדיהם, ויהיו אוהבי חו״צ הרבים, הוחלט לקנות אדמה ע״י חו״צ, וגם נשלח מכתב אל ועד חברת חו״צ. ראש חברת חו״צ ה׳ גאלדסמיט השיב על מכתבנו, ויציע לפני חברתנו שש שאלות אשר רק שתים נשארו בזכרוני. 1) כמה מכם משלמים לחברת חו״צ. 2) מי המה מנהלי חברתכם, על השאלה הראשונה ענוהו כי רוב חברי חברתינו

משלמים את התשלום השבועי לחברת חו"צ, ועל השאלה השנית ענוהו, האדון "ר׳" יען כי ה׳ היימזאהן עקם את פניו ויאמר כדברים האלה: אין לכתוב שמות המנהלים האמתים, כי אין הון ועשר בביתם, אחרי השיבה ח׳ א"צ על השאלות אשר נשאלה, הואיל הקולוניל היקר רוח לבקר את בני ח׳ א"צ באספת כל החברים אשר נאספו לשמע שם הקולוניל גאלדסמיט, האספה היתה אז בחדר האספות אשר שכרתי בהאפמאנס פעסיין. כשעה תמימה ישב ה"ג בחברתנו, ויתן את לבו לדעת מגמת ח׳ א"צ ותכניתה, ויבטיח לפעול בעד החברה הנ"ל כל אשר יהיה לאל ידו, ובהפרדו בקש ה"ג מבני ח" א"צ לשלם תשלום השבועי לחברת חו"צ, כי הוצאותיה מרובים. ויוסף לדבר כדברים האלה: זה לא כביר נסענו אנכי וה׳ די אבגדור שתי פעמים על הוצאותינו לפאריז, ולא תמיד יש לאל ידנו לשאת את משא ההוצאות כי אין עשירים אנחנו, כאשר עזב הקולונעל את האספה נשא ה׳ מכבי מדברותיו והסביר להחברים, כי ליסד מושבה נחוץ כסף תועפות, ויתלונן מדוע נספחו אל החברה אנשים אשר דל חלקם בחיים, הלא כל המשל עלינו ימשל לאמר: אם בונים בית חדש יתלקטו הרמשים אל הבית, בטרם יתישבו בתוכו בוניו (דבריו אלה העלו חמתם של חברים רבים וכחמשה עשר חברים עזבו את החברה מבלי שוב עוד). אחרי כן החלו האדונים מכבי ורובינשטיין לתאר בשרד על השולחן את תכנית המושבה אשר השתדלו לבנות, את תכניות הרחובות והבתים, ויהי חלוקי דעות בין ה"מ וה"ר בהלכות הבנינים, ויתחזק ה"מ, כי אמר אנכי גדלתי בכפר ויודע אנכי בבניני הכפרים: אחרי איזה שבועות עזב ה"ג את לונדון ויסע לעיר קארדיב להצביא שם רעגעמענט אנשי צבא, ואת עסקי חברתנו מסר לה׳ די אבגדוד אשר כתב לנו כי יקבל את המשרה הזאת על שכמו, ובמהרה יבוא אלינו ויוציא דבר קנית האדמה אל הפועל. בכליון עינים חכו החברים ליום בוא ה׳ די אבגדור בחברתנו, ההולמים חלומות בחברתנו חשבו כי הגיעה העת להוציא חלומותיהם ודמיונותיהם לפעולת ידים, כי שני אנשים בעלי דמיונות היו בחברתנו, אשר כל אחד חלם לו כפתרון תכונת נפשו, אחד איש אוהב בצע שמח כעל מוצא שלל רב על סגירת חופי א"י מפני יהודי מזרח אירופא, באמרו אנחנו בני חברת „אהבת ציון" נכנס לא"י בכתבי מסע אנגלים, ולנו תהיה הארץ למורשה, השני איש אוהב אדם נשא אותו רוחו לעשות סדרים טובים בעיר ובמדינה, הוא חשב לפעול על חברי חברת א"צ כי יטעו גן גדול

צבורי בהמושבה, וריוח הגן יהיה להחזקת בתי ספר בכפר. גם חשב מחשבות ליסד בארץ ישראל חברת דורשי שלום הארץ, החברה הזאת יחיו לה סניפים בכל ערי המדינה, מטרתה תהיה לפקוח עיניה על דרכי האומה, לקחת חלק בכל דבר טוב ומועיל וביחוד להשגיח על נקיון הבתים והחצרות ועל חנוך הבנים, דורשי שלום הארץ ישתדלו ליסד בתי ספר תיכונים וגבוהים, אשר לא ילמדו שמה לשונות רומי ויון, ובמקום הלשונות הנ"ל ילמדו תלמוד ופוסקים, מבתי ספר כאלה יצאו מלומדים ורופאים אשר יהיו נאמנים לדתם ועמם, מלומדים אשר לא יהיו מסורים בכל לבבם לתענוגי עולם הזה, ורופא הגוף כרופא הנפש, יקבל שכרו מקופת הקהל. בין כה וכה והנה בא מכתב מה' די אבגדור וכו כתוב, כי עניני הישוב הולכים ורעים במהירות כל כך, עד כי מעט שהבטחתי לבוא אל אספתכם הורע מהלך הענינים, עד כי אין תקוה כעת לקנות אדמה, כאשר נקרא מכתבו של ה' די אבגדור באספת החברה, התקשרו חברים אחדים ויצעקו אל מנהלי החברה עד מתי תוליכנו שלל? השיבו לנו את כספנו, ויעזבו את האספה בחרי אף מבלי שוב עוד אל החברה, גם חברים אחדים נגשו אל שלחן הסופרים ויבקשו להחזיר להם את כספם תיכף, אך בדברי אליהם דברים טובים דברים נחומים, הצליח בידי להשיבם אל החברה.

אבל וחפוי ראש יצאתי בערב הנ"ל מחדר האספה, בלילה שבעתי נדודים, וחפשתי עצות מה לעשות להחברים הנשארים שלא יעזבו דגל החברה.

בבקר בקומי משנתי ובלבשי את מלבושי עלה רעיון בראשי כחץ פתאום, כי טוב לספח את חברתנו אל החברה הנכבדה דורשי ציון במינסק, כי בימים האלה קראתי בהמליץ שחברים רבים מחברת דורשי ציון עמדו מלשלם את תרומתם השלישי, ומנהלי החברה מבקשים חברים חדשים למכור להם מניות החברים אשר הפסיקו מלשלם, בצרפי את ההצעה הזאת בכור המחשבה מצאתיה טובה מאד, כי מלבד אשר בראש חברת „דורשי ציון" עומדים אנשים ישרים ונכבדים, עוד טובה כפולה לנו בזה אשר נקנה מניות ישנות שכבר עשו פרי, בקרתי את ראשי החברה והצעתי לפניהם ההצעה הנ"ל, ויופיעו על עצתי וימלאו את ידי לבוא במשא ומתן עם חברת דורשי ציון, ערכתי מכתב לחברת דורשי ציון, ותבוא התשובה הזאת:

בשם ד׳ הבוחר בציון ביום א׳ א״ח של פסח, תרנ״ד.

לכבוד האדון דוד פאניין נ״י שלום!

בפקודת׳ ראש אגדתנו „דורשי ציון״ הנני להשיב לכבודו על מכתבו מן י״ג ניסן: הצעתו לחבר ולאחד אגדתכם „אהבת ציון״ עם אגדת דו״צ טובה ונכבדה מאד גם לחברי האגדות גם להישוב בכלל, כי אנחנו מלומדי הנסיון יודעים אשר למען עשות דבר קים בארץ ישראל דרושות ידים אמונות וחזקות אשר תוכלנה להלחם את כל המכשולים והמעצורים אשר יפגשו על כל שעל ושעל דרושה מתינות יתירה וסבלנות גדולה לחכות ולקוות לראות פרי עמלנו: הידיעה הזאת באה בלבנו רק אחרי שלשת שנות עמל וצער גם שלמנו בעדה בכסף מלא, אולם בראשונה השלינו את נפשנו בתקוה נעימה כי נבוא ונראה ונירש, אשר על כן לא נתנו לב לבחון את החברים ולבקר בין טוב לרע, בין חבר אשר ידו משנת ובין חבר אשר ידו אינה משנת ונאסף את המחנה מכל הבא: „אמנם קראנו אחר האסף המחנה: „מי הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו״! אבל מי זה יבוא ויגיד „ירא אנכי ורך לב״ בטרם יראה לפניו סכנה או מכשול: אולם עברו שלש שנים ויוכחו, כי המלחמה כבדה וארוכה והשלל הרב, אשר אליו ורק אליו נשאו רבים את נפשם, עוד מהם והלאה נסו רבים מן המערכה ועוד רב מהם עמדו על עמדם, עומדים מחרישים ומשתאים לראות היצלחו החלוצים ויבואו גם הם על השלל ואם לא—יסוגו אחור.—במצב כזה באה הצעתו כדבר בעתו וטובה היא לשנינו ולהישוב כלו: אנחנו נמצא בכם כחות חדשים אשר לא נחלשו עוד בעמל ותלאה רבה, אתם תמצאו בנו מלומדי מלחמה ומלומדי נסיון והישוב ימצא בנו אגדה חזקה אשר תוכל עמוד בקשרי המלחמה עם כל המכשולים והמעצורים.

אפס התשובה הזאת אינה באה להחליט דבר: העת הזאת היא אצלנו עת הרת חדשות, אגדתנו שולחת בימים האלה אנשים מקרבה לתור את הארץ, לבקר מעשיה ופעולתה בא״י עד היום ולהתבונן על כל הדברים הדרושים ואשר לפי כחה לעשות בימים יבואו ובטרם ישובו המבקרים ויגידו לנו את השקפתם ויחוו לנו את דעתם איך לנהל עניני האגדה בעתיד. בטרם נדע אל נכון את מצבנו אנו לא נוכל להושיט יד לחברינו מרחוק: אולם בין כה וכה עד אשר ישובו מבקרינו ראוי ונכון להוסיף לדבר מזה לברר וללבן את אשר אתנו ואת אשר אתכם

למען נדע א"כ לשפוט מישרים, אם אמנם דבר השוה לשנינו לתת יד איש לרעהו אם לא.

למבקר נבחר ראש אגדתנו מר סירקין יה"ו וגם אנכי המזכיר וכותב חטורים האלה אלוה אליו בדרכו: בעוד ימים ארבעה נכונים אנחנו לצאת לדרך וכן אם תחליטו בסיד אספתכם להוסיף לבוא בדברים אתנו בנידן זה הואילו נא לשלוח דבריכם צפתה בא"י ע"ש ה׳ סירקין כי שם ימצאונו.

הנני שולח לכם בזה ספר התקנות אשר לאגדתנו, אך מראש הנני מגיד לכם כי לא נכבד הספר הזה עתה ביחוד חלק ההערכה אשר בו אשר בפה מלא עלינו להודות כי אין לו כל יסוד בעולם המעשה, גם בחלק התקנות יבואו בלי ספק שנוים רבים, רכוש אגדתנו כיום הזה: נחלה בת 4000—5000 דונאם, כרמי גפן במספר 25000 גפנים אלנות שונים בערך 2000—3000 אילן ובתים בנוים אחדים, כל הרכוש הזה עולה לנו בערך למאתים אלף פראנק.

ובזה הנני אומר שלום לכבודו ולכל הנלוים אליו, מכבדו ומוקירו מזכיר אגדת דורשי ציון, אברהם הייפאן.

בקראי את המכתב הנוכחי באספת החברה, מאנו רוב החברים להתחבר לחברה אשר מעבר לים היא, וחדלתי מכתוב עוד אל חברת דורשי ציון.

ח.

האי קפריסין.

בעת אשר חברתנו שמה כל מעינה לקנית קרקעות בארץ ישראל פתאום והנה חדשה נהיתה בחברתנו, שאלת קפריסין עלתה על שולחן החברה, הסוחר ר׳ משה מענדיל ווערנער מירושלים אשר בנו ר׳ חנוך היה אז שו"ב בלארנאקא עיר חוף בקפריסין בא אל אספתנו ויציע לקנות אדמה בקפריסין, בשמעי את ההצעה הזאת, בקשתי רשיון מאת היושב ראש לחוות דעי אדות ההצעה החדשה, ואמר כדברים האלה: באי קפריסין ישבו בני עמנו מקדם קדמתה, יען קפריסין היו משתמשים

בבית המקדש (אחרי מלחמת בר כוכבא נגד הרומיים נחרבו הקהלות באי קפריסין.) אחרי מלחמת רוסיא ותוגרמה בשנת 78—77 כאשר בא האי הזה תחת ממשלת אנגליא יעץ הסופר המנוח ה׳ „דוד גארדאן" בעתונו מגיד משנה, כי טוב לבני עמנו ליסד מושבות בקפריסין בצל ממשלת אנגליא. בשנת 82 שלח הלורד שעפטסבורי כארבעים משפחות מאחינו להתישב בקפריסין, וכפי אשר שמעתי מפי ה׳ גאלדשטיין אשר היה שם בין האכרים, עודם עוינים היונים יושבי האי את בני ישראל בקדם, כי הבתים אשר בנו להם היהודים אחרי שבעם נדודים שרפו היונים באש, היונים לא שרפו את הבתים! נשמע פתאום מפי חבר אחד ה׳ ראובן מקעלעם, אשר גם הוא היה עם הגולים בקפריסין. כבודו עזב את האי קודם גאלדשטיין עניתיו. לא כן ענני: גאלדשטיין הקדים לעזוב את האי, ובזאת תמו הדברים על אדות קפריסין בהאספה הנ"ל.

כי היושב ראש הסב את שיחת הערב לענינים אחרים, אולם בעזבי את האספה עלה רעיון ישוב קפריסין על לבבי ולא יכולתי להרחיקו, אף כי הייתי בכל לבבי ובכל נפשי חו"צ, כמו האסיר בכבלי ברזל אשר אין-בידו להתיר את עצמו מכבליו, אף כי בכל לבבו ישאף לחיי חופש ודרור.

ובמשך ימי השבוע בין אספה לאספה, נתתי את לבי לחקור את הדבר, ארץ ישראל וקפריסין ערכו קרב בלבבי, בזכרי כי פזורינו בארצות רבות תכשיל כחנו, ולא נוכל לעמוד על נפשנו, בעת אשר צבאות היחפים יקומו להתנפל עלינו לקחת את רכושנו, כי בכל ממשלה רבו האינו יהודים ממספר היהודים בכל הארץ, לא כן היא ארץ אבותנו אשר כארץ לא נושבת עוד נחשבה, אם תתמלא על ידי יהודים, ירבו היהודים על הערבים, ונשב עם הערבים כשבת אחים, בשומי זאת על לבבי חשבתי למשפט צדק, כי אין כארץ ישראל, אך טוב לישראל, אולם בזכרי כי זה מאות רבות בשנים אשר היהודי נעתק מחיק הטבע ויגור רק בערים ובכרכים, אשר על כן הוא חלש בגופו ובעצביו מכל העמים, ורק אז יש תקוה כי ישובו בני עמנו לאיתנם הטבעי, אם ישובו להיות אכרים עובדי אדמה, בהתבונני על זאת השיבותי אל לבבי כי גם אמעריקא או איזה ארץ שתהיה טובה לנו לחרוש ולשדד את האדמה, ומה גם האי קפריסין הקרוב לארץ ישראל.

ביום הראשון בשבוע בערב לקחתי עמדי את העתון השנתי האסיף שנה רביעית ובאתי אל האספה, אחרי אשר דברתי לפני הנאספים

בשבח הישוב בקפריסין, פתחתי את האסיף וקראתי באזניהם את מכתבו של ה' וויסאצקי אל ה' לילענבלום המיעץ להתישב במדינות אשר בסביבות א"י, גם חפצי הצליח בידי ולא זרעתי את דברי על צחיח סלע, כי בערב הנ"ל נמנו וגמרו החברים לקנות אדמה בקפריסין, ה' ווערנער נדרש לכתוב אל בנו בלארנאקא כי יתור למען חברתנו כברת ארץ, ה' רובינשטיין נבחר לעשות חוזה עם חברת ישוב קפריסין אשר בלונדון, כי אחרי בוא האי הנ"ל תחת ממשלת אנגליא נוסדה בלונדון חברה להרבות שם הישוב, וסוכן החברה הוא איש יוני יליד קפריסין. ויבקר ה"ר את הסוכן וישאלהו על אדות עבודת אדמה בקפריסין, ויענהו הסוכן שמצב האכרים טוב בקפריסין, גם ממצב סחר עצים שאלהו, כי ה' רובינשטיין הוא סוחר עצים, ויענהו כי חברת ישוב קפריסין תומכת בידי אנשים הנוטעים יערות עצים בקפריסין, וישאל הסוכן את ה"ר למה זה תבחרו להתישב בקפריסין, ויענהו ה"ר כי חברתנו נוסדה לישוב א"י ויען כי חופי א"י סגורים לפנינו, מצאנו לטוב ונכון להתישב לע"ע בקפריסין ונהיה קרובים לארץ אבותינו. וכאשר תהיה שעת הכושר נתקע לנו יתד בארץ אבותינו, ויספר היוני כי הוא זוכר את הקולוניסטים היהודים בקפריסין אשר נשלחו לפני איזו שנים מלונדון, היהודים הנ"ל היו אנשים מהירים במלאכתם, הוסיף לדבר, ויהלל את המסלה אשר סללו בחריצות ידיהם, לפי דעתו של הסוכן עזבו היהודים את האי, יען כי הממשלה נתנה להם אחוזה מעבר השני של האי, לצד האי מאלטא, לו חכמו השכילו שרי הממשלה לתת להם כברת ארץ לצד ארץ ישראל, כי אז לא עזבו את האי (חקירה עיונית מחכמי יון...)

אחר הדברים האלה באה תשובת ה' ווערנער מלארנאקא, כי מצא איש יוני בקרבת לארנאקא, החפץ למכור שדותיו הזרועות כל מיני תבואות, ונטועים עצים ממינים שונים למכביר, כרם אשר מספר גפניו עולים לכמה אלפים, גם בתים בנוים ובארות חצובות אשר יספיקו לכמה משפחות, גם עדרי צאן ובקר, וכל אלה במחיר אלף ושבע מאות ליטרא סטערלינג, מלבד זאת כתב כי בסביבות המקום הנ"ל נמצאות למכירה שדות גדולות המכילות אלפי דונאם במחיר מצער. אחרי אשר נועצו החברים ועיינו בדבר, החליטו לקחת כסף בהלואה באחד הבאנקים בלונדון, למלאות את הסכום מחיר הנחלה, ולקנות את הנחלה אף כי קטנה היא ולא תוכל להחיות רק כשתים עשרה משפחות, את חובתם

ישלמו מעט מעט ע"י ההכנסות מתבואות השדות ומתשלומי החברים, וכאשר יסולק חובתם יקנו עוד קרקעות אשר יכילו די כלכל כל משפחות חברים.

בעת ההיא עזבו עוד הפעם חברים רבים את החברה כי מאנו להתישב בקפריסין, בין העוזבים היו עשירי החברה, אחדים מהעוזבים התנשאו ליסד חברה חדשה בשם „אהבת ציון" נומ' 2, אשר התשלום השבועי יהיה חמשה שילינג, והמושבה תוסד דוקא בארץ ישראל, גם ה' רובינשטיין אשר התאמצתי להכניסו אל החברה, כי חשבתי שהוא יהיה המוציא והמוביא את כל עניני החברה, גם הוא בגד לעזוב את החברה, ונמוקו עמו אחרי אשר העשירים יצאונו ואינם, לא לכבוד יחשב לו עוד להיות חבר לחברתנו, (כן הגיד לי ה"ר כאשר פגשתיו בימים האלה ברחוב ווייצרו, והודאת בעל דין כמאה עדים דמי), ה' מכביעזב את החברה עוד קודם חג המצות, כי בא אל אחת האספות עם ה' רובינשטיין ויאמר כדברים האלה: חוק הוא בטבע שכל המתחיל בדבר אינו גומרה, משה הוציא את בני ישראל ממצרים, ויהושע הכניסם לארץ ישראל, כן הדבר בנוגע לחברתכם. אנכי יסדתי את החברה, ולהוציא את הדבר אל הפועל, אשאיר על מקומי את ה' רובינשטיין, והוכיח ה"מ את החברים ויאמר אליהם, אל תחשבו כי עוזב אנכי את החברה יען כי נחוץ לי כספי אשר באוצר החברה להוצאות חג המצות, באמת אעזוב את חברתכם כי אינני מאמין באפשרות הדבר על ידי אנשים כמוכם אשר לא יאמינו במנהליהם, הלא כבר עברה יותר משנה מעת אשר נוסדה חברתכם ועוד לא השפקתם להתודע איש אל רעהו ולהתרועע כדרך רעים בני חברה אחת.

כאשר נאספנו לבחור צירים אשר יסעו ללארנאקא לקנות את האחוזה, בא גם ה' רובינשטיין אל האספה, החברים עוד לא ידעו כי הוא כבר החליט לעזוב את החברה ויושיבוהו בראש האספה, כיאות לאיש אשר כסף באמתחתו ואהבת ציון בלבבו. ה"ר פתח את האספה ויתן את עצתו הטובה לבטל את החברה ולהשיב להחברים את כספם באמרו כי לא נכח ההצלחה דרככם, המושבות בא"י הצליחו וגם עשו פרי, יען כי הבאראן הקים להם יהודים צרפתים לפקידים ומשגיחים על העבודה, ואתם הלא כלכם, הנכם יהודים רוסים ואין ביניכם אף אנגלי אחד, כבודו חשב וטעה אמרתי להה"ר, גם בין היהודים הרוסים ישנם אנשים בעלי כשרון, זאת יוכיחו פקידי הבאראן כי יש ביניהם יהודים

רוסים, ומה גם כי בכסף נוכל לשכור לנו צרפתים וגם אנגלים, ה"ר ראה כי החברים לא יכרו לו אוזן כפעם בפעם קם מכסאו ועזב את החברה על מנת שלא לחזור.

בהאספה הנ"ל התבוננו החברים כי נחוץ להרבות רכוש החברה, וירימו כל אחד ואחד לאוצר החברה איזו ליטראות סטערלינג, איש לפי ערכו, העשיר הרבה והדל המעיט, שלש אספות תכופות קראנו בשבוע הלזה, ובכל אספה אחרנו לשבת עד השעה השנית או השלישית אחר חצות הלילה, עד אשר חפצנו הצליח בידנו, להביא משטר וסדרים במפעלי החברה, לצירים נבחרו ה' לאנג ואתו עוד איש אחד, באספתנו האחרונה טרם עזבו הצירים את העיר ליסע למחוז חפצם הצעתי לשלוח מלונדון ללארנאקא רק ציר אחד, ולקרוא ללארנאקא במקום הציר השני אגראנאם יהודי מכרמי א"י, להיות לעזר לצירנו לבלו יונו אותו המוכרים, וייטב הדבר בעיני החברים ויחליטו לעשות כן, בערב ראש חדש אב שנת תרנ"ד, עזב הסוחר ה' לאנג את לונדון לנסוע במלאכות חברתנו אל האי קפריסין, וממחרת היום ההוא שלחתי מכתב לה' אייזענשטאדט ביפו, ובקשתיו לשלוח לנו גנן מיפו ללארנאקא, גם א' ליטרא סטערלינג שלחתי לו לתת על יד הגנן להוצאות המסע, כי ה' ווערנער הגיד לי שליטרא סטערלינג שכר האניה מיפו ללארנאקא. וזאת תשובת ה' אייזענשטאדט.

י"ט מנחם אב התרנ"ד יפו.

אל כבוד האדון מר. דוד פאניץ. שלום!

במקרה הייתי כשבועים במושבות ובשביל זאת נתאחרה תשובתי על מכתבו מן ר"ח אב בצרוף הפונט סטערלינג, בנוגע לבקשתו עלי להגיד לכבודו כי לדאבון לבבי לא מצאתי אגרונם אשר יתרצה לנסוע בטרם שקלו על ידו לפחות מאה פ"ר על הו"צ הליכה וחזרה באניה לנו, בועד חו"צ יש לנו אגרונם אבל הוא טרוד כעת ואיננו יכול לזוז מפה, ע"כ כתבתי היום ללארנאקא להשו"ב ה' ווערנער ולה' לענג כי יגידו לנו בטלגרמה אם יש צורך בהאגרונם וכי ישלחו על ההוצאות, בכלל לא טוב עשה כבודו שלא כתב לי אדריסא מדויקת ללארנאקא ואת יום בא מר לענג לשמה, כי שום אגרונם לא התרצה לנסוע לבקש שם השו"ב ואת הציר הבא מלונדון ששניהם אינם ידועים לו, ולולא שלח כבודו את הפונט ורק ערך מכתב בשם חו"צ אלי או לועד הפועל שבו היה מבקש לשלוח אגרונם ואת הוצאותיו ישלחו אז היה יותר נקל

להשיג אגרונם מאשר שלח את הפונט שמזה נראה: כי אך על הפונט צריך לסמוך, או שאתם חושבים את ההו"צ לדבר קל מאד, בעוד שבאמת הנסיעה: ההליכה וחזרה עולה בערך מאה פ"ר (כי האגרונמים שלנו רגילים לנסוע במחלקה שניה ולנהוג כבני חורים (כדזינטלמינים), עתה ערכתי דופישה ללארנאקא על שם ווערנער—וד" יודע אם תגיע לידו אחרי שאין האדריסה ברורה—ובה הנני שואל אם נחוץ האגרונם וכי ישלח ע"ז מאה פ"ר, וזה נוסח התלגרמה: (את נוסח התלגרמה השמטתי), ואם תגיעני תשובה יסע האגרונם באניה הראשונה, מלבד זה כתבתי להד"ר יפה בזכרון יעקב כי יבקש את הגנן ה' בריל הנוסע מטעם הנדיב למקומות שונים כי יסור ללארנקה, ויראה את האדמה שקנה מר. לענג, כן אפשר כי גם הד"ר יפה ילך שמה להתבונן בכלל, אם כדאי לעשות ישוב בקיפער מפני שהישוב במקום הזה קרוב מאד ללבנו באשר קרוב האי לאה"ק ואם יהיה בו ישוב הגון יביא תועלת מרובה. והנני מוקירו ומכבדו יהושע אייזענשטאדט.

השיבותי אז לה' אייזענשטאדט כי (הדעפעיש הגיעה לתעודתה ובלתי ספק היה גם האגראנאם מוצא את ה' ווערנער הישו"ב בעיר חוף קטנה כלארנאקא אשר שפת ערב מתהלכת שמה כבכל ערי החוף בסוריא, וגם הפחד אולי רק על הפונט צריך לסמוך לא היה פחד, כי הלא כתבתי במכתבי שציר חברתנו בלארנאקא ישלם להגנן בעד טרחתו, ומובן מאליו כי ישיב לו את כל הוצאותיו).

כאשר בא מכתבו של ה' לאנג בצירוף המכתב של היוני בעל האחוזה, הכותב במכתבו כי הוא מוכר לחברתנו את אחוזתו, שלחנו שני אנשים מחברתנו אל העורך דין החובב ציון ה' בענטוויין לגמור את הקניה על ידו, אז לקחתי מאוצר החברה את כספי אשר שלמתי בתור חבר ונסעתי לבאלטימאר, כי כבר לפני שלשה הדשים חפצתי לנסוע לאמעריקא ואך להפצרת חברים אחדים נעצרתי עד עת קנית אדמה, בקנותי כרטים מסע בבית ממכר כרטיסים פגשתי שם אחד מחו"צ וישאלני כמתפלא הכבודו יעזוב את לונדון! אל תיראו חו"צ בלונדון עניתיו, כי הרב הראשי ישאר פה אתכם, ויהי רצון מלפני האוהב שערי ציון מכל משכנות יעקב, כי יערה רוח ר' עקיבא בן יוסף על הרב הראשי בארץ בריטאניא, ואז פעולתו של שעה אחת תכריע עבודתי של שנים רבות.

בבואי לבאלטימאר קראתי בהעתון החדשי מכתבים מארץ ישראל

כדברים האלה: קבלנו מכתב מחברת אהבת ציון בלונדון, שמסבת סגירת חופי ע"י בעד היהודים שלחו ציר לקנות קרקעות בקפריסין, ויבקשו ממנו לשלוח להם גנן מיפו. בהצפירה קראתי מכתב מפארט סעיד, במכתב הנ"ל הודיע הכותב כי שלושים יהודים נתיני רוסיא ואוסטריא הושבו באנית קטור מיפו לפארט סעיד, אשר לא נתנום הפקידים לעלות על החוף. בין המושבים יש איש חשוב ה' לאנג יליד אונגאריא, הוא בא לקפריסין במלאכות חברה בלונדון לקנות למענם כברת ארץ, ויחפוץ ה' לאנג לעלות לירושלים לחוג את חג הסוכות, ויען כי בידו כתב מסע אוסטריא לא הרשוהו הפקידים לעלות על החוף. ויספר לנו ה' לאנג כי טרם קנה את האדמה בקר את מושל האי וישאלהו אם הורשה פה לקנות אדמה להתישבות ארבעים יהודים? ויענהו המושל, מדוע לא יתישבו פה ארבעים אלף יהודים? גם התושבים יאמרו כי יש פה כר נרחב לעבודת אדמה, כי אדמת האי תוכל לכלכל שתי מאות וחמשים אלף אכרים עובדי אדמה, בעת אשר יושבי האי המה רק מאה אלף.

בימים האלה הלכתי לטייל בעיר והגעתי לגן פעטערסאהן נכנסתי אל הגן ובמהלכי בגן אחת הנה ואחת הנה זכרתי את לונדון, גם התלאות אשר סבלתי בעיר היותר גדולה בתבל, עלו על לבבי ויתיצבו כמו חי לנגד עיני להעיב את רוחי, אבל חיש מהר הוטהרו רעיוני מענני התוגה, כי זכרונה של חברת אהבת ציון באה גם היא לפני להחיות את רוחי ולמלאות כל חדרי לבבי גיל וחדוה, וכאשר התבוננתי על הענג הרוחני אשר ישבעון אוהבי אדם הגדולים, כהגאון ר' „שמואל מאליוועה, והבארונים „ראטשילד והירש" על כוננם ערי מושב לישראל, אז באה חכמה בלבבי להבין את כונת חז"ל במאמרם עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות... כחצי שנה אחרי עזבי את לונדון כתב לי משם ידידי ה' ח"י לאסק, כי חברת אהבת ציון שלחה מקרבה שני אנשים לקפריסין להשגיח על העבודה בנחלתם אשר קנו שם, הודעתי את הבשורה הטובה בהמליץ, ולהביע את שמחתי שלחתי ע"י המליץ א' רו"כ לטובת בית הספר ביפו, בסוף קיץ שנת 98 קראתי בספרי העתים כי שש עשרה משפחות מחברת „אהבת ציון" עזבו את לונדון להתישב על אחוזתם בקפריסין, ובמהרה יסעו גם המשפחות הנשארות כי חברת יק"א נתנה להם בהלואה שנים עשר אלף ליטרא סטערלינג לשכלול אחוזתם, וכבר בנו להם חמשים בתים בית הכנסת ובית

הספר, ואגראנאם מלומד שלחה להם חברת יק״א להורות להם תורת הנטיעות גם קראתי כי מהארבעים חברים אשר היו בחברתם נשארו רק עשרה, ותחתם נספחו ארבעים חברים חדשים ומספר הבעלי בתים בכפר מושבם חמשים: וממקור נאמן נודע לי כי נוסדה בלונדון חברת אהבת ציון נומ׳ 2, ותשלום החברים לשבוע חמשה שילינג, היינו כפלים מתשלומי החברים בהחברה נומ׳ 1.

בכלותי לכתוב את תולדות חברת אהבת ציון, בא מלונדון לבאלטימאר הסופר סת״ם ר׳ יצחק פריילִיכאוו, אשר היה חבר לחברת ציון נומ׳ 1, ואחרי כן בחברת אהבת ציון נומ׳ 2, ויספר לי כי היהודים מלונדון אשר התישבו בקפריסין שבו ללונדון, סבת הדבר כי הראשונים אשר התישבו היו אמנים המנצחים על תופרי הבגדים אשר לא הורגלו לעבודה, כל מלאכתם היתה רק להשגיח על הפועלים אשר עבדו אצלם, לו היו המתישבים הראשונים פועלים עניים כי אז לא עזבו מקומם עד כי מעט מעט בהמשך הזמן התהפכו לאכרים טובים. בין החדשות בספרי העתים קראתי, כי חברת יק״א תחלק את אחוזות הלונדונים לתלמידים מבית ספר האגראנאמי אשר במקוה ישראל.

גם על אדות אהבת ציון נומ׳ 2, ספר לי האיש הנ״ל כי כבר בטלה מפני הציונות המדינית.

ט.

חברת ציון בבאלטימאר.

בבואי לבאלטימאר בסוף קיץ שנת 94 מצאתי חברה בשם „חברת ציון״ אשר נוסדה איזה שבועות, טרם בואי אל העיר, התחברתי גם אנכי לחברתם ועשיתי לטובת רעיון הישוב כפי דל כחי, רעיון הלאומי לא היה חזון נסתם בבאלטימאר גם טרם הוסד בתוכה „חברת ציון״ כי הסופר הלאומי ה׳ שור הו״ל בבאלטימאר את העתון הפסגה, וכאשר קרא מו״ל העתון האיזראעליט הזארגאני בבאלטימאר לה׳ שור להיות עורך האיזראעליט, נחה רוח הפסגה גם על האיזראעליט, אולם לא היה בעיר איש עסקן אשר יתעורר לפעול פעולה ממשית, מלבד

הסעיפים להחברות „שבי ציון" אשר נוסדו בבאלטימאר על ידי החובבים הנויארקים. בשנת 1893 הביאו האניות לחוף באלטימאר את האברך המשכיל ה' „פוקס" הוא אצל מרוחו על המשכיל ה' „אבעל" ושניהם יחד החלו לעבוד לטובת הישוב, פעולתם היתה לאסוף אנשים משכילים בימי מועד לתפלה בצבור בבית איש פרטי ולהקדיש את כסף הכנסת המנין לישוב ארץ ישראל, וחברה לא אבו ליסד כי אמרו להפיץ הרעיון בעיר עד אשר ישמעון היהודים האשכנזים, ואז תוסד על ידי האשכנזים חברה גדולה ונכבדה, אולם לא הצליחו לחבב את ציון על היהודים האשכנזים, כמו שלא יצליחו היהודים האשכנזים למשוך את הגוים אל יהדותם המקולקלת, ואך לשוא ייטיבו נגן בעוגב אשר בבית תפלתם לחלל שבת בצבור.

בקיץ שנת 94 התלקטו חבל משכילים ובראשם המשכיל ואיש מתון ה' בעראווי (הראשון אשר העיר ליסד חברה בעיר היה המשכיל ח' מירוויס) ויחליטו ליסד חברה לציון, ואחרי אשר גם העסקנים הנ"ל התחברו אליהם ערכו חוקים אשר על פיהם תתנהג החברה, וקצבו את תשלום החברים לא פחות משקל אמעריקאני לשנה. ובחמשה עשר באב התאספו בבית חברת ספרות העברית ויסדו חברה בשם „חברת ציון" אשר בעת כתבי הטורים האלה כבר קנתה לה זכות אזרח בעולם הישוב על ידי פעולותיה ההגונות, לאסוף איזו מאות שקלים שנה שנה לתמיכת המושבות ובתי ספר בארץ ישראל, ועל אשר אספה יותר מאלף מניות להקאלאניאל באנק, כארבעים איש היו בהתיסדות החברה, וכמאה חברים רכשה לה במשך השנה הראשונה, וכה נוספו על החברה לאט לאט חברים חדשים עד כי בעת הקונגרס הראשון היה מספר החברים ארבע מאות איש. בשנה הראשונה אחרי הקונגרס עלה מספר החברים עד שש מאות, בשנה השניה אחרי הקונגרס ירד מספר החברים עד ארבע מאות, וכמספר הזה נשאר על עמדו עד עת כתבי את הטורים האלה.

להפיץ את רעיון הישוב בעיר החלו חובבי ציון על ידי ספרים הדורשים בשבח הישוב אשר השתדלו להפיצם בין תושבי העיר המלומדים גם שלשה מטיפים דרשו בשנה הראשונה בשבח ארץ ישראל, הלא המה הד"ר סאלד, המטיף צדיקוף, ותלמיד בית מדרש המדעים איש יודע תורה ה' הדס.—ד"ר סאלד לא דבר בשבח הישוב החדש, נושא דרשתו היה „מציון תצא תורה" ויהלל את האידיאלים הנשגבים אשר

יכילון תורת משה וספרי הנביאים, ויספר את אהבתו הנפלאה יש״ל ר׳ יהודה הלוי לארץ הקדושה, גם אמר כי נחוץ לנו לתמוך בידי היושבים בא״י, אף כי אנחנו יושבים שאננים באמעריקא, יען כי אם יקח איש אשה יפה וצעירה, יזכור בכל זאת את אמו הזקנה.

ה׳ צדיקוף הציג את רעיון הישוב לפני העם כתבנית אשר הראו הגאונים קאלישער ומאליוועה, ודבריו עשו רושם על לבות השומעים וחברים רבים נוספו לחברת ציון על פיו.

כאשר קראו בני חברת ציון במכתב עתי „העברי״ כי ה׳ מאס־ליאנסקי יטיף את דרשותיו בלונדון, כתבו מכתב אל סופר העברי בלונדון ה׳ לאסק, ויודיעו כי מחכים המה בכליון עינים ליום אשר יבוא ה״מ לבאלטימאר, ותבוא תשובת ה׳ לאסק כדברים האלה: הצעתך על דבר בוא ה׳ מאסליאנסקי באלטימארה, הצעתי וכתבתי למר מ׳ וגם מכתבך שלחתי אליו כי איננו עתה פה בנסעו למסעיו בערי השדה מאנישעסטער לידס וכו׳ וזאת תשובתו אלי: נסה נא יקירי להציע לפני מר פאניין במכתבך כי יעיר שמה את אזני חו״צ בבאלטימארע כי יתנו קול קורא לכל החובבים המפזרים בערי אמעריקא וכלם יחד ישתתפו בהמפעל הזה להעבירני את הים ולהציג לי יד בחיים, לאמר כי יקבו לי שכרי בתור מטיף תמידי להרעיון הלאומי לחו״צ אשר באמעריקא, וזה יהיה לי לאות, אם יאותו אל הדבר הזה וישלחו לי כסף הוצאת דרכי אז אמלא חפצם. גם גליון מהעתון השולמית נשלח לנו מלונדון ובו היה כתוב תולדות ה״מ ושבחיו הנפלאים, בקראי בגליון הנ״ל האמנתי כי ה״מ נשלח מהשגחה העליונה להשיב את שיבת ציון, מהרנו לכתוב אל שני עסקנים בנויארק, הלא המה האדונים מינץ וקאפלאן, והצענו לפניהם כי יתנו קול קורא לכל החובבים באמעריקא ולא השגנו שום מענה, לכן השבנו ללונדון; כי אין חובבי ציון באמעריקא, וכי נחוץ לנו איש אשר יבוא לאמעריקא ויעשה נפשות לציון. אחרי חדשים אחדים שלח לנו ה׳ לאסק את ספר היצהרי דפוס מאנישעסטער המספר לדור את שבחי מאסליאנסקי, ויבקש לשלוח למען ה״מ כרטים אניה לאמעריקא, מסרתי את היצהרי לראשי חברת ציון, ויקראו בו בתאוה ובחדוה כחסידים תמימים הקוראים את שבחי הבע״שט, ויאספו כסף מחיר קארטיס אניה במדרגה השניה, אך בטרם הספיקו לשלוח את הכרטים בא ה״מ לנויארק, ואחר שבתו איזה שבועות בנויארק הופיע בבאלטימאר, ורבים התענגו על דבריו הנעימים, אבל דא עקא,

כי התועלת אשר הביא לישוב ארץ ישראל, עוד דבר המוטל בספק.

חברת ציון פעלה על הפרופיסור פרידענוואלד ז"ל אשר שמו נודע בשערים, כי שת את ידו גם הוא עם חו"צ.

בשנת 95 נקרא ה"פ לעיר פילאדעלפיא לבית הכנסת מקוה ישראל, היא קהלת היהודים הפורטוגעזים לדרוש שמה בעניני היהדות, ויבחר ה"פ לדרוש ולספר באזניהם את פרשת רעיון ישוב ארץ ישראל, ומדברותיו נדפסו בהעתון דשזואיש עקספאנענט ויעשו רושם, כי כל העתונים האנגלים אשר לבני ישראל יצאו אלה להלל, ואלה לחלל, כראות חו"צ כי דבריו של ה"פ לא ישובו ריקם, הדפיסו את משאו הנ"ל בחוברת מיוחדת ויפיצוה ברבים, גם ה"פ בעצמו לקח סכום הגון עקסעמפלארים וישלחם לאוהביו הרבים בערי ארצות הברית ויקבל תשובות מאנשים נכבדים כי המה תמימי דעים עם חו"צ.

בקיץ שנת 98 נסע ה"פ לארץ ישראל ויבקר את מושבות היהודים ואת כל אשר ראה שמה כתב על ספר וכאשר שב לבאלטימאר הקהיל קהלות בעיר העליונה ובעיר התחתונה, ויקרא בספרו באזני העם את כל אשר ראה ושמע בארץ ישראל.

להפצת הרעיון בעיר ולתמיכת הקולוניסטים השכילה חברת ציון להביא יין מכרמי ארץ ישראל. בשנת 96—95 הביאה בכל אחת מהשנים הנ"ל היקטורליטר יין על חג המצות, ובמכרם הרויחו שקלים אחדים ובמחיר הריוח נטעו עץ אתרוג בגן שמואל, אין עיר בארצות הברית אשר הרבתה לנטוע עצים בגן האתרוגים כבאלטימאר. כי חו"צ אחד בעיר הנ"ל מצא תחבולה טובה לקשר ולחבר משפחות רבות באמעריקא לארץ ישראל על ידי נטיעת עצי אתרוג, לכן השתדל כי יטעו החובבים עצים, ובהתבוננו כי בארץ אונגארן יושבים היהודים שלוים ושאננים לומדים את התורה ושומרים חוקיה, מספרם שמונה מאות אלף (כן ירבו) ובכל זאת אין ביניהם אף חברה אחת לציון, ובחפצו של חו"צ אחד להביע מחאתו לשומרי תורה אשר בארץ הנ"ל, מצא עצה טובה לנטוע עץ אתרוג בגן שמואל על שם הגאון ר' משה סופר ז"ל מיסד הישיבה הנכבדה בפרעסבורג, וכאשר יבושלו האתרוגים ישולח אתרוג אחד בכל שנה אל הישיבה בפרעסבורג, גם שלשה עקסעמפלארים מספר שיבת ציון שלח חו"א אל הישיבה בפרעסבורג על ידי בית מסחר ספרים

של החכם ליליענבלום, למען ידעו התלמידים בארץ הגר כי כבר האיר הברקאי עד שבחברון: תשובת ה׳ ליליענבלום.

אדעססא, י״ט מנחם אב, תרנ״ו.

אדון נכבד ונעלה מוה״ר....

את מכתבו מיום כ״ו תמוז קבלתי במועדו והיום קבלתי את הסך שני רו״ב ששלח כבודו בעד ג׳ עקזעמפלארים מספר שיבת ציון בעד הישיבה בפרעסבורג, לדאבון לבי איני יודע שום אדרעס אל הישיבה הזו או לאחד מבניה, על כן יואיל נא כבודו להודיע לי אדרעססע מדויקת ואשלח הספרים בלי איחור.

מוקירו ומכבדו משה לייב ליליענבלום.

כאשר קבל חו״א את המכתב הנוכחי חקר ודריש מהיהודים האונגארים היושבים בבאלטימאר את האדרעססע של ראש הישיבה בפרעסבורג וישלחה לה׳ ל״ב, ויתברך בלבבו כי הספרים „שיבת ציון" אשר יגיעו אל הישיבה יהפכו אחדים מהתלמידים לחובבים, וכאשר יעזבו את הישיבה ויהיו למורי הוראה בישראל, יפיצו את רעיון הישוב בכל גבול אונגארן: בקיץ שנת תרס״א נשמע בין החיים כי על חג הסוכות שנת תרס״ב יושלחו אתרוגים מגן שמואל לנוטעי העצים ויכתוב חו״א לה׳ ל״ב להזכירו כי ישלח את האתרוג לפרעסבורג, כאשר התנה עם ועד הגן אשר היה אז מקומו בביאליסטאק, ואגב אורחא שאל אותו אם קבל מענה על הספרים אשר שלח אל הישיבה, ויענהו ה׳ ל״ב כדברים האלה:

אדעססא, כ״ב אב, תרס״א.

אדון נכבד ונעלה מוה״ר....

מכתבו נתקבל, את האתרוגים לאמעריקא ישלחו ישר מיפו לשם, ועתה כבר עבר המועד לכתוב ליפו לשלוח לפרעסבורג בשגם כבודו לא רשם לפנינו שום אדרעססע לפרעסבורג, ועד שנקבל תשובתו ונכתוב ליפו יגיע ראש חשנה ולא תהיה שום אפשרות עוד לשלוח אתרוג, גם הספרים „שיבת ציון" שבקש כבודו לשלוח להישיבה בפרעסבורג לפני איזה שנים לא שלחתי ג״כ מן הטעם הזה: שלא רשם כבודו שום אדרעססע למי לשלוח סתם על שם ישיבה אי אפשר וצריך לשלוח על שם איש מיוחד ולבקשו למסור להישיבה. צר לי כי לא מלאתי אז בקשתו, אבל בכבודו האשם שלא רשם אדרעססע כדרך הסופרים, אם

ירשום כבודו אדרעססע לפרעסבורג אשלח את הספרים. מוקירו ומכבדו משה לייב ליליענבלום.

כאשר הגיע המכתב הנוכחי לידי חו"א פנה בשאלתו על דבר הכתבת למערכת העברי אשר בנויארק, וזאת תשובת העתון העברי.

האדרעססע של ראש הישיבה הגדולה בפרעסבורג היא:

אבער ראבינער בנימין שרייבער, פרעסבורג, אונגארן.

האדרעסע נמצאת בספר „ביבליאגראפישעס לעקסיקאן" של ח"ד ליפא ז"ל מויען הנמצא ג"כ בידי משכילי אדעסא אלא שאין דרכם של משכילי רוסיא להתבונן בספרי ביבליאגראפיע, ולכן למדו לשונם לאמר איני יודע אפילו במקום שיכלו למצוא את מבוקשם במעט טרחא: וישלח חו"א את האדרעסע הנ"ל לאדעססא בתקוה להשיג את מטרתו, אולם בראותו כי גם הפעם נכזבה תוחלתו, כי על חג הסוכות שנת תרס"ג בא האתרוג לבאלטימאר, גם אדות הספרים לא קבל שום מענה, לכן כתב חו"א לה' ל"ב כי ישלח לו בחזרה את כסף מחיר הספרים.

ויקח ה' ליליענבלום ג' עקזעמפלארים מספר שיבת ציון, וישלחם לחו"א בבאלטימאר, ויתן לו הרשיון לשלוח את הספרים לעולם שכלו טוב בבית הקברות בפרעסבורג.

בקיץ שנת 87 הציע חו"א לפני הועד של חברת ציון לבקש מאחד ממו"ל העתונים באמעריקא לקבל בעתונו נדבות של ברכות, כאשר יעשון כבר המליץ והצבי. ואחרי אשר נדחתה ההצעה הנ"ל ברוב דעה אחת פנה חו"א בעצמו אל מו"ל העברי בנויארק, וישלח אליו 50 סענט לתועלת הישוב בצירוף מכתב ובו כתב כדברים האלה: הנני שולח בזה מחצית השקל לטובת י"א, לזכר נשמות שרי צבא היהודים, שמעון, יוחנן ואלעזר, אשר לחמו כאריות להגן על חומת ירושלים נגד חיל הרומים, ובזכות זה תנוח רוח גבורי יהודה הקדמונים על היהודים הנפוצים במדינות אמעריקא. לא לאחוז בכלי נשק במוהם (כי כבר אנו מושבעים ועומדים לבלי נמרוד באומות) כי אם לשחד מכחם לתמיכת האכרים החלוצים על הרי ישראל, כי בזה יניחו היסוד לבנין הלאום. ואלה הדברים אשר הדפיס מו"ל העברי בראש גליון עתונו: מבאלטימאר שלח לנו חובב ציון אחד סך חמשים סענט לתמיכת הקולוניות בארץ ישראל עם פתגם הקדשה, כנהוג בהמליץ, בכל חפצנו להנהיג את מנהג הנדבות בעד הישוב ולפנות מקום מיוחד לזה בהעברי לא נוכל ולא נאבה לעסוק ביחיד בדבר הזה, אך אם יקבל עליו ועד

נאמן מחובבי ציון בעירנו או גם בעיר אחרת בארצנו את הסוכנות והנהגת החשבונות מהקופה הזאת הנני לפתוח שער לזה בהעברי ומובטחים אנחנו שהשער הזה יהיה פתח תקוה להעובדים אדמת ארצנו הקדושה.

ותקח חברת ציון בבאלטימאר את המשרה הזאת על שכמה, ומערים שונות החלו לשלוח נדבות על ידי העברי, כאשר הגיעו הימים הנוראים אשר אז רגיל היהודי לשלוח את ברכתו לרעהו, כתב חו"א בהעברי מכתב להזכיר דבר בעתו, וזה תוכן המכתב: לפני שנים אחדות החלו אחינו החו"צ באירופא להמיר את כרטים הברכה לשנה טובה בברכות נדפסות בהמליץ, והתמורה הזאת היתה קדש הלולים להחו"צ, כי מהכנסת הנדבות של ברכות נבנתה המושבה קושטינא בארץ ישראל, על כן מהראוי שכל החו"צ בארצנו שיחזיקו גם המה בהמנהג הכשר והיפה הזה, ולשלוח ברכותיהם לראש השנה בצירוף נדבותיהם להעברי אשר הקדיש מקצוע לזה. גם מכתבים הריץ חו"א אל ה' וואלדשטיין בבאסטאן, לד"ר גארדאן בפילאדעלפיא, להרב בלואיסוויל, לד"ר אבלי ליין בשיקאגא, ויבקש מהם להנהיג את המנהג הנ"ל בעריהם, המכתב אשר שלח אל ה' וואלדשטיין לא החטיא את המטרה, כי הוא אסף חמשים דאלארים וידפיס את שמות המתנדבים בהפסנה אשר החלה אז לצאת לאור בשיקאגא, גם על ידי העברי נאסף כחמשים דאלארים בחדשים הראשונים, אולם כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הנדבות אשר נאספו על ידי העתונים הנ"ל נגד מבול הנדבות אשר ישטופון בהמליץ. אחת מהסבות לזה כי היהודי ברוסיא יתפעל לראות את שמו חקוק בדפוס, וכמעט שיברך שהחיינו, לא כן הדבר הזה באמעריקא אשר עתונים בכל הערים, וכמעט כל חברות הצדקה נוהגות להדפיס שמות נדיביהם בעתונים או בחוברות מיוחדות, בעת כתבי את הטורים האלה כבר בטלו העתונים הנ"ל ואין להם מהלכים בארץ, כי בארץ כאמעריקא אשר תאות הכסף תמלא את לבות כל התושבים מגדול ועד קטן אין מקום לחכמת ישראל ושפתו.

כאשר נשמע בארץ קול מבשר קונגרס ציוני בפעם הראשונה לא חשבו חו"צ בבאלטימאר ולא עלה על לבבם הרעיון לשלוח מחברתם ציר אל האספה, המעורר לזה היה הסופר הנודע ה' שור משיקאגא, כי הוא כתב אל חברת ציון שילך להם אל האספה אם רק ישקלו על ידו כסף די בלכל מחצית הנסיעה, ויתאוה ראש החברה ד"ר שאפיר גם

הוא לנסוע במלאכות החברה באזעלה, ויען כי ה' שאפיר הוא מטיף בבית הכנסת של יהודים אשכנזים ושכרו הרבה, לכן נטו רוב חברי הועד אחרי הד"ש, ויתאמצו חו"צ לאסוף סכום כסף שיספיק לכל הוצאות הנסיעה וישלחו אחדים מחבריהם לסבב בבתי הנדיבים זוגות זוגות ולאסוף כסף, גם אספת עם קראו למטרה הנ"ל בבית הכנסת „מקרא קדש" אנשים רבים מאחינו העובדים בזעת אפם נקבצו ובאו אל האספה. ואחרי אשר הדברנים ספרו לפניהם את פרשת גדולת הקונגרס נדבו כל אחד מעשרה עד עשרים וחמשה סענטים, אחרי כן ירדו חברי הועד אל היציע התחתונה להתיעץ עוד הפעם על דבר מוצא לכסף, כי הכסף אשר אספו עד הנה לא השפיק להם, גם רבים מהנאספים ירדו אתם ליציע התחתונה, וימלא סגן הראש לחברת ציון חמה, ויצעק כברוכיא על היהודים הנאספים. גם אמר אליהם: לא לאנשים מן השוק אנו צריכים, אנחנו נשלח אנשים לסבב על פתחי בעלי בתים ונצבור כעפר כסף. ויען חו"צ אחד ויאמר, הבעלי בתים יושבים ספונים בבתיהם ולא ידאגו לשפל מצב ישראל, ואחינו אלה אשר באו לשמוע סוד שיח חו"צ המה העובדים בפרך, נושאים בעול התורה ועול הגלות. לכן עמהם נכבדה, אחרי אשר השתמשו חברי הועד בכל אופני האמצעים לאסוף כסף, גם החברה הלאומית בבוסטון הושיטה יד עזרה לחברת ציון בבאלטימאר, בכל זאת לא נתמלא סכום ההוצאות לבאזעל עד כי נאלצו לקחת כסף מקופת החברה.

בערב אשר עזב ה' שאפיר את באלטימאר לנסוע אל האספה הבאזעלית, הלכו חברי הועד של חברת ציון לברכו ברכת הפרידה, בשעה התשיעית בערב נקבצו החברים אל בית ה' יפת ברחוב האנאווער, משם הלכו זוגות זוגות במשטר, ופסי משי עם תמונת מגן דוד ומלת ציון על לבם, אל בית הד"ש (ונערי הרחוב שרקו אחרינו זיי זיי כמנהגם עם גוברין יהודאין), ויקרא הד"ש לפניהם את הכח והרשאה של החברה הלאומית בבוסטון, עם הספר הנ"ל נתנה לו החברה העוז והכח לתמוך את עצתו של הד"ר הערצעל במלוא מובנה: א"כ קרא את ההרשאה של חברת ציון בבאלטימאר ובה כתוב לאמר: חברת ציון בבאלטימאר תתן הכח והעוז להד"ש לתמוך באספת באזעל בכל דבר המוביל לטובת הישוב, כמו כן להתנגד לכל דבר אשר יזיק לרעיון הישוב: הד"ש העיר כי שונות הן החברות האלה בדעותיהן. א"כ דבר הרב דברים אחדים בענין הישוב, גם הוא אמר (פתגמו של הד"ר סאלד), אף כי מצאנו

מנוחה באמעריקא, נחוץ לנו לתמוך את הישוב בארץ ישראל, כי הלא אם אוהב איש את רעיתו הצעירה בכל זאת יזכור את אמו הזקנה, בלוית כל הנאספים הלך אחרי כן אל תחנות מסלת הברזל ויסע משם נויארקה ללכת בהאניה זאאלע לברעמען.

כאשר שב ה' שפיר מבאזעל התאספו בביתו חברי הועד של חברת ציון ויספר להם חדשות שונות מהקונגרעס. בתוך דבריו ספר באזנינו מהחוצפה יתירה של הסטודענט שילער, אשר הביע מחאה באזני הקונגרס על אשר לא בחרו בהד"ר בירענבום לחבר בועד הפועל, הסטודענט שילער עוד העיז לדבר כי לולא הד"ר בירענבום כי אז לא היה לנו לא הירצל ולא נארדו. שתי הכאות על הלחי! קרא הד"ש מנהמת לבבו: אנחנו חשבנו למשפט צדק כי יוציאו את ה' שילער החוצה. הוסיף הד"ש לדבר, אבל הד"ר הירצל ענהו ברוח קר כי הד"ר בירענבום הוא איש מסכן ודל חלקו בחיים: שאלתי לה"א מה דעתו אדות תלונת התלמיד חכם „ה"ש" ויאמר „ה"א" כי ה' בירענבום הוא איש אשר מחו לא התפתח כל צרכו, וכפי הנראה קנא בהד"ר הירצל ויתאונן באזני אוהביו כי העשיר אית לו מזלא. וזאת היא הסבה אשר הניע את הסטודענט שילער לעשות מה שעשה, שאלתי להד"ר פוקס מה דעתו אדות מחאת ה"ש ויאמר הד"פ כי ה' בירענבוים הוא איש חכם ונבון, ולולא שם כל מעיניו ברעיון ישוב א"י, כי אז כבר נתנו לו קתדרא באחד מבתי מדריש החכמה, הוא קפח את פרנסתו, יען כי מכר עתותיו לבני עמו.

באספת הועד הנ"ל הוחלט לקרוא אספת עם באולם גדול וה' שאפיר יספר שמה מכל אשר ראה ושמע בבאזעל, ויבקשו חברי הועד את המטיף ה' צדיקוף כי ישא גם הוא מדברותיו כאשר יתם הד"ש לספר ולא אבה ה' צדיקוף, ויפצרו בו עד כי נעתר להם.

ועד של חברת ציון מסר את הוצאת אספת עם אל הפועל, לועד קטן של אנשים אחדים, ויציע ה"א אחד מחברי הועד הקטן למנוע מה' צדיקוף את הכבוד להטיף באספה גדולה, ותחתיו ידרוש ה' כספי ויופיע ה' יפת על עצתו של ה"ר כי אמר, האספה תהיה באולם וגם יהודים אשכנזים יהיו באספתנו, לבן אין מן הנימוס ודרך ארץ שיטיף שמה יהודי אשר זקנו מגודל. אחרי אשר הוחלטה ההצעה הנ"ל התחכם ה"א לשום את כספי לפני צדיקוף בין שמות הנואמים אשר כתב בהודעת האספה בעתון העיר וועג־ווייזער, גם לא החטיא את המטרה, כי בזה

העלה חמתו של ה"צ, ויודיע ה"צ לראשי החברה כי לא יחפוץ להטיף את אמריו ולקחת חלק באספתם.

האספה לשמוע מפי ציר החברה בבאזעל את משא ומתן של הקונגרס היתה בשבעה לחדש תשרי באולם קארל: המונים המונים מיהודי רו"פ נהרו אל האספה, וימלאו את האולם מפה לפה וישבו ויעמדו צפופים ודחוקים עד כי נאלצו שומרי הפתח לסגור את הדלת על מסגר לבלי תת לבוא אל הבית את האנשים ונשים אשר נשארו ברחוב, בראש האספה ישב פרופיסור אהרן פרידענוואלד ז"ל, הוא פתח את האספה בשבח רעיון י"א ויקרא גם מכתב מהפרופיסור ארנאלד. במכתבו זה הודיע ה' ארנאלד אשר שנים רבות היה נחשב בין המתבוללים הגדולים, כי גם הוא תמים דעות עם רעיון הציוני ומאד ידאב לבבו על כי אין עתותיו בידו לבוא אל האספה. א"כ עלה הד"ר שאפיר על הבמה ויספר בקהל את תמצית הדברים מכל אשר ראה ושמע בבאזעל ויספר כי החליטה האספה בבאזעל להרים מכל איש יהודי לא פחות ממחצית השקל לשנה, ובכסף אמעריקא הוא רבע דאלאר, כתום הד"ש את דבריו נתנה עת קצרה להנפש ולאסוף כסף מהנאספים, כי הציונים הדפיסו כרטיסים בתמונת כרטים ציון אשר נמכרו בבאזעל למכור כל כרטים בעד רבע דאלאר.

והכסף מחיר כרטיסים יאצר באוצר הלאומי, יותר ממאה חברים תמידים נוספו בהאספה הנ"ל אל חברת ציון, וגם לערך ארבעים דאלאר נאספו מחיר הכרטיסים, לפי ערך העם הרב אשר נקבצו באו אל האולם לא עשו הציונים חיל, כי מפני הלחץ והדחק אשר סבלו הנאספים זמן רב מהרו רובם לצאת החוצה לשאוף רוח, ולא הספיקו להתבע ולתן, אשר על כן נועצו הציונים למסור את הכרטיסים לגבאי בתי כנסיות שישתדלו המה לגבות כסף לקרן קימת לאוצר הלאומי כל אחד מבאי בית תפלתו.

כאשר תמו קבלת החברים ומכירת הכרטיסים נשאו מדברותיהם עוד שני נואמים, העורך דין ה' לעווין, והסוחר ה' כספי, הראשון תאר תמונות יפות מחיי בני ישראל מעת יצא אברהם אבינו מאור כשדים עד ימינו אלה. ובכל זאת מעטים כרו לו אזן כי דבריו היו בשפת אנגלי שפה מוזרה ליהודי רו"פ, אשר על כן נשמטו רובם ככלם ונשארו רק כעשרים איש.

באחד עשר לחדש תשרי הכין ה' צדיקוף את עצמו לעזוב את עירנו, ולנסוע נויארקה עם עגלת הקיטור הנוסעת אחר חצות הלילה. בשעה התשיעית בערב באתי אליו לקחת ממנו ברכת הפרידה, ויואל ה"צ לבקר את ה"א בטרם עזבו את באלטימאר, ונלך שנינו ה"צ ואנכי לבית ה"א, ואחרנו לשבת שם עד השעה השנית אחר חצות כי ה"צ וה"א התוכחו כארבע שעות רצופות בדברי חקר בהליכות האומה הישראלית. ה"צ השתדל להוכיח בהוכחות נאמנות וראיות צודקות, כי הרבנים והיראים המה קרבניטי האומה ולהם המשפט לעמוד בראש התנועה הלאומית, וה"א התאמץ להוכיח כי נהפוך הוא, ורק המשכילים החדשים אשר להם נגלו הליכות עולם ועניני המדינות, להם הכח לעמוד בראש האומה, בצאתנו מבית ה"א אמר אלי ה"צ, כי מהיום והלאה יצמצם כל פעולותיו לתועלת הישוב בין שלומי אמוני ישראל, ולא יוסיף עוד להתחבר עם החפשים בדעות, הלוחצים את היהודי התמים כאשר נלחצו המה מן הגוים אשר חפצם הטוב היה להתבולל בהם, אף גם זאת הגיד ה"צ כי לא ינוח ולא ישקוט, עד אשר יעורר את הרבנים בנויארק וברוסיא, להתיצב בראש התנועה הלאומית, מה שעושה ה"צ ברוסיא לא ארע, אבל זאת ארע כי בנויארק הקים את דבריו, בהיותו עזר להתיסדות חברת ציון המצוינת אשר חבריה רבנים, וד"ר קליין עומד בראשה, ומטרתה להתחרות עם הועד המרכזי אשר להפרופיסור נאשהייל.

איזה שבועות אחרי אספת העם הנ"ל קראה חברת ציון את אספתה השנתית באולם הארנארי, ראש החברה ד"ר שאפיר דבר על דבר הרעיון הלאומי בכלל ועל אדות הצעד קדימה אשר הצעידה אספת באזעל את הרעיון הנ"ל בפרט, ובהתבוננו על יותר משתי מאות איש אשר נלוו על חברת ציון בשנה הנוכחית. החליט הד"ש את משפטו, כי לא בחיל ולא בכח הובבי ציון בעירנו עשתה חברתנו חיל, כי אם ברוח האספה הנכבדה בבאזעל, אשר בא בלבות בני עמנו, ויתאונן הד"ש כי חמש מאות יהודים המשלמים לאוצר חברת ציון בעירנו מעטים המה לעומת מספר בני ישראל בבאלטימאר.

לאחרונה ספר הרב הנואם כי קבל מכתב מהרב הגדול ר' אלכסנדר „משה לפידות" אשר בו הוא כותב כדברים האלה: אף כי אינני חושב את התנועה הציונית לגאולת ישראל, יען לא בכסף תגאלו דבר הנביא בן אמוץ, בכל זאת אחשבנה לאתחלתה דגאולה, והאספה הבאזעלית

לשופר גדול אשר תקע לחרותנו. אחרי כן קרא סופר החברה את חשבון הכנסות והוצאות של שנת תרנ״ז.

בשנה הנ״ל נאסף משלום החברים ונדבות פרטיות שלש מאות וחמשים דאלאר, מהסך הנ״ל נשלח אלף פראנק לבנין המושב קושטינא, מאה פראנק לתמיכת בית הספר ביפו, חמשים פראנק לבית הספר האנראנאמי במקוה ישראל לחלק שמה להתלמידים המצטיינים בידיעת שפת עבר, א״כ נגשו החברים לבחירת מנהלים וסופרים.

באחת מאספות הועד אשר היתה בימים ההם עלה על השולחן הצעה לקנות מכתבים פתוחים מהפאסט ולהדפיס עליהם נוסח מכתב קריאה לחברי הועד, למען יהיו מוכנים לאסוף בהם חברי הועד, ויציע חו״צ אחד להדפיס את המכתבים בשפת עבר, וה״א הציע להדפיס בשפת אנגלית, וכאשר נמנו החברים רבו אוהבי ש״א על אוהבי ש״ע, וגמרו להדפיס בשפת אנגלית: בבתי אסף לדברים עתיקים נמצאו גם מטבעות היהודים מזמן בית שני. אולם הכתובות אשר על המטבעות לא כלם נכתבו בשפת עבר, כי המטבעות אשר צרו אלכסנדר ינאי ועוד מלכים אשר הטו אחרי הצדוקים חקוקות בלשן יון....

בתחלת ימי הקיץ שנת 98 שלח הועד המרכזי אשר תחת השגחת הפרופיסור גאטהייל קול קורא אל כל החברות הציוניות אשר בארצות הברית כי ישלחו מהם אנשים אל אספת הועד המרכזי בנויארק, ומטרת האספה תהיה לאחד ולחבר את כל החברות הציוניות אשר בארצות הברית, גם מועד המרכזי אשר לד״ר קליין באה קריאה של חבה כזו, ותבחר חברת ציון בבאלטימאר להספח על דגל החכם גאטהייל, המלמד לשונות הקדם בבית מדרש של נוצרים, כי רוב מנהלי החברה היו מהחברים היומיים אשר יקר להם עללות חכמות הגוים מבציר חכמת ישראל, ותשלח „חברת ציון״ אל אספת ה׳ גאטהייל שלשה צירים את האדונים ש. ב וא. בשובם מנויארק השליך אחד הצירים ה״א שקוצים על האספה ועל הנאספים, כי לא את חפצו הטוב השיג ה״א בנויארק, הוא נתעה להאמין כי בנויארק יזכה להתרועע עם כנענים נכבדי ארץ, וכאשר בא למחוז חפצו מצא אנשים כערכו ותו לא מדי. אחרי חדשים אחדים כאשר בקש הועד המרכזי מחברת ציון, מס הנלגלת 25 סענט מכל חבר כאשר הוחלט בהאספה הכללית במושב צירי החברות, התנגד לזה ה״א, אבל שומע לו היה לו מאת חברי הועד והוחלט לשלוח כסף לועד המרכזי. ה״א ראה שלא נעשתה עצתו, כתב מכתב אל הרב החו״צ

בעיר ל״ל ויעוררהו לבקר את מפעלות הועד המרכזי לעיני כל ישראל, ויקח הרב ויכתוב בעתון הפסגה מכתב גדול מלא דברי הבל ולהג הרבה....

כאשר שבו הפרופיסור גאטהייל והד״ר ווייז מהקונגרס השני בבאזעל התעוררו לעשות נפשות לציון, ולמטרתם זאת סבבו בערים הגדולות לספר בקהל עם את אשר ראו ושמעו, טרם בואם לבאלטימאר נאספו חברי הועד של חברת ציון, להתיעץ איך להוציא אל הפועל את אספת גאטהייל, ויהי כאשר כל סדרי האספה היו ערוכים ומסודרים, הציע ה״א להפקיד ועד מיוחד של פקידים נושאי על חזיהם פסי מ״שי מרוקמות תמונת מגן דוד ומלת ציון בכתב רומית, הועד הנ״ל ישגיח על הסדרים באולם האספה, כי פן יבוא יענקיל זרח ויתישב במעלה המקומות. ה״א הנ״ל הוא הציוני אשר ברוח גאותו יעלה על במתי עב ומשם מעל מפלשי עב, ימטיר אש וגפרית על האנטיסעמיטים והיהודים גם יחד, מובן מאליו כי איש כזה איננו מרגיש אשר היענקיל זרחים המה רוב מנין ורוב בנין של ישראל, והמה הכתובים לחיים בירושלים, בעת אשר האריסטוקראטים עוד לא נודע את היד אשר יציבו להם בארץ ישראל כצדוקים או כהעלינים, גם חברת הועד קבלו את ההצעה הנ״ל באהבה כי חמדו להם להתהדר לפני הנאספים בפסי מ״שי. ובעת האספה לא ידעו בשת לגרש ממקומותיהם יהודים אשר זקניהם היורדים על מדותיהם כבר הלבינו כבסף, למען פנות מקום לצעירים מגולחי זקן.

אחרי איזה שבועות נקראו האדונים גאטהייל ווייז, מחברת הנשים הלאומיות, אשר רובן המה נשי הרעפארמים, לבוא לבאלטימאר ולהרצות לפניהן את משא ומתן של הקונגרס. האספה היתה בהיכל הרעפארם אשר ברחוב מעדיסאן אוונוי, שם לא נבדלו היהודים מגודלי זקן לרעה, וכל אחד ישב במקום אשר אוה למושב לו, ונמצאו הרעפארמים מחיבים את הציונים! שמעו נא רבותי ציונים אוהבי עמם, הלא כעין הגפן בעצי היער, כן האיש המיצר בצרת עמו, בין האנשים אשר אף לנפשותיהם ידאגו, וכמו הבורם הנוטר את כרמו מתולעת המחבלת את הענבים כן צריך האיש העושה מאומה לטובת הכלל לנצור מכל משמר את לבו ממדת הגאוה, כי היא תשחית כל חלקה טובה בתכונת נפש האדם, למה יקוים בנו קללת המחוקק. כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת: עוד אשוב לדבר בכם מנהלי חברת

ציון, לע"ע אפרד מכם, ולמען לא תשכחוני, אקריב לכם מנחה את השיר אשר שר לי ידידי המשורר הלאומי עבדון בן הלל הפרעתוני בהיותו בבאלטימאר.

מזכרת.

לידידי המשכיל ה' פאניץ!

בחדר עליה תשב ומלמד תינוקות
ופני משכילים תראה רק לעתים רחוקות:
אקנא בך, אחי, כי לא תראה פניהם
כי מדי הראותם תראה — אחוריהם!....

חברת עזרת חו"צ.

חברת „עזרת חו"צ בני צדק" בבאלטימאר, נוסדה תיכף אחר האספה הראשונה בבאזעל, ראשי המיסדים היו הצעירים: כהן, קער־פעלמאן, ב. וויינשטיין וקליינמאן. מטרת החברה: 1) למוד שפת עבר ודברי ימי היהודים, 2) הפצת הרעיון הציוני, בבקרי אותם בפעם הראשונה, ראיתי כי יחסר להם חו"צ מנוסה ובעל רצון כביר אשר יהיה עוסק עמהם, למטרה זאת עשיתי חזה עם אחד מחו"צ בעירנו ה' חיים מנחם גאלדבערג, ובקשתי להתחבר אל חברתם, גם לא לשוא היה עמלי כי ה"ג התחבר אל החברה הנ"ל, ועשה כל אשר היה לאל ידו לתקן ולהאדיר את החברה, הוא עזר להם לכתוב חוקים אשר על פיהם יתנהגו, ובמרוצת הזמן ותרו החברים על זכותם להקרא בני צדק, ויסתפקו בשם „עזרת חו"צ": בהתבוננו כי בבית הקריאה אשר לחברת עחו"צ ישנם קוראים רבים ואין להם ספרים למקרא ולהפך

בבית הקריאה אשר לחברת ציון ישנם ספרים הרבה ואין להם קוראים... יעצתי כי ישתתפו שתי החברות הנ"ל בבית קריאה אחד, ואז לא יחסרון גם קוראים גם ספרים וגם ההוצאה תקטן. בני עזרת חו"צ הופיעו על עצתי, אבל ראשי חברת ציון לא אבו ולא שמעו לי באמרם כי כלמה תכסה פניהם להתחבר עם נערים אשר לא רבה ידיעתם בלשונות. אחרי הקונגרס השני התחזקו בני חברת עחו"צ ביתר שאת, כי המנוח ד"ר דעסין נספח אל חברתם אשר עסק בעניני החברה ברצון כביר, (הוא ה' דעסין אשר יסד חברה ציונית במאנילא באי פיליפינען בין אנשי צבא היהודים העובדים שם בצבאות אמעריקא, כי ה' דעסין אחרי גמרו חוק למודו במחלקת הרפואה, עזב את באלטימאר ויקח על שכמו משרת רופא בגדודי הצבא במאנילא, ובחורף שנת תרס"ב מת שם במגפה כרבים מאנשי הצבא.) ויכוננו למו את בית הקריאה בטבור הרחובות אשר היהודים נחתים שמה. בעת ההיא בקשו בני חברת עזרת ציון מבני חברת ציון למסור להם את אוצר הספרים אשר ירשו מחברת ספרות העברית, כי אז כבר היה סגור בית הקריאה אשר לחברת ציון, מאפס קוראים באשמת „ה"א" אחד ממנהלי החברה אשר לקח לו קרנים להיות פקיד נגיד על בית עקד הספרים ולהראות שמה גאותו וקנאתו.... וימאנו מנהלי חברת ציון לתת את הספרים לחברת עזרת ציון, ויפקידו את הספרים באחד התאים אשר בבית תלמוד תורה והספרים הטובים נגנבו ....

כה ארכו הימים יותר משנה עד אשר חברת עזרת חו"צ קראה שם במלאכתה ועברה בפעולותיה את חברת ציון, כי להפצת הרעיון היו שוכרים אולמים גדולים והיו מעמידים שם דברנים גדולים קרואים מנויארק, אשר המונים המונים נהרו לשמוע את דבריהם, עד כי קנאו בהם מנהלי חברת ציון, ויתאוו תאוה לחלק עמהם את הכבוד אשר ינחלו כפעם בפעם מאנשי העיר, למטרה זאת שלחה חברת ציון ועד של שלשה אנשים אל חברת עזרת חו"צ, ויכרתו להם ברית לתת לחברת עזרת חו"צ את אוצר הספרים בתנאי כי שתי החברות ישתתפו לקרוא אספות, ואם אחד מחברת ציון יאבה להיות חבר בחברת עזרת חו"צ עליו לשלם רק דאלאר וחצי לשנה, אף כי תשלום השנתי בחברה האחרונה שני דאלארים וחצי, התנאי האחרון תקנו ראשי חברת ציון, למען ירבו החברים מחברת ציון בחברת עזרת חו"צ ויקחו את ההנהגה בידיהם. התנאי האחרון ונמוקו עמו, הוצע על פי ה"א,

והש"ץ המשכיל ה' ברוידע התנגד לזה, ויהי ריב בין ה"ב ובין ה"א: ה"ב עשה רבות לטובת רעיון ישוב ארץ ישראל בבאלטימאר, ויקנא בו ה"א, לכן השתדל ה"א כפעם בפעם להכלימו ולהשפילו, עד כי עזב את ועד חברת ציון....

מלבד פעולת בני חברת עזרת ציון להפיץ את רעיון הציוני, התעסקו גם במכירת מניות הקולוניאל באנק, ותשעים מניות מכרו עד הקונגרס החמישי, שלשים מניות קנו בכסף בני חברתם, וששים מניות קנו על ידיהם אנשים פרטים מבני העיר, המה היו הראשונים אשר הביאו מלונדון את תוי הקולוניאל באנק לתשלומים קטנים אל העיר, ובעקבותיהם יצאו גם בני חברת ציון למכור מניות על ידי תוים בתשלומים קטנים, ולמען לא יאמרו הבריות על האחרונים כי יחקו כקוף את פעולות הציונים הצעירים התחכמו להדפיס תוים בבאלטימאר, גם חפצם הצליח בידם למכור יותר מאשר מכרו בני עזרת ציון.

בנוגע לשפת עבר לא עשתה חברת עזרת ציון מאומה, ומלבד שלא למדו שפת עבר, עוד הרחיקו בזדון קוראי שפת עבר מבית הקריאה אשר להם, כי לא נתנו לעתונים בשפת עבר מהלכים בבית הקריאה, בתחלה השליכו יהבם על חברת ציון אשר הבטיחום לכלכלם בעתונים עברים, ואחרי אשר תקותם זאת נשארה מעל ונתבעו לקנות את המליץ, היתה תשובתם כי אין שוה הדבר להוציא כסף במחיר המליץ, בגלל עשרה יהודים מדור הישן אשר יבואו לקרוא שפת עבר, אף כי הכסף אשר ישלמו במחיר האולם לאספותיהם הקטנות ולבית מדרש השזארגאני אשר להם, יקבצו מבני העיר במחיר כרטיסי הכניסה לאספותיהם הגדולות אשר נעשו לכתחלה לשם עסק טוב, כי חברי עזרת חו"צ אף כי יגיעו למספר מאה וחמשים, אין ידם משגת לכלכל את הוצאותיהם, יען כי רובם לא ישלמן את תשלומם השבועי 5 סענט לקופת החברה.

יא.

חברות שונות בבאלטימאר.

חברת עוללי ציון בבאלטימאר נוסדה על ידי המורה ה' פרידמאן בעיר העליונה בשנת 98, מערץ 28, את החמר ליסוד החברה לקח ה"פ

מתלמידי בית ספרו, בכל שבוע יסובבו שני נערים בבתי הורי החברים לגבות את התשלום השבועי שני סענט. בסבבם לגבות את הכסף לא יפסחו על הבתים אשר שם יונקי שדים, והורים רבים לא ימנעו את נדבתם בעד בניהם הנ"ל אשר עוד לא ידעו קרוא אבי ואמי.

בחדש אפריל 1902 בעת בקרי את החברה הנ"ל היו מספר החבריה 85 וכבר אצרו 250 דאלאר. אחדים מאבות החברים עשו חוזה עם משגיחי ומנהלי החברה אשר המה אנשים באים בימים, וישתדלו לשלוח את הכסף לתעודתו, ותהי תשובתם כי לא ישלחו כסף עד כי תעברנה עשר שנים מאת נוסדה חברתם והנחה עשו מנהלי החברה לאבות החברים כי הבטיחום לקנות חמש מניות מהקולוניאל באנק, אבל ההנחה הזאת לא הרגיעה את רוחם, והפסיקו מלשלם להחברה.

אגודת אוהבי ציון בעיר העליונה בבאלטימאר נוסדה על ידי האדונים שטיינבערג, בייערפעלד, ראזענשטיין ובײנק בסוף קיץ שנת 99.

מספר החברים היו תשעים איש אשר התחיבו לשלם 2 סענט לשבוע לתמיכת הישוב, גם 3 סענט לשבוע להחזקת בית קריאת ספרים, כי שכרו אולם ויאספו שמה ספרים ועתונים, ובזה חשבו ליסד את החברה על מכונה בל תמוט, כעבור שלשה חדשים סגרו את בית הקריאה מאין קוראים, כי בני חברתם היו אנשים עובדים בפרך אשר אין שעתם פנויה ודעתם רחבה לקריאת ספרים, ואז חדלו החברים גם לשלם את נדבתם השבועי לבנין הלאום ונתפרדה חבילתם. כעבור שנה מעט בטלה חברתם חזרו ויסדוה. בחדש אפריל 1902 בקרתי את אגודתם ואז כבר עלה מספר חבריהם יותר ממאה, תשלומם השבועי 2 סענט ומטרתם לקנות מניות הקולוניאל באנק, וכבר קנו שלשה עשר מניות, מלבד אשר הזילו זהב מאוצר חברתם לקרוא אספות גדולות להפצת הרעיון.

במוצאי ראש השנה שנת תרס"ד פגשתי שני עסקנים מאגודת אוהבי ציון את האדונים גאלדבערג ובייערפעלד ויספרו לי כי בחברת „אוהבי ציון" יתחלקו כעת החברים לשתי כתות, לקוני מניות ולציונים משלמי שקלים. הראשונים המה מאה במספרם, ומספר האחרונים עשרים והמשה. אגודת אוהבי ציון הנ"ל כבר קנתה עשרים וחמשה מניות, ויש לה שלשים דאלאר באוצר החברה, החברה הנ"ל עוסקת גם במכירת תוי קופי הלאומית וכבר מכרה תוים במחיר ארבעים דאלאר

גם ספרו לי האדונים הנ״ל כי נוסדו בעיר העליונה עוד שתי חברות, אחת של נערים מבקרים בחדרי המלמדים ואחת של נשים.

בסוף ימי הקיץ שנת 1903 בקרתי את אולם עזרת חובבי ציון ומצאתי שמה את האספה הכללית, כי באמצע הקיץ הנ״ל התחברו רוב החברות הציוניות בבאלטימאר לעבוד באגודה אחת את עבודת הפצת הרעיון, ולמטרה זאת בחרו בכל חברה איש אחד מעשרים וחמשה אנשים ובראשם העסקן החרוץ ה׳ בצלאל לאנדאן, אשר יתאספו בכל שבוע לטכס עצה, ובראותי את הנערות הנשלחות אל האספה מחברת בנות ציון, גליתי את חפצי מכבר, להשיג ידיעות מהחברה הנ״ל, ויבחרו מתוכן את הנערה „שרה האף״, להשיב לי על שאלותי, את תשובותיה אתן פה לפני הקורא.

חברתנו נוסדה בשנת 99 במאה העברה, בעת התיסדות החברה היו עשר נערות, מי היו המעוררות הראשונות אינני זוכרת, מספר החברות כעת, מאה חברות משלמות, מלבד חמשים חברות על הניר, התשלום בחברתנו 15 סענט לחדש.

בכל יום שלישי בשבוע נתאסף להתעסק בעניני חברתנו, לאחר האספה נקרא מאמרים בעניני הציונות, ובכל חגי ישראל נתאסף לאספה גדולה ונקרא לנואמים לדרוש לפנינו.

ואלה הפעולות הממשיות אשר עשינו: קנינו עשרים מניות הקולוניאל באנק, חמשים דאלארים שלחנו לאוצר הלאומי, גם מאה דאלאר יש באוצר חברתנו.

חברת בני ציון בבאלטימאר נוסדה בחדש יאנואר שנת 1901. המיסדים היו הנערים: העריסזאהן, גאראנזיק, מייקעלזאהן, והנערות רחל גאראנזיק ורבקה כרמל, בין כסה לעשור שנת תרס״ד בקרתי אספתם באולם יוניאן בבאלטימאר סטריט, ויספרו לי כי ארבעים חברים ועשר חברות ישנם בחברתם. הפעולות הממשיות אשר עשו: 5 מניות 10 דאלאר לקופה הלאומית, 5 דאלאר לנגועי קישינוב, באוצר החברה 100 דאלארים.

יב.

ידיעות אחרונות.

בעת אשר ספרי כבר היה תחת מכביש הדפוס, הודיעני מזכיר חברת ציון בבאלטימאר, כי בבאלטימאר נאכפו נדבות להקופה הלאומית עד ראש השנה שנת תרס"ד 600 דאלאר, במכירת התוים השתתפו חברת ציון וחברת עזרת ציון, חברת ציון שלחה להקופה הלאומית 10 ליטרא סטערלינג להכתב בספר הזהב. 20 ל"ס שלחה חברת ציון לכתוב בספר הזהב את המנוח ד"ר „סאלד" ואת המנוח דר. „פרידענ־וואלד", בדבר זה השתתפו שלש חברות: „חברת ציון" „חברת עזרת חובבי ציון" „חברת בנות ציון", ע"י חברת ציון שלחו ה' אימבער ובניו 100 דאלאר לקופה הלאומית, לכתוב את אשת ה' אימבער שהלכה לעולמה בספר הזהב, לכתוב את הד"ר הערצעל בספר הזהב שלחה הברת ציון לקופה הלאומית 82 דאלאר, לנטוע את יתומי קישינוב בארץ ישראל שלחה חברת ציון 25 דאלאר, 20 מקופתה, 5 נדבת איש אחד.

אלף ושלש מאות מניות נקנו בבאלטימאר מהקולוניאל באנק ע"י חברת ציון, תשע מאות מניות שלמות מכרו הברת ציון וארבעה מאית מניות נקנו ע"י תוים אשר מכרו כל החברות אשר בעיר.

שלשים עצי אתרוג נטעו יושבי באלטימאר בגן שמואל, הכסף נשלח ע"י חברת ציון.

בחולי מועד של חג הסוכות שנת תרס"ד, בקרתי את העיר העליונה לחקור את החברות בני ציון ונשי ציון.

חברת בני ציון נוסדה ע"י נערים לומדים בחדר בחולי מועד של חג הסוכות שנת תרס"ג. שמות המיסדים זילבערמאן, העלפאנט, ראַ־זענשטיין ושאייעוויטץ.

בעת בקרי אותם בחג הסוכות תרס"ד היה מספר החברים אשר בחברתם 35, מניה אחת קנו מהקולוניאל באנק, 20 דאלאר באוצר חברתם.

חברת נשי ציון נוסדה 5 מאי 1903, מטרת החברה לתמוך את הקולוניאל באנק ואת אוצר הלאומי, המיסדות היו הנשים זיננער, עפשטיין, גרינשפאן, לעווינשטיין, אדלער: מספר החברות 125, באוצר חברתם 50 דאלאר.

יג.

זכרונות שונות.

אחרי חג השבעות שנת 1902 פגשני בבאלטימאר סטריט מזכיר חברת ציון וגם הוא ציאניסט אריסטאקראט, כי השחית את זקנו ויקרא שמו בישראל "קארל" וישאלני בלעגי שפה: מיסטער פאניין! מתי יסע כבודו לארץ ישראל? ואען ואמר אליו, מלפנים חשבתי למשפט צדק, כי נעלה לארץ אבותינו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה, אולם עתה אחרי אשר רוב שנים הודיעוני חכמה רפתה רוחי... ולא אתרפק עוד כל כך, על ציון ועל מקראה... בימים האלה פגשתי גליון המליץ ומצאתי בו מכתב נעלה ונכבד מאת הגאון ר' יצחק יעקב ריינעס, אשר כתב על אדות המזרחי וטיבו ותאורנה עיני, לקחתי את המליץ והראיתי את המכתב לציונים אחדים ובתוכם להרב השו"ב ר' ר"א יאסעפזאהן, אחד העסקנים החרוצים בחברת ציון.

יד.

חברת קדימה.

אחרי יום השקל בשנת תרס"ג נוסדה בבאלטימאר חברה חדשה לציון בשם חברת „קדימה" ראשי המיסדים היו האדונים יאסעפזאהן וברוידע, למען ידע הקורא את מטרתה של חברת קדימה, הנני להעתיק פה את המכתב קריאה הראשון אשר נשלח מראשי המיסדים.

ב"ד ג' לסדר את אחי אנכי מבקש תרס"ג פה ב"מ מ"ד.

אדון יקר ונעלה!

בדעת אחדים מאנשי בריתנו עלה להתאגד יחד לאגודה ציונית לדרוש לציון בדרך אשר סללו הציונים האמתים רבני גאוני ארץ מולדתינו רוסיא ובראשם הגאון ר"י רייניש שיחיו, וכאשר לאגודתינו זאת נבקש ונבחר רק באנשים אשר נדע כי דעתם מתאימים ומסכימים לדעתינו, אשחר את כבודו לבא לועד הראשון אשר נתועד יחד בבית מגורי ביום ד' לחדש כסלו, בקין שעה השמינית בערב, לעיין בדבר ולחוות דעת איש לרעהו ולצעוד הצד הראשון קדימה.

ובברכת השוכן בציון הנני חותם בשם אחינו ר"א יאסעפזאהן.

לקול הקריאה הזאת התאספו תשעה אנשים ויסדו את החברה קדימה, את תשלום החברים קצבו 2 דאלאר לשנה, 1 דאלאר לישוב ארץ ישראל, 1 דאלאר להחזקת בית עקד ספרים, וחוק שמו להם לקבל אל החברה רק אנשים יודעי תורה. אחד המיסדים ה' שאלאוויין הציע לתת חלק מתשלומי החברים לעניי ירושלים, למען תהיה מחאה נגד אחד הדברנים באספת יום השקל, אשר יעץ להנשים אשר היו באולם האספה, לבלי יתנו את נדבתם בעת הדלקת הנרות של שבת לקופת רמב"ן, כי בזאת ירבו העצלים והבטלנים, וטוב לקנות יין כרמל כי בזאת נתמכים הקולוניסטים.

מספר החברים בחברת קדימה חמשים ושנים, גם ספרים נאספו במספר הגון, כי כל איש אשר נספח אל החברה, נדב לא פחות מספר אחד אל בית עקד ספרים אשר להחברה, בהאספה אשר היתה בחמשה עשר בשבט, כבר היה מספר החברים שלשים ואז חלקו ביניהם החברים את ספרי תלמוד בבלי, כל אחד מהחברים לקח מסכת אחת או שתים לגמר במשך שנה אחת.

ויהי כי שמעו הצעירים מחברת בני ציון את שמע חברת קדימה וישימו גם המה לבם לדרוש בתורה. למטרה זאת שלחו צירים לחברת קדימה ויבקשו לתת להם מורים ללמדם תורה, ויאותו חברי קדימה לבקשת בני ציון בכל לבבם, ויבחרו מתוכם שלשה מורים, אחד לתנ"ך, אחד לשולחן ערוך ואחד לדברי ימי ישראל, אשר התנדבו ללמד בחנם, חברת קדימה שלחה את המורים הנ"ל לאספת בני ציון לבשר להם כי נתקבלה בקשתם, אולם כאשר באו אל אספת „בני ציון" נוכחו לדעת כי רק ארבעה צעירים המה החפצים ללמוד והנשארים יתנגדו לזה בגלוי... וישובו בפחי נפש, אחרי כן שלחה חברת בני ציון עוד הפעם צירים לחברת קדימה, ויבקשו לתת להם מורה אחד ללמדם ההיסטוריא של היהודים, אחד מגולי ציון הוכיח את הצעירים על אשר יבכרו את למודי ההיסטוריא על התורה ויאמר כדברים האלה: היהודים אשר היו לפנינו למדו תורה ויהיו ליהודים נאמנים אדירי אמונה, אשר בפעולותיהם הגדולות בראו את ההיסטוריא, אבל אתם אשר תמאנו בתורה ורק אל ההיסטוריא תפנו את לבבכם, תהיו כאיסתירא בלגינא קיש קיש קריא. ולא תהיו גבורי הרוח כאבותינו, בקוראי תולדות נאפאלעאן אשר לא יהיו גבורי מלחמה אם לא למדו תכסיסי מלחמה,

בכל זאת הציע אחד מגולי ציון הנ"ל לתת להם מורה להיסטוריא, כי בזאת יתרגלו לתלמוד תורה, ויטו את שכמם לסבול את עול התורה.

פעולתה של חברת קדימה נראתה גם בעיר, כי חברת קדימה עשתה דבר חדש לשלוח מצות על חג הפסח ליהודים הנחבאים בבית הכלא, כאשר נשמע הבשורה הרעה מקישינוב היתה חברת קדימה הראשונה אשר נתנה קול קורא לעזרה בכל בתי כנסיות על ידי צירקו־לארים נדפסים ודבריה לא שבו ריקם.

ישנם דברים נכבדים בבאלטימאר המחכים לעסקנים חרוצים, כמו בית ספר ללמודי „התלמוד" לבלי יהיה הדור הבא בקראים, בית ספר אורטודוקסי לנערות, למען לא תבקרנה הנערות בבית ספר הרע־פארמי, כי הרעפארמים פרשו רשת לצוד את דור החדש של היהודים האורטודוקסים על ידי החזקת בית ספר עברי אשר המורות בו, המה נערות אשר התחנכו בבתי ספר לעם באמעריקא, וקלטו בתוכן את רוח הינקי, אשר הוא כעשן לעינים לרוח ישראל, והמורה הראשי ומשגיח על בית הספר, הוא דוקטור חפשי בדעות וצורר ישראל בנכליו... שאלת התיסדות בתי ספר הנ"ל כבר עלה כמה פעמים על שולחן האספות בחברת קדימה, אבל דא עקא כי התחברו יחדו בונים וסותרים, באגודה אחת.... זה בא בחביתו וזה בא בקורתו....

באחת האספות דנו על אדות מקום משלוח השקלים, והוחלט לשלוח את השקלים לועד המזרחי באירופא, ולהתאגד בתור סניף לועד המזרחי, למטרה זאת באה חברת קדימה בכתובים עם לשכת המזרחי ולשכת המזרחי הואילה לשלוח לחברת קדימה, את כל המכתבים אשר יצאו מטעם המזרחי, אולם לא הגיעו לתעודתם (יוכל להיות כי נאבדו בדרך), חברת קדימה קבלה רק את המכתב המיוחד אשר הלשכה כתבה אליה, בחתימת הגאון הדואג לדתנו ואומתנו. את המכתב הנ"ל אתן פה לפני הקורא.

יצחק יעקב ריינוס
אב"ד בלידא   ב"ה לידא יום כ"ה לחודש אייר תרס"ג
לשכת המזרחי.
No. 624.   ישאו הררי ציון שלום וברכה לבני ציון היקרים
אשר בבאלטימארע, יהי די עמם ויעלו מעלה מעלה!

אין קצה לענג אשר שבעה נפשי לשמע האגודה הנכבדה אשר נוסדה בעירם ואשר הציבה לה למטרה לשחר את ציון ואת תורתנו

גם יחד, מאד שמחתי לראות, כי אחינו בני ישראל מכל ארצות פזוריהם הולכים ונערים לקראת קול ד׳ הקורא אלינו בכח מציון וירושלים והנם הולכים ונותנים יד ליתר אחיהם הציונים ולעזר עמהם בעבודת הקד״ש הרובצת על כל איש מישראל באשר הוא שם, היא העבודה בעד תורתנו, עמנו וארצנו, ומשנה שמחה שמחתי לראות, כי גם במרחקים, מעבר לים האנטלנתי עוד הלב היהודי חי והרגש העברי קים והאהבה לתורת ישראל ממלאה את הנפש. והנני שולח לכם אחים את ברכתי שלום הנובעת מעמקי לבתי, כי הבוחר בציון ירצה את פעלכם, יכונן את אגודתכם ויאזרכם אמין ועז להשגיא ולהאדיר את מפעליכם והיה שמכם לברכה ולתהלה בקרב עמכם.

והנני שולח לכם את כל המכתבים אשר יצאו מטעם המזרחי ומהם תלמדו לדעת את כל טיבו וטובו ועל מה אדניו הטבעו, את המעשה אשר הוא מטיל ואת הדרך אשר על אגודותיו ללכת בה, התקנות הנאמרות במכתבנו הראשון ופרשת אספתנו הכללית המבוארה במכתבנו האחרון מביעות גלוי לכל את שיטתו של המזרחי, והיה אם אמנם מסכימה אגודתכם לפרטי שיטתו של המזרחי, אם אמנם מקבלת היא את החובות אשר המזרחי מטיל על אגודותיו ואם אמנם חפצה היא להספח אלינו ולשאת את יתר האגודות בעול כל העבודה המזרחית, או אז יודיענו הועד מזה וגם יודיענו פרשת דבר האגודה, תקנותיה ומעשיה וספחנוכם אז אלינו והייתם כאחד מאתנו.

ובהיותכם לאגודה מזרחית ובאנו אז עמכם בדברים ע״ד יסוד סניף בארצכם להמזרחי ועוד עבודות אחרות, ובין כה הננו מבקשים מכם לעבד בשביל ירחוננו אשר רבה הטובה והברכה הצפונה בו לרעיוננו כולו.

ואתם אחים לכו בשם ד׳ ועשו חיל בישראל, הימים האלה קדש המה לנו, עת העבודה הגיעה לנו וחלילה לאיש ואיש מישראל להתעלם לעת כזאת ולבלתי הראות מהוד פעלו והדרו על הלך עבודת הקדש, הברו. אחים נושאי כלי ד׳ וצאו לעזרת עמכם, תורתכם וארצכם בגבורים!

ולמכתבכם אהבה, ושלום לכם מציון וברכה מירושלים, ברגשי כבוד ויקר, יצחק יעקב ריינס אב״ד דקק הנ״ל.

לדאבון לבבי אאלץ להודיע כי בחדשים האחרונים נרדמה חברת קדימה אין אספות ואין פעולות ומי יודע מתי תתעורר משנתה.

טו.

גם אלה זכרונות ציון.

פעולת הציונים בתלמוד תורה בבצרה.

את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריאה תזבחו הצאן לא תרעו: (יחזקאל ל״ד.)

בעת בחירות מנהלים לחברת תלמוד תורה בעיר בצרה באמעריקא, אשר היתה אחרי חג הפסח בשנת 1900 לספירת תושבי הארץ, באו אחדים ממנהלי חברת ציון אל הבחירות, על ידי תחבולות שונות הצליח חפצם בידי הציונים להבחר בתור ועד המשגיח על הלמודים, (בארד אף עדיקיישאן), גם תנאי התנו עם חברי ועד התלמוד תורה, (בארד אף דירעקטארס) לתת להם כח והרשאה לעשות ולתקן בתלמוד תורה מה שימצאו לטוב ונכון, ואין הרשות לחברי ועד התלמוד תורה לבקר את פעולת ועד המשגיח על הלמודים, חברי ועד הת״ת מבלי דעת כי יבוא יום אשר יתנחמו על מעשיהם, הסכימו לתנאי הנ״ל.

ראשית פעולתו של ועד המשגיח על הלמודים החדש היתה להקים את „הד״ר שהם״ למשגיח תמידי אשר חובתו לבקר בכל יום את מחלקות הת״ת ואת שכרו נקבו שלש מאות דאללאר לשנה, תחת אשר עד הנה נעשתה כל מלאכת ההשגחה ע״י ועד הלמודים, ולמען לא יביטו בני העיר על משרתו של ה׳ שהם כבעל משרה פוליטית, ערך ה״א מאמר בהעתון הזארגאני היו״ל בעיר, במאמרו הנ״ל שפט ה״א ללא צדק, כי לשוא פזרו יושבי בצרה שלשת אלפים דאלאר לשנה במשך שתים עשרה שנה להחזקת הת״ת, כי התלמידים לא ראו סימן ברכה בלמודם, אולם מן הוא והלאה הבטיח ה״א ישונה הכל לטוב הת״ת יהיה למופת לכל יושבי העיר, הבעלי בתים יראו את הסדרים והלמודים אשר בהת״ת וידעו מה לשאול ממלמדיהם, כי הד״ר שהם נעתר אל ה״א לקחת את הת״ת תחת השגחתו.

אחר הדברים האלה והנה ועד הלמודים החדש אשר הד״ש עומד בראשו, הדפיס הודעה בעתון העיר כי נחוץ להם מלמד באחת המחלקות, לקול ההכרזה נמצאו ארבעה מלמדים אשר כל אחד מהם אבה לקחת את

המשרה על שכמו, אולם לא אחד מן המלמדים זכה להבחר, כי הועד החליט להושיב על כסא כבוד המלמדות בבית הספר אשר תחת השגחתו, אחד מן המצוחצחים ומגוהצים העתידים להיות מדופלמים ומוזהבים, ויבקשו בעיר אחר תלמיד בית מדרש המדעים החפץ להיות שלש שעות ביום מלמד, גם חפצם הצליח בידיהם למצוא סטודענט כזה, אך הסטודענט הנ"ל נחם ממחשבתו, וישימו עיניהם בהסטודענט נ' אשר כבר הרביץ תורה בת"ת בקיץ שנת 1899, אשר אז נראה פעולתו של ה"נ לרעה ולא לטובה, כי הנערים שובבו משובה נצחת מאנו לסור אל משמעתו, צעקו רעשו ובעד החלונים ברחו כאסירים מבית כלאם, עד כי נשאר מספר התלמידים מעט מזער, ולא היה שוה עוד להחזיק מלמד למענם, גם חרפה לא שברה לבו של הסטודענט לראות בקלקלתו, כי אמר לא אחפוץ לעשות לי שם כאחד המלמדים הטובים, כי זאת יחלל את שמי המעדיציני.

ויהיו אנשים בין חברי הועד של ת"ת ובתוכם גם ראש החברה ה' ברזלי אשר זכרו את כל אלה, ויביעו מחאה נגד הועד של הלמודים, על עשותו עול במשפט לבכר סטודענט על מלמדים טובים, אולם שומע לא היה להם מאת ועד הלמודים, ולמען לסתום את פיות מתנגדיו, הצמיד ועד הלמודים מרמה להכנים את המלמדים אחד אחר אחד לפרש להתלמידים איזה פסוקים למבחן, ולאחרונה הכניסו את הסטו־דענט כמו המניע חול בכברה למצוא את המרגליות.... ויענו ויאמרו, הסטודענט הוא בחיר שבמלמדים, ויתנו את המשרה על שכמו אף כי באמת לא עמד בנסיונו. ויתרגם את המלות ויהי ממחרת, עס איז נעוועזען אין פרימארגען, ויבאר להתלמידים כי תרגום של מלת מחר בשפת אשכנז מארגען, ותרגום של מלת ממחרת פרימארגען, ועוד שניאות שונות כאשר העיד על זה המלמד הראשי בת"ת ה"ב אשר בלשכתו היתה הבחינה, כאשר קצתה נפשו של המורה הראשי בת"ת ה"ב לראות את רוע ההנהגה בתלמוד תורה ויתפטר ממשמרתו, זכר הד"ר שהם את ה"א ויקימהו למורה במחלקה העליונה על מקומו של ה"ב.

פעולתו של ה"א בת"ת היתה לרעה ולא לטובה, כי ה"א כגבר יהיר ומלמד קפדן היה מכה את הנערים מכות אכזריות, וגם הנערים לא היו מן הנעלבים ואינם עולבים וילעגו עליו וירבו שאון בבית הספר להכעיסו ולהרעימו. איזה נערים עזי פנים ובליעל הרהיבו עוז בנפשם

לשלוח יד ברבם, להכותו ולקרוע את בגדיו, כי נערי אמעריקא לא ידעו בשת פן יאמרו הבריות רבן דקרו.

ה"א היה רגיל לאחר בואו לבית ספר, פעם אחת אחר לבוא כחצי שעה, ויתנכלו הנערים וישברו את השולחנות והספסלים ויברחו מבית הספר, מובן מאליו כי בית כפר אשר יתנהג במשטר וסדרים כאלה לא יראו התלמידים סימן ברכה בלמודם.

הורי הנערים באו ויצעקו באזני חברי ועד הת"ת, ורבים מן ההורים הוציאו את בניהם מת"ת וימסרום לבתי ספר פרטים, ועד הת"ת, הציע לפני ועד המשגיח על הלמודים, להרחיק את ה"א מת"ת, אבל שומע לא היה להם, כי ה"א הוא ממתי סודם של הד"ש וה' כספי, עד אשר ה"א השיג משרה באחד מבתי מסחר בנויארק ויתפטר ממשמרתו בת"ת.

בתחלת ימי הקיץ שנת 1901 הושיב ועד המשגיח על הלמודים הנ"ל, אשה ילידת אמעריקא על כסא כבוד המלמדות באחת המחלקות אשר בתלמוד תורה ללמד לנערים לקרוא בסדור התפלות, וילינו רבים מאנשי העיר על החדשה הזאת אשר לא נהיתה ולא נראתה מימות יהושע בן גמלא עד היום הזה.

ואיש אחד מגולי ציון אף כי לא אבה להתערב בעניני הקהל והחליט בתחלה לשבת מריב הציקתהו רוח בטנו לשאול את פי ה' שהם, מה ראה על ככה לחדש דבר כזה, בשלישי לחדש אייר מצא את הרב הדוקטור שהם בפרוזדור בית הת"ת וישאלהו כדברים האלה: הלא כבודו יודע את הדין המפורש „לא תלמד אשה סופרים", ומדוע הושיב אשה בת"ת? ויענהו ה"ש במקום שאין איש מותר גם לאשה, „האם פסו מלמדים מישראל? „המלמד ישאר מלמד, אבל האשה הזאת בקרה בנעוריה בבית ספר לעם פה בבצרה, וכל גדולי העולם יצאו מבתי ספר לעם „ההכמים הגדולים שאבו חכמתם מבתי מדרש החכמה ולא מבתי ספר לעם „הלא בטרם נכנסו לבתי מדרש החכמה בקרו בבתי ספר לעם „אם כן הלא גם המלמדים המה פדגוגים טובים כי כל הרבנים והגאונים למדו בחדרי המלמדים טרם נכנסו אל הישיבות „לכן הרבנים המה סכלים וכל איש אשר התחנך בבית המדרש שכלו מעוקל „הלא כבודו הוא יליד רוסיא, האם אינו יודע כי הרבנים המה בעלי שכל ישר וחד וידונו דיני ממונות „אלה מהרבנים

אשר נולדו בשכל בהיר דעתם מיושבת עליהם, אבל כחם של בתי הספר לישר שכל מעוקל „כבודו איננו יודע את רוח האדם, אנכי יודע ואכיר כמה אנשים מדופלמים אשר התחנכו בבתי ספר לעם, אשר אינם בעלי שכל ישר וזכי הרעיון כאשר יחשבם כבודו: ויפן ה"ש את שכמו וילך.

וירע לאחד מגולי ציון הדבר אשר עשה ה"ש לבזות את הרבנים האמתים ההולכים בעקבות חז"ל, ולא נתקררה דעתו עד אשר ספר דברי ה"ש באזני הועד של חברת ת"ת, כאשר נודע הדבר לחברי ועד הלמודים כי באספת ועד הת"ת נתנה רשות לדרוש בגנות ועד המשגיח על הלמודים ובגנות ה"ש חרה להם היטב, ובאספת ועד הת"ת אשר היתה בר"ח סיון באו אל האספה ויתפטרו ממשמרתם. אז כתב אל אחד מגולי ציון ה' בר—דעה כדברים האלה:

זאת ידוע לכל, מנויה וגמורה היא כי יודעים הם ההעלעניסטים כי רגליהם נטבעו בטיט היון ואין דרך להם להוציא את עצמם או לצאת מהבצה מבלי אשר יטנפו את כל גום מראשם ועד רגלם. ועל כן מתאנים המה למצא דרך קצרה להחליץ את עצמם מדבת העם המתאוננים עליהם, אך שוא תוחלתם וגם תוחלת ה"ש כי כבר אבד שמו במורד העיר, וכל זאת לא נכחד מן יוסף בן טוביה (כספי) מנהל ההעלעניסטים.

אמ"צ השיב לה"ב כי לא באמת ובתמים התפטרו ממשמרתם, כי אם ערם יארימו למען הרבות שאון ולמען תפוש את החברים התמימים בועד הת"ת לחמול עליהם ולריב את ריבם, ונבואתו של אמ"צ נתקימה, כי אל האספה אשר היתה בח' סיון שבו ובאו חברי ועד הלמודים אשר התפטרו, ויציעו ליסד על מקומם ועד חדש, אבל בתנאי כי גם חברי הועד אשר התפטר ישבו באספת הועד שני חדשים ללמד להועד החדש תורת החינוך, ויציעו שני הברים מועד הת"ת לקבל את ההתפטרות בלי שום. תנאים, וימאנו חברי ועד הלמודים למחול על כבודם ולעזוב מקומם, ויתקוטטו ויגדפו את מתנגדיהם, ולאחרונה נדחתה פתרון השאלה הזאת אל האספה אשר תהיה בכ"א סיון.

(באספת ועד הת"ת הנ"ל אשר היתה בח' סיון נשא מדברותיו הרופא „ד"ר בנדיטוס" אחד מחברי הועד המשגיח על הלמודים, הוא העיז פניו להתלוצץ בפומבי על המצות המעשיות; ציצת, פאות, ועל

הוצאה מרשות לרשות בשבת, גם אמר כי כלמה תכסה פניו בלכתו ברחוב ויראה את היהודים הרוסים תלמידי מלמדים נבערים, אשר שאבו חכמתם בישיבות הפרושים בקאוונא, ויוסף הד"ב לדבר: כי אנשים צעירים אשר גמרו חוק למורם בבתי ספר באמעריקא, המה פרגוגים מומחים ולהם יאה ללמד תינוקות, ויען כי אנשים היודעים שפת אנגלית לא ימכרו תורתם בזול, לכן צריך להושיב בתלמוד תורה נערות בתור מלמדות אשר שכרן מצער 20 דאלאר לחדש.

(כפי הנראה לא ידעו הדוקטורים מה היו המלמדים לישראל במשך כמה דורות, בואו נא רבותי דוקטורים! ונחשוב חשבונו של עולם.

אחרי מלחמת אשכנז וצרפת אשר היתה בשנת 70, אמר ה' מאלטקע שר צבא פרוסיא, כי לא צבאות האינפאנטעריא, לא חיל הרוכבים וגם לא הכלי תותח הגדולים נצחו את הצרפתים, כי אם המורים בבתי ספר אשר התאמצו להשריש בלבות בני הנעורים האהבה לארץ מולדתם, לכן ידעו נא בני ישראל כי לא הדוקטורים, לא היוריסטים ולא הפלוסופים עמדו להם לישראל שלא יעזבו את דתם בימי צרה ומצוקה, כי אם מלמדי החדרים אשר השרישו את האמונה בלבות בני הנעורים, לו היו בימי סערת השמדות מלמדי ישראל חכמים בעיניהם אשר רוח החקירה וההפקרות נצנצה בהם, או מלמדות נערות אשר מבתי ספר לעם באמעריקא יצאו להרביץ תורה בישראל, כי אז כבר נכחד ישראל מגוי....)

אחד מגולי ציון היה גם הוא באספת ח' סיון הנ"ל, ויען כי לא נתנו לו הרשיון לדבר דבר, לכן מצא תחבולה לבקר את הנהגת הת"ת בכתב, למטרה זאת כתב מכתב תוכחה רב הכמות ורב האיכות בשם „לכו נא ונוכחה" והדפיסו אלף עקסעמפלארים, במכתבו זה בקר אחד מגולי ציון את הנהגת הציונים מעת באו להשגיח על הלמוד בת"ת.

במוש"ק י"ד סיון יצא המכתב מבית הדפוס ונתחלק בין יושבי העיר וממחרת יום ראשון בשבוע נאספו חברי ועד הת"ת לקרוא את המגלה בצבור, סופר החברה קרא והחברים הקשיבו רב קשב, גם התיעצו אם ראוי להשיב מענה? הוחלט לבלי להשיב שום מענה.

כראות המורה ה' בר—דעה כי הצירקולאר קלע אל המטרה: אנשי העיר קראו את הדברים בחשק נמרץ ורבים אמרו למנוע את נדבתם מחברת ת"ת, התעורר גם הוא והדפים מכתב בשם „מה בקשתנו"

במכתבו זה הראה „ה"ב" למנהלי הת"ת, איך לצאת מן המבוכה ולתקן את המעות, אחריו החרה החזיק „ר' חיים יחיאל הדרישן" וידפיס אגרת תוכחה, בשם „מלחמה בשלום" ויבקר את הליכות ועד הלמודים בקרת עזה והדה, הצירקוליארים הנ"ל יצאו לאור בשבוע אחד וימלאו את משלחתם באופן נעלה, כי רבים מיושבי העיר הסירו את קופות הת"ת הנדבקות בבתיהם, גם על שמחות משפחה לא נתנו להציג קערת ת"ת זאת ראו חברי ועד הת"ת ויחרדו וינועו ויעשו הכנות ליום „כ"א סיון" היום אשר הוקבע לשפוט על דבר „ועד המשגיח על הלמודים" חברי ועד הת"ת אשר אחדים מחבריו וראש החברה ה' ברזלי בתוכם כבר עוינו את ועד הלמודים, שלחו מכתבי קריאה לראשי בתי כנסיות לבוא אל האספה, וגם ראש ועד הלמודים ה' כספי הביא אתו אל האספה עשירים אחדים מעיר העליונה להמליץ על ועד הלמודים.

אחד מהעשירים הנ"ל „מ"ס לוי" נתן במקום מליצת שפתים שלשים שקלים, ראש ועד הלמודים התחנן כילד קטן אל חברי ועד הת"ת ולראשי בתי בנסיות לבלי יכלימו אותו ואת רעיו היקרים, עד כי נעתרו להשאיר את ועד הלמודים ואת האשה על מקומם עוד ארבעה חדשים היינו עד ראש השנה.

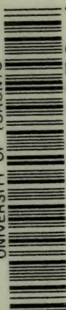
אולם אנשי העיר עשו את שלהם ויקפצו ידיהם מתת לקופת הת"ת עד כי באה מארה באוצר החברה, אז נוכחו מנהלי החברה לדעת כי חובה עליהם לשמוע בקול היהודים הפולנים התומכים את הת"ת בימין צדקם (כי לשוא נסה ה' כספי לקרוא לעזרה ליהודים האשכנזים על ידי מכתבי בקשה בספרי העתים, כי נשארו בקול קורא במדבר,) ובשבת פרשת ראה הכריזו מנהלי הת"ת בכל בתי כנסיות, כי יבקשו מכל יהודי אשר עניני הת"ת קרובים ללבבו לבוא אל האספה, אשר תהיה מחר ביום הראשון פרשת שופטים בת"ת, וממחרת נאספו אל חצר בית הת"ת אנשים שונים מאנשי העיר, ואחרי ויכוחים שונים ודברי ריב הוחלט לשלוח את האשה המלמדת מת"ת, חברי ועד המשגיח על הלמודים באו גם המה אל האספה, ויתחננו להשאיר למצער את תרגום כתבי הקדש לשפת אנגלי כאשר הנהיגו המה מעת באו לכהן פאר בת"ת, וגם חפצם זאת לא נתנה להם.

תם ונשלם ספר זכרונות ציון.

לוח הטעות.

בצד 15 תופיע צ"ל יופיע, עתונה צ"ל עתון 1902 צ"ל 1892
בצד 35 השולתן צ"ל השלחן, בצד 42 לבלו צ"ל בלי.
בצד 68 תאבלו צ"ל תאכלו, בצד 71 יארימו צ"ל יערימו.

הדגושים השונים וגם החטף פתח חסרים בשירו של רנ"הו כי לא הספיקו פה האותיות עם נקודות, ומטעם הנ"ל השמטתי התנועות משירו של המשורר הלאומי.

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00316259 1